L. ANNÆUS

FLORUS.

CL. SALMASIUS

addidit

LUCIUM AMPELIUM,

E cod. MS.

CANTABRIGIÆ:

Ex Officina *Joann. Field*, Almæ
Academiæ Typographi.
M.DC.LXVII.

Lb 14.16*

HARVARD COLLEGE
MAR 22 1939
LIBRARY

Salisbury fund

Anal. p. [illegible]

L. ANNÆI FLORI RERUM ROMANARUM LIBRI IV.

Proœmium.

POpulus Romanus à rege Romulo in Cæsarem Augustum, septingentos per annos, tantum operum pace bellóque gessit, ut si quis magnitudinem imperii cum annis conferat, ætatem ultra putet. Ità latè per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani facta discant. Nam tot laboribus periculisq; jactatus est, ut ad constituendum ejus imperium, contendisse Virtus & Fortuna videantur. Quare quum præcipuè hoc quoque, sicut cætera, operæ pretium sit cognoscere, tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerúmque diversitas aciem intentionis abrumpit; faciam quod solent qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar: nonnihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus, si pariter atque insimul universam ma-

gnitudinem ejus ostendero. Si quis ergò Populum Romanum quasi hominem consideret, totámque ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut quasi ad quendam juventæ florem pervenerit, ut postéa velut consenuerit; quatuor gradus processúsque ejus inveniet. prima ætas sub regibus fuit, prope ducentos quinquaginta per annos, quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est. hæc erat ejus Infantia. Sequens à Bruto Collatinóq; consulibus, in Appium Claudium, Quinctum Fulvium consules, ducentos quinquaginta annos patet: quibus Italiam subegit. hoc fuit tempus viris armísque incitatissimum: ideò quis Adolescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum ducenti anni, quibus totum orbem pacavit, hic jam ipsa Juventa Imperii, & quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in seculum nostrum haud multò minùs anni ducenti: quibus inertiâ Cæsarum quasi consenuit atque decoxit; nisi quòd sub Trajano principe movet lacertos, & præter spem omnium, senectus imperii, quasi redditâ juventute, revirescit.

LIB.

LIBER I.

CAP. I. *De Romulo primo Romanorum Rege.*

PRimus ille, & Urbis & Imperii conditor, Romulus fuit; Marte genitus, & Rhea Sylvia. Hoc de se fa. cerdos gravida confessa est: nec mox fama dubitavit, quum Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem & Tiberinus amnem repressit: & relictis catulis lupa sequuta vagitum, uber admovit infantibus, matrémque se gessit. Sic repertos apud arborem, regis pastor tulit in casam, atq; educavit. Alba tunc erat Latio caput, Iuli opus: nam Laviniumpatris Aeneæ contempserat. Ab his Amulius jam bis septimâ sobole regnabat, fratre pulso Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur statim primâ juventæ face, patruum Amulium ab arce deturbat, avum reponit: Ipse fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agitabat. Gemini erant: uter auspicaretur, & regeret, adhibuêre piacula. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille sex vultures, hic postea, sed duodecim videt. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore. ità illi assuetæ sanguine & prædâ aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur: cujus dum irridet an-

guſtias Remus, ídq; increpat ſaltu; dubium an juſſu fratris, occiſus eſt. prima certè victima fuit, munitionémque urbis novæ, ſanguine ſuo conſecravit. Imaginem urbis magìs quàm urbem fecerat: incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Tuſcíque paſtores: quidam etiam tranſmarini; Phryges qui ſub Aenea, Arcades qui ſub Evandro duce influxerant. Ità ex variis quaſi elementis congregavit corpus unum; populúmque Romanum ipſe fecit. Res erat unius ætatis; populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita: quia non impetrabantur, manu capta ſunt. Simulatis quippe ludis equeſtribus, virgines, quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuêre. Et hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi fugatíque Vejentes. Cæninenſium captum ac dirutum eſt oppidum. Spolia inſuper opima de rege, Feretrio Jovi manibus ſuis rex reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem: nec dolo: ſed puella pretium rei, quam gerebant in ſiniſtris, petierat. dubium clypeos an armillas. Illi ut & fidem ſolverent, & ulciſcerentur, clypeis obruêre. Ità admiſſis intra mœnia hoſtibus, atrox in ipſo foro pugna, adeò ut Romulus Jovem oraret, *Ut fœdam ſuorum fugam ſiſteret.* Hinc templum & Stator Jupiter. Tandem ſævientibus intervenêre raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœdúsque percuſſum: ſecutáque res mira dictu, ut relictis ſedibus ſuis novam in urbem hoſtes demigra-

migrarent, & cum generis ſuis avitas opes pro dote ſociarent. Auctis brevi viribus, hunc Rex ſapientiſſimus ſtatum Reipublicæ impoſuit: juventus diviſa per tribus, in equis & armis, ad ſubita belli excubaret: conſilium Reipublicæ penes ſenes eſſet, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ità ordinatis, repente, quum concionem haberet, ante urbem apud Capreæ paludem, è conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui à ſenatu putant, ob aſperius ingenium: ſed obortа tempeſtas ſolísque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuêre: cui mox Julius Proculus fidem fecit, viſum à ſe Romulum affirmans auguſtiore formâ quàm fuiſſet: mandare præterea, ut ſe pro numine acciperent: *Quirinum* in cœlo vocari, placitum diis: ità gentium Roma potiretur.

CAP. II. *De Numa Pompilio.*

SUccedit Romulo Numa Pompilius: quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclytam viri religionem. Ille ſacra, & cæremonias, omnémq; cultum deorum immortalium docuit: ille Pontifices, Augures, Salios, cæteróſque per ſacerdotia; annum quoque in duodecim menſes, faſtos dies nefaſtósque deſcripſit. Ille Ancilia atque Palladium, ſecreta quædam imperii pignora; Janúmque geminum, fidem pacis ac belli; in primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit; ut ad ſimulacrum cœleſtium ſiderum, cuſtos im-

perii flamma vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu deæ Egeriæ, quò magis barbari acciperent. Eò deniq; ferocem populum redegit, ut quod vi & injuriâ occupaverat imperium, religione atque juſtitiâ gubernaret.

CAP. III. *De Tullo Hoſtilio.*

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius: Cui in honorem virtutis regnum ultrò datum. Hic omnem militarem diſciplinam, artémque bellandi condidit. Itaq; mirum in modum exercitâ juventute, provocare auſus Albanos, gravem & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus præliis utrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatiis, Curiatiísque, tergeminis hinc atque indè fratribus, utriuſque populi fata permiſſa ſunt. Anceps, & pulchra contentio, exitúq; ipſo mirabilis. Tribus quippe illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſupererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam: ſingulósque, prout ſequi poterant, adortus exuperat. Sic (rarum aliàs decus) unius manu parta victoria eſt: quam ille mox parricidio fœdavit. Flentem ſpolia circa ſe, ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat. hunc tam immaturum virginis amorem ultus eſt ferro. Citavêre leges nefas: ſed abſtulit virtus parricidam: & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide Albanus: Nam Fidenate bello miſſi in auxilium ex fœdere, medii inter duos expectavêre

pectavêre fortunam. Sed rex callidus ubi inclinare ſocios ad hoſtem videt, tollit animos, quaſi ipſe mandâſſet. ſpes indè noſtris, metus hoſtibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem fœderis Metium Fuſetium, religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtrahit: Albámq; ipſam quamvis parentem, æmulam tamen, diruit, quum priùs omnes opes urbis, ipſúmq; populum Romam tranſtuliſſet: prorſus ut conſanguinea civitas non periiſſe, ſed in ſuum corpus rediiſſe rurſus videretur.

CAP. IV. *De Anco Marcio.*

ANcus deinde Marcius, nepos Pompilii, pari ingenio. Hic igi ur & mœnia muro amplexus eſt, & interfluentem Urbi Tiberinum ponte commiſit; Oſtiámque in ipſo maris fluminisque confinio coloniam poſuit: jam tum videlicet præſagiens animo, futurum, ut totius mundi opes & commeatus illo veluti maritimo Urbis hoſpitio reciperentur.

CAP. V. *De Tarquinio Priſco.*

TArquinius poſteà Priſcus, quamvis tranſmarinæ originis, regnum ultrò petens, accipit, ob induſtriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic & ſenatûs majeſtatem numero ampliavit, & centuriis tribus auxit, quatenus Attius Navius numerum augeri prohibebat, vir ſummus

augurio. quem rex in experimentum rogavit, *Fierine posset quod ipse mente conceperat?* Ille rem expertus augurio, *Posse* respondit. *Atqui hoc*, inquit, *agitabam, An cotem illam secare novaculâ possem?* Augur, *Potes ergò*, inquit: & secuit. Indè Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quàm bello promptior. Duodecim namq; Tusciæ populos frequentibus armis subegit. Indè fasces, trabeæ, curules, anuli, phaleræ, paludamenta, prætexta; indè, quòd aureo curru quatuor equis triumphatur; togæ pictæ, tunicæque palmatæ; omnia denique decora & insignia, quibus imperii dignitas eminet.

CAP. VI. *De Servio Tullio.*

SErvius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit, nec obscuritas inhibuit, quamvis matre servâ creatum. Nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat, & clarum fore, visa circa caput flamma promiserat. Ergò inter Tarquinii mortem, annitente reginâ, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, Regnum dolo partum sic egit industriè, ut jure adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus: summâque regis solertiâ ità est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorúmque discrimina in tabulas referrentur; ac sic maxima civitas minimæ domûs diligentiâ contineretur.

CAP.

CAP. VII. *De Tarquinio Superbo.*

POstremus omnium fuit regum Tarquinius, cui cognomen *Superbo* ex moribus datum. Hic regnum avitum quod à Servio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare; immiſsísque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non meliùs egit, quàm acquiſierat. Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem ſalutaret, ſuper cruentum patrem, vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatum cædibus, in omnes ſuperbiâ, quæ crudelitate gravior eſt bonis, graſſatus; quum ſævitiam jam domi fatigâſſet, tandem in hoſtes converſus eſt. Sic valida oppida in Latio capta ſunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Sueſſa Pometia. Tum quoque cruentus in ſuos, neque enim filium verberare dubitavit, ut ſimulanti transfugam, apud hoſtes hinc fides eſſet. Cui Gabiis, ut voluerat, recepto, atque per nuncios conſulenti *Quid fieri vellet*; eminentia fortè papaverum capita virgulâ excutiens, quum per hoc interficiendos eſſe principes intelligi vellet, (quæ ſuperbia!) ſic reſpondet. Tamen de manubiis captarum urbium templum erexit. quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) reſtitere Juventas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum, ſiquidem firma omnia & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt caput.

nec

nec dubitavêre cuncti, monstrum pulcherrimum, imperii sedem, capútque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis populus Romanus perpessus est, donec aberat libido. hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatissimæ fœminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

CAP. VIII. *Anacephalæosis de septem regibus.*

HAec est prima ætas populi Romani, & quasi Infantia, quam habuit sub regibus septem, quâdam fatorum industriâ, tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio & utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numâ religiosius? ità res poposcit, ut ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quàm necessarius? ut acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? ut Urbem coloniâ extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam verò Tarquinii ornamenta & insignia quantâ principi populo addiderunt ex ipso habitu dignitatem? Actus à Servio census quid effecit, nisi ut ipsa se nôsset Respublica? Postremò superbi illius importuna dominatio nonnihil, immò vel plurimùm, profuit. Sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAP.

CAP. IX. *De mutatione Reipublicæ.*

IGitur Bruto Collatinóque ducibus, & auctoribus, quibus ultionem sui morientis matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus, quodamquasi instinctu deorum concitatus, regem repentè destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vindices transfert, mutato tamen & jure, & nomine. Quippe ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex: nè potestas solitudine vel morâ corrumperetur: *consulésque* appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantúmque libertatis novæ gaudium incesserat, ut vix mutati status fidem caperent; alterúmque ex consulibus, tantùm ob nomen & genus regium, fascibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque substitutus Valerius Publicola, ex summo studio annixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam & fasces ei pro concione submisit, & jus provocationis adversùs ipsos dedit. Et nè specie arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit. Brutus verò favori civium, etiam domûs suæ clade & parricidio velificatus est. Quippe quum studere revocandis in Urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit, & securi percussit: ut planè publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.

Li-

Liber jam hinc populus Romanus, prima adversùs exteros arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro sociis; tum gloriâ & imperio, laecssentibus assiduè usquequaque finitimis: quippe cui patrii soli gleba nulla, sed statim hostile pomœrium, mediúsque inter Latium & Tuscos, quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in hostem incurreret: donec quasi contagione quâdam per singulos itum est, & proximis quibúsque correptis, totam Italiam sub se redegerunt.

CAP. X. *Bellum Etruscum cum rege Porsena.*

Pulsis ex urbe regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porsena rex Etruscorum ingentibus copiis aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamvis & armis, & fame urgeret, occupatóque Janiculo ipsis Urbis faucibus incubaret, sustinuit, repulit. novissimè etiam tantâ admiratione perculit, ut superior ultrò cum pænè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Horatius, Mucius, Cloelia: quæ nisi in annalibus forent, hodiè fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles postquàm hostes undiq; instantes solus summovere non poterat, ponte reciso transnatat Tiberim, nec arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius aggreditur: sed ubi frustrato circa purpuratum ejus ictu tenetur, ardentibus focis injicit manum, terrorémque

que geminat dolo. *Ut ſcias*, inquit, *quem virum effugeris, idem trecenti juravimus:* quum interim (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet. Sic quidem viri: ſed nè quis ſexus à laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. Una ex obſidibus regi data, elapſa cuſtodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex quidem, tot tantísque virtutum territus monſtris, *valere liberóſque eſſe* juſſit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem filium regis manu ſuâ Brutus occîdit, ſupērque ipſum mutuo vulnere expiravit; planè quaſi adulterum ad inferos uſque ſequeretur.

CAP. XI. *Bellum Latinum.*

LAtini quoque Tarquinios aſſerebant æmulatione, & invidiâ: ut populus, qui foris dominabatur, ſaltem domi ſerviret. Igitur omne Latium, Mamilio Tuſculano duce, quaſi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur, diu marte vario, donec Poſthumius ipſe dictator ſignum in hoſtes jaculatus eſt (novum & inſigne commentum) uti peteretur curſu. Coſſus equitum magiſter exuere frænos imperavit (& hoc novum) quò acriùs incurrerent. Ea denique atrocitas fuit prælii, ut interfuiſſe ſpectaculo deos fama tradiderit; duos in candidis equis, Caſtorem atque Pollucem, nemo dubitavit. Itaque & imperator veneratus eſt, pactúsque victoriam templa promiſit; & reddidit, planè quaſi ſtipendium commilitoni-

tonibus deis. Hactenus pro libertate: mox de finibus cum eisdem Latinis assiduè & fine intermissione pugnatum est. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt, Satricum atque Corniculum provinciæ. De Verulis & Bovillis pudet; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, & æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæsulæ, quod Carræ nuper. idem nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregellæ, quod Gesoriacum: Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque, pro pudor! victos, adeò gloriæ fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus, quasi Numantiam aut Africam, nomini induerit. Extant & parta de Antio spolia, quæ Mænius in suggestu fori, capta hostium classe, suffixit; si tamen illa classis: nam sex fuêre rostratæ. Sed hic numerus illis initiis navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum Aequi & Volsci fuêre; & quotidiani, ut ità dixerim, hostes. Sed hos præcipuè Lucius Quinctius domuit, ille dictator ab aratro: qui obsessa, ac pænè jam capta, Marci Minucii consulis castra, egregiâ virtute servavit. Medium erat fortè tempus sementis, quum patricium virum innixum aratro suo, lictor in ipso opere deprehendit. Indè in aciem profectus, nè quid à rustici operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub jugo misit. Sic expeditione finitâ, rediit ad boves rursus triumphalis agricola. Fidem numinum! quâ velocitate! intra quindecim dies cœptum,

cœptum, peractúmq; bellum: prorsus ut festinâsse dictator ad relictum opus videretur.

CAP. XII. *Bellum cum Etruscis, Faliscis, & Fidenatibus.*

ASsidui verò & anniversarii hostes ab Etruria Vejentes; adeò ut extraordinariam manum adversùs eos promiserit, privatúmq; gesserit bellum gens una Fabiorum. Satìs supérque idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus. & *scelerata* signata nomine, quæ proficiscentes in prœlium porta dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, postquam per alios atque alios duces robustissima capta sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci se sponte dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti funditùs deletíque Vejentes. Falisci quum obsiderentur, mira visa est fides Imperatoris, nec immeritó: quòd ludimagistrum, urbis proditorem, cum iis quos adduxerat pueris, vinctum sibi ultrò remisisset. Eam namque vir sanctus, & sapiens, veram sciebat victoriam, quæ salvâ fide, & integrâ dignitate pararetur. Fidenæ, quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum facibus armatæ, & discoloribus, serpentum in modum, vittis, furiali more processerant: sed habitus ille feralis, everſionis omen fuit. Vejentium quanta res fuerit, indicat decennis obsidio. Tunc primùm hiematum sub pellibus: taxata stipendio hiberna: adactus miles suâ sponte jurejurando,

jurando, *nisi captâ urbe remearet.* Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo,& subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cujus decimæ Apollini Pythio mitterentur: universúsque populus Romanus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Vejentes fuêre: nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quódve vestigium? Laborat annalium fides, ut Vejos fuisse credamus.

CAP. XIII. *Bellum Gallicum.*

HInc sive invidiâ deûm, sive fato, rapidissimus procurrentis imperii cursus, parumper Gallorum Senonum incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano nescio utrùm clade funestius fuerit, an virtutum experimentis speciosius. Ea certè fuit vis calamitatis, ut in experimentum illatam putem divinitùs, scire volentibus immortalibus diis, An Romana virtus imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens naturâ ferox, moribus incondita, ad hoc ipsâ corporum mole, perinde armis ingentibus, adeò omni genere terribilis fuit, ut planè nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, & cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastâssent, positis inter Alpes & Padum sedibus, nè his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Tum Clusium obsidebant.

Pro

Pro ſociis ac fœderatis populus Romanus intervenit, miſſis ex more legatis: ſed quod jus apud barbaros? ferociùs agunt. exinde certamen. Converſis igitur à Cluſio, Romámque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius conſul occurrit. Non temerè fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis Roma damnavit. Fuſo exercitu jam mœnibus Urbis appropinquabant. Erant nulla præſidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs apparuit vera illa Romana virtus. Jam primùm majores natu, ampliſſimis uſi honoribus, in forum coëunt. ibi devovente pontifice, diis ſe manibus conſecrant: ſtatímque in ſuas quiſq; ædes regreſſi, ſicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu, in curulibus ſellis ſeſe poſuerunt: ut quum veniſſet hoſtis, in ſua dignitate morerentur. Pontifices, & Flamines, quicquid religioſiſſimi in templis erat, partim in doliis defoſſa terræ recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum avehunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio Veſtæ, nudo pede fugientia ſacra comitantur. Tamen excepiſſe fugientes unus è plebe fertur Lucius Albinius, qui depoſitis uxore & liberis, virgines in plauſtrum recepit. adeo tum quoque in ultimis, religio publica privatis affectibus antecellebat. Juventus verò, quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, duce Manlio, arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata ipſum quaſi præſentem Jovem, *Ut quemadmodũ ipſi ad defendendum templum ejus concurriſſent, ità ille virtutem*

tem eorum numine suo tueretur. Aderant interim Galli, apertámque Urbem, primo trepidi ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore & impetu invadunt: patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in curulibus suis prætextatos senes, velut Deos Genios; venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordiâ mactant, facésq; tectis injiciunt: & totam Urbem igne, ferro, manibus solo exæquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?) circa montem unum pependerunt, nec diebus modo, sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, à summa rupe dejecit, & ut spem hostibus demeret, quanquam in summa fame, tamen ad speciem fiduciæ, panes ab arce jaculatus est. Et stato quodam die per medias hostium custodias, Fabium pontificem ab arce demisit; qui solenne sacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hostium tela incolumis religionis auxilio rediit; *Propitiósque deos* renunciavit. Noviſſimè, quum jam obsidio sua barbaros fatigâsset, mille pondo auri recessum suum venditantes, idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera addito adhuc gladio, superbè victis increparent, subitò aggressus à tergo Camillus adeò cecidit, ut omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione, deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine libet,

libet. Pastorum casas ignis ille, & flamma paupertatem Romuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata potiùs, & lustrata videatur? igitur post assertam à Manlio, restitutam à Camillo Urbem, acriùs etiam vehementiúsque in finitimos resurrexit. Ac primùm omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latiùs traheret, sic persecutus est duce Camillo, ut hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: indè Torquati. Iterum Pomptino agro, quum in simili pugna Lucius Valerius, insidente galeæ sacrâ alite adjutus, retulit spolia: & indè Corvini. Tandem post aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne quis extaret in ea gente, quæ incensam à se Romam urbem gloriaretur.

CAP. XIV. *Bellum Latinum.*

CONversus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperii infestos, tum verò contemptu Urbis incensæ; quum *jus civitatis*, *partem imperii* ac *magistratuum* poscerent, atque jam amplius quàm congredi auderent: quo tempore quis cessisse hostem mirabitur? quum alter consulum filium suum,

ſuum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quaſi plus in imperio eſſet, quàm in victoria: alter quaſi monitu deorum, capite velato primam ante aciem diis manibus ſe devoverit: ut in confertiſſima ſe hoſtium tela jaculatus, novum ad victoriam iter, ſanguinis ſui ſemita, aperiret.

CAP. XV. *Bellum Sabinum.*

A Latinis aggreſſus eſt gentem Sabinorum, qui immemores factæ ſub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli ſe Latinis adjunxerant. Sed Curio Dentato conſule, omnem eum tractum, qua Nar ambit, fontésque Velini, Hadriatico tenus mari, igne ferróque vaſtavit. Quâ victoriâ, tantum hominum, tantum agrorum redactum in poteſtatem, ut in utro plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare qui vicerat.

CAP. XVI. *Bellum Samniticum.*

PRecibus deinde Campaniæ motus, non pro ſe, ſed, quod eſt ſpecioſius, pro ſociis, Samnites invadit. Erat fœdus cum utriſque percuſſum: ſed hoc Campani ſanctius, & prius, omnium ſuarum deditione fecerant. Sic ergò Romanus bellum Samniticum tanquam ſibi geſſit. Omnium non modò Italiâ, ſed toto orbe terrarum, pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nihil mollius cœlo: denique bis floribus vernat. Nihil uberius ſolo: ideò Liberi Cereríſque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari: Hîc illi nobiles portus, Cajeta, Mi-

Miſenus, & tepentes fontibus Bajæ: Lucrinus & Avernus, quædam maris oſtia. Hîc amicti vitibus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuvius, Aetnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, & ipſa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam Carthaginémque numerata. Pro hac urbe, his regionibus populus Romanus Samnites invaſit, gentem, ſi opulentiam quæris, aureis & argenteis armis, diſcolori veſte, uſque ad ambitum armatam: ſi fallaciam, ſaltibus ferè & montium fraude graſſantem: ſi rabiem ac furorem, ſacratis legibus, humanísque hoſtiis in exitium Urbis agitatam: ſi pertinaciam, ſexies rupto fœdere, cladibúsq; ipſis animoſiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorúmque liberos, ità ſubegit, ac domuit, ità ruinas ipſas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipſa Samnio requiratur: nec facilè appareat materia quatuor & viginti triumphorum. Maximè tamen nota & illuſtris ex hac gente clades, apud Caudinas furculas Veturio Poſthumióque Conſulibus accepta eſt. Clauſo enim per inſidias intra eum ſaltum exercitu, unde non poſſet evadere, ſtupens occaſione tantâ dux hoſtium Pontius, Herennium patrem conſuluit, & ille, *Mitteret omnes, vel occideret*, ſapienter, ut ſenior, ſuaſerat. Hic armis exutos mittere ſub jugum maluit; ut nec amici forent beneficio

neficio, & post flagitium hostes magis. Itaque & consules statim magnificè voluntariâ deditione turpitudinem fœderis dirimunt, & ultionem flagitans miles, Papirio duce (horribile dictu!) strictis ensibus per ipsam viam, ante pugnam fuit: & *in congressu arsisse omnium oculos*, hostis auctor fuit: nec priùs finis cædibus datus, quàm jugum & hostibus & duci capto reposuerunt.

CAP. XVII. *Bellum Etruscum & Samniticum.*

HActenus populus Romanus cum singulis gentium: mox acervatim tamen hic quoque par omnibus. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tempus intacti, antiquissimus Italiæ populus, Samnitium reliqui, in excidium Romani nominis repentè conjurant. Erat terror ingens tot simul tantorúmque populorum; latè per Etruriam infesta quatuor agminum signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, antè invius, planè quasi Caledonius, vel Hercynius, adeò tunc terroti erat, ut senatus consuli denunciaret, nè tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmisso explotaret accessus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia, refert totum iter. Sic Fabius maximus periculosissimum bellum periculo explicavit. Nam subitò inconditos atque palantes aggressus est; captísq; superioribus jugis, in subjectos suo jure detonuit. Ea namque species fuit

fuit illius belli, quasi in terrigenas è cœlo ac nubibus tela mitterentur. Nec incruenta tamen illa victoria, nam oppressus in sinu vallis alter consulum Decius, more patrio devotum diis manibus obtulit caput: solennémque familiæ suæ consecrationem in victoriæ pretium redegit.

CAP. XVIII. *Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.*

SEquitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo & nomine: sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, id est, totam Italiam, & cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, una veluti ruina pariter involvit: ut eodem tempore & Italiam consummaret, & transmarinos triumphos auspicaretur. Tarentus Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, cum magnitudine & muris, portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Hadriatici maris faucibus posita, in omnes terras, Histriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui, ad prospectum maris positum, majus theatrum: quod quidem causa misetæ civitati fuit omnium calamitatum. Ludos forte celebrabant, quum adremigantem littori Romanam classem inde vident: atq; hostem rati, emittunt, sine discrimine insultant. *qui enim, aut unde Romani?* nec satis: aderat dum mora querelam ferens legatio.

hanc quoque fœdè per obscœnam turpémque dictu contumeliam violant. ex hinc bellum. Sed apparatus horribilis; quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibúsque vehementior Pyrrhus: qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitísque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito insuper ferarum terrore, veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluvium Lirim, Levino consule, prima pugna: quæ tam atrox fuit, ut Frentanæ turmæ præfectus Obsidius invectus in regem, turbaverit, coëgerítque projectis insignibus prælio excedere. Actum erat, nisi elephanti conversi in spectaculũ belli procurrissent: quorum cum magnitudine, tumdeformitate, & novo odore simul ac stridore consternati equi, cùm incognitas sibi belluas ampliùs quàm erant suspicarentur, fugam stragémq; latè dederunt. In Apulia deinde apud Asculũ meliùs dimicatum est, Curio Fabricióq; consulibus jam quippe belluarum terror exoleverat, & Caius Minucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide abscisså, mori posse belluas ostenderat. Itaque & in ipsas pila congesta sunt, & in turres vibratæ faces tota hostium agmina ardentibus ruinis operuêre: nec antè cladi finis fuit, quàm nox dirimeret, postremúsque fugientium ipse rex à satellitibus humero saucius in armis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub

Arusinis,

Aruſinis, quos vocant, campis, ducibus iiſdem qui ſuperiùs: ſed tunc ad totam victoriam, exitum, quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus elephantis, unum ex his pullum adacti in caput teli gravis ictus avertit: qui quum per ſtragem ſuorum percurrens, ſtridore quereretur, mater agnovit, &, quaſi vindicaret, exiluit. tum omnia circa quaſi hoſtilia gravi timore permiſcuit. ac ſic eædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controverſia tradidêre. Nec verò tantùm armis, & in campis, ſed conſiliis quoque & domi intra Urbem cum rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippe poſt primam victoriam rex callidus, intellectâ virtute Romanâ ſtatim deſperavit armis: séque ad dolos contulit. Nam interemtos cremavit: captivósque indulgenter habuit, & ſine pretio reſtituit. Miſsísque deinde legatis in Urbem, omni modo annixus eſt, ut in amicitiam reciperetur. Sed bello & pace, foris & domi, omnem in partem Romana virtus tum ſe adprobavit: nec alia magìs, quàm Tarentina victoria oſtendit populi Romani fortitudinem, ſenatûs ſapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hoſtibus ſuis immortui: omnium in manibus enſes; & relictæ in vultibus minæ: & in ipſa morte ira vivebat. Quod adeò Pyrrhus

miratus eſt, ut diceret, *O quàm facile erat orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis!* Quæ autem eorum, qui ſuperfuerunt, in reparando exercitu feſtinatio? quum Pyrrhus, *Video me*, inquit, *planè Herculis ſydere procreatum, cui quaſi ab angue Lernæo, tot cæſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcuntur.* Qui autem ille ſenatus fuit? quum perorante Appio Cæco, pulſi cum muneribus ſuis ab Urbe legati, interroganti regi ſuo, Quid de hoſtium ſede ſentirent, *Urbem templum ſibi viſam, ſenatum regum conſeſſum eſſe*, confiterentur. Qui porrò ipſi duces? vel in caſtris? quum medicum venale regis Pyrrhi caput offerentem, Curius remiſit: Fabricius oblatam ſibi à rege imperii partem repudiavit, vel in pace? quum Curius fictilia ſua Samnitico præferret auro; Fabricius decem pondo argenti circa Rufinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoriâ gravitate damnaret. Quis ergò miretur his moribus, virtute, militiâ, victorem populum Romanum fuiſſe? unóque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortiſſimas gentes, opulentiſſimas urbes, uberrimásque regiones in ditionem redegiſſe? Aut quid adeò fidem ſuperet, quàm ſi principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totâ tremente Campaniâ, Lirim, Fregellásque populatus, prope captam Urbem à Prænestina arce proſpexit: & à viceſimo lapide, oculos trepidæ civi-

tatis

tatis fumo ac pulvere implevit. Eodem poſtea bis exuto caſtris, bis ſaucio, & in Græciam ſuam trans mare ac terras fugato, pax & quies; ſed tanta adeò de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia, ut victoriam ſuam Roma non caperet. Nec enim temerè ullus pulchrior in Urbem, aut ſpecioſior triumphus intravit. Ante hunc diem nihil, niſi pecora Volſcorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidiſſes: tum ſi captivos aſpiceres; Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atq; Lucanus; ſi pompas, aurum, purpura, ſigna, tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentiùs Populus Romanus aſpexit, quàm illas quas timuerat, cum turribus ſuis belluas: quæ non ſine ſenſu captivitatis, ſummiſſis cervicibus, victores equos ſequebantur.

CAP. XIX. *Bellum Picenum.*

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim poſt Tarentum auderent? niſi quòd ultrò perſequi ſocios hoſtium placuit. Domiti ergò Picentes, & caput gentis Aſculum, Sempronio duce: qui tremente inter prælium campo, Tellurē deam, promiſ: â æde, placavit.

CAP. XX. *Bellum Sallentinum.*

SAllentini Picentibus additi, capútq; regionis Brundiſium cum inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in hoc certamine, victoriæ pretium templum ſibi paſtoria Pales ultrò popoſcit.

CAP. XXI. *Bellum Volſinenſe.*

POſtremi Italicorum in fide manſēre Volſini, opulentiſſimi Etruſco-

rum, implorantes opem adversùs ſervos quondam ſuos: qui libertatem à dominis datam, in ipſos erexerant: tranſlatâque in ſe republicâ, dominabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

CAP. XXII. *De Seditionibus.*

HÆc eſt ſecunda ætas populi Romani, & quaſi Adoleſcentia; quâ maximè viruit, & quodam flore virtutis exarſit, ac ferbuit. Ità, quæ inerat, quædam adhuc ex paſtoribus feritas, quiddam ſpirabat indomitum. Indè eſt, quòd exercitus Poſthumium Imperatorem, inficiantem, quas promiſerat prædas, factâ in caſtris ſeditione, lapidavit; quòd ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, quum poſſet: quòd duce Volerone, detrectantibus plerísque militiam, fracti conſulis faſces: indè, quòd clariſſimos principes, quum adverſarentur voluntati ſuæ, exulatione multavit, ut, Coriolanum colere agros jubentem: nec minùs ille ferociter injuriam armis vindicâſſet, niſi quòd jam inferentem ſigna filium, Mater Veturia lacrymis ſuis exarmavit, ut ipſum Camillum, quòd iniquè inter plebem & exercitum diviſiſſe Vejentem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis, in capta Urbe conſenuit: & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicavit. Cum Senatu quoque vehementiùs æquo bonóq; certatum eſt; adeò, ut relictis ſedibus ſolitudinem & interitum patriæ ſuæ minaretur.

CAP.

CAP. XXIII.

PRima discordia ob impotentiam fœneratorum: quibus in terga quoque ferviliter sævientibus, in Sacrum montem plebs armata secessit: ægréq; nec nisi Tribunos impetrâsset, Menenii Agrippæ facundi & sapientis viri auctoritate, revocata est. Extat orationis antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, quâ *Dissedisse inter se quondam humanos* dixit *artus, quòd omnibus opere fungentibus, solus venter immunis ageret: deinde moribundos à sejunctione rediisse in gratiam, quando sensissent, quòd ejus operâ redactis in sanguinem cibis irrigarentur.*

CAP. XXIV.

SEcundam in Urbe media, decemviratûs libido conflavit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, jubente populo conscripserant: ordinatáq; erat in duodecim tabulis tota justitia: quum tamen traditos fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros Appius eò insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus & Lucretiæ, & regum, & juris quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu suâ interfecit: admotísque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem & catenas ab Aventino monte detraxit.

CAP. XXV.

TErtiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebei cum patriciis jungerentur: qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarsit.

CAP. XXVI.

QUartam honorum cupido, ut plebeii quoque magistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, alterâ Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. hæc quodam tempore, quòd lictoriæ virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, à sorore satis insolenter irrisa, injuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum & magistratuum consortium, quamvis invito senatui extorsit. Verùm in his ipsis seditionibus principem Populum non immeritò suspexeris. Siquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tùm natalium dignitatem, honorum decora & insignia vindicavit: interque hæc omnia, nullius acrior custos, quàm Libertatis fuit; nullâque in pretium ejus potuit largitione corrumpi; quum, ut in magno, & in dies majore populo, interim pernicioſi cives existerent. Spurium Cassium, Agrariâ lege; Mælium, largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit, ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumpsit: hunc Quinctii dictatoris imperio, in medio foro magister equitum Servilius Ahala confodit. Manlium verò Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altiùs se & in-

incivilius efferentem, ab illa quam defenderat, arce dejecit. Talis domi ac foris; talis pace bellóque populus Romanus, fretum illud Adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem habuit; in qua totam inter Alpes fretúmque Italiam armis subegit.

LIBER II.

CAP. I. *Proœmium.*

Omita subactaque Italia, Populus Romanus prope quingentesimum annum agens, quum bona fide adolevisset; si quod est robur, si qua juventas, tum ille vere robustus, & juvenis, & par orbi terrarum esse cœpit. Ita (mirum, & incredibile dictu) qui prope quingentis annis domi luctatus est (adeo difficile fuerat dare Italiæ caput) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

CAP. II. *Primum bellum Punicum.*

IGitur victor Italiæ Populus, quum à terra fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio sylvas, interveniente flumine abrumpitur, paulisper subsistit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodammodo Italiæ suæ abscissam, & quasi revulsam; adeo cupiditate ejus exar-

exarsit, ut quatenus nec mole jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, & ad continentem suam revocanda bello videretur. Sed ecce ultro ipsis viam pandentibus fatis, nec occasio defuit; quum de Pœnorum impotentia, fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat autem ut Romanus, ita Pœnus Siciliam; & eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus, imperium orbis agitabat. Igitur specie quidem socios juvandi, re autem sollicitante præda; quanquàm territaret novitas rei, (tanta tamen in virtute fiducia est) ille rudis, ille pastorius Populus, vereq; terrestèr, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terra an mari dimicaretur. Appio Claudio consule, primùm fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstuque violentum: sed adeo non est exterritus, ut illam ipsam ruentis æstus violentiam pro munere amplecteretur: statimque ac sine mora Hieronem Syracusanum regem tantâ celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quàm hostem videret, fateretur. Duillio Cornelióque consulibus, etiam mari congredi ausus est. Tum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, auspicium fuit. Intra enim sexagesimũ diem quam cæsa sylva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit; ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ in naves, atque mutatæ arbores viderentur. Prælii verò forma mirabilis: quum illas celeres volucrésque hostium naves,

hæ

hæ graves tardæque comprehenderent. Longè illis nauticæ artes, detorquere remos, & ludificari fugâ rostra. Injectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multùm ab hoste derisæ: coactíque hostes quasi in solido decernere. Victor ergò apud Liparas, mersâ & fugatâ hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit? quum Duillius Imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi à cœna rediret, prælucere funalia, præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidiè triumpharet. Præ tanta victoria leve hujus prælii damnum fuit. Alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui simulato colloquio evocatus, atque ità oppressus fuit; perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, ferè omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Drepanis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum: sed eximiâ virtute Calpurnii Flammæ tribuni militum evasimus, qui lecta trecentorum manu, infestum & insessum ab hostibus tumulum occupavit, adeóque moratus hostem, dum exercitus omnis evaderet: ac sic pulcherrimo exitu, Thermopylarum & Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior noster, quòd expeditioni tantæ superfuit & supervixit, licèt nihil scripserit sanguine. Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia; serpente latiùs bello, Sardiniam annexámque Corsicam

ſicam tranſit: ubi & ſic Caralæ urbis excidio incolas terruit, adeóque omnes terra, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. Marco Attilio Regulo duce jam in Africam navigabat bellum. nec deerant, qui ipſo Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta, Imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remíſque properatum eſt: tantúſque terror hoſtici adventus Pœnis fuit, ut apertis pæne portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit civitas Clypea: prima enim à Punico littore quaſi arx & ſpecula procurrit. Et hæc, & trecenta ampliùs caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt; quum quaſi in vindictam Africæ nata, miræ magnitudinis ſerpens, poſita apud Bragadam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis ſui late circumtuliſſet; quumque magnam vim juventutis, ducéſque ipſos, aut cecidiſſet, aut haberet in vinculis: claſſémque ingenti præda onuſtam, & triumpho gravem, in Urbem præmiſiſſet; jam ipſam belli caput Carthaginem urgebat obſidio, ipſiſque portis inhærebat. Hic paululum circumacta fortuna eſt, tantum, ut plura eſſent Romanæ virtutis inſignia: cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam converſis ad externa auxilia hoſtibus, quum Xanthippum illis ducem

La-

Lacedæmon misisset, à viro militiæ peritissimo vincimur. Tum fœda clade, Romanisque usu incognita, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitatis fuit. Nam nec Punico carcere infractus est, nec legatione susceptâ, quippe diversa, quam hostes mandaverant, censuit; ne pax fieret, ne commutatione captivorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo, sive carceris, sive crucis supplicio deformata majestas: imo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quam pro victoria fuit. Metello igitur consule spirantibus altiùs Pœnis, & reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut nec ampliùs eam insulam concitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captivitas; sic quoque magna præda, si gregem illum non bello, sed venatione cepisset. Appio Claudio consule, non ab hostibus, sed à diis ipsis superatus est, quorum auspicia contempserat; ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos jusserat, quòd pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud Ægimurum, jam in Italiam ultro navigantem cecidit. Quantus ô tunc triumphus tempestate

peſtate intercidit, quum opulenta præda, claſſis adverſis acta ventis, naufragio ſuo Africam & Syrtes, omnium imperia gentium, inſularum littora, implevit. Magna clades, ſed non ſine aliqua principis Populi dignitate; interceptam tempeſtate victoriam, & triumphum periiſſe naufragio: & tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis inſuliſque fruſtarentur & fluitarent, populus Romanus triumphavit. Lutatio Catulo conſule tandem bello finis impoſitus, apud inſulas, quibus nomen Ægates. Nec major aliàs in mari pugna; quippe commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis gravis hoſtium claſſis, & in ea quaſi tota Carthago: quod ipſum exitio fuit. Romana claſſis prompta, levis, expedita, & quodam genere caſtrenſis: ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis, quaſi habenis agebatur: & in hos vel in illos mobilia roſtra, ſpeciem viventium præferebant. Itaq; momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam Sardiniámq; pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de excindendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Supervacuum viſum eſt, in arcem murósq; ſævire, quum jam in mari eſſet deleta Carthago.

Cap. III. *Bellum Liguſticum.*

PEracto Punico bello, ſequuta eſt brevis ſanè, & quaſi ad recipiendum ſpiritum requies. argumentúmque pacis, & bona fide ceſſantium armorum, tunc

tunc primùm poſt Numam clauſa porta Jani fuit: ſed ſtatim ac ſine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam Inſubres Galli, necnon & Illyrii lacceſſebant. ſic deſub Alpibus, id eſt, deſub ipſis Italiæ faucibus, gentes, deo quodam aſſiduè incitante, nè rubiginem ac ſitum ſcilicet arma ſentirent. denique utrique quotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant. nec aliter utraque gente quàm quaſi cote quadam, populus Romanus ferrum ſuæ acuebat virtutis. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter Varum & Macram flumen, implicitóſque dumis ſylveſtribus, major aliquanto labor erat invenire, quàm vincere. Tuti locis, & fuga, durum atque velox genus, ex occaſione magis latrocinia, quàm bella faciebat. Itaq; quum diu multúmque eluderent Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras eorum ignibus ſepſit: Bæbius in plana deduxit: Poſthumius ità exarmavit, ut vix reliquerit ferrum quo terra coleretur.

CAP. IV. *Bellum Gallicum.*

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora pluſquam humana erant: ſed experimento deprehenſum eſt, quippe ſicut primus impetus eis major quàm virorum eſt, ità ſequens minor quàm fœminarum. Alpina corpora humenti cœlo educata, habent quiddam ſimile cum nivibus ſuis: quæ mox ut caluere pugnâ, ſtatim in ſudorem eunt; & levi motu,

motu, quasi sole, laxantur. Hi sæpe & aliàs, sed Britomaro duce, *non priùs soluturos se baltea quàm Capitolium ascendissent*, juraverãt. Factũ est. victos enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox Arioviſto duce vovere *de nostrorum militum præda Marti suo torquem*. Intercepit Juppiter votum. nam de torquibus eorum aureum Trophæum Jovi Flaminius erexit. Viridomaro rege *Romana arma Vulcano* promiserant. aliorsum vota ceciderunt. occiso enim Rege, Marcellus tertia post Romulum patrem Feretrio Jovi arma suspendit.

CAP. V. *Bellum Illyricum.*

ILlyrii, seu Liburni sub extremis Alpium radicibus agunt, inter Arsiam, Titiúmque flumen, longissimè per totum Adriani maris littus effusi. Hi regnante Teutanâ muliere, populationibus non contenti, licentiæ scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, sed ut victimas, securi percutiunt, præfectos navium, igni comburunt, idque quò indigniùs foret, mulier imperabat. Itaque Cnæo Fulvio Centimalo duce, latè domantur. Strictæ in principum colla secures, legatorum Manibus litavêre.

CAP. VI. *Bellum Punicum secundum.*

POst primum Punicum bellum vix quadriennii requies. ecce alterum bellum: minùs quidem spatio (nec enim amplius

amplius quàm decem & octo annos habet) ſed adeò cladium atrocitate terribilius, ut ſi quis conferat damna utriuſque populi, ſimilior victo ſit populus qui vicit. Urebat nobilem populum ablatum mare, captæ inſulæ, datæ tributa, quæ jubere conſueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. Igitur in cauſſa belli Saguntus deleta eſt, vetus Hiſpaniæ civitas & opulenta, fideíque erga Romanos magnum quidem ſed triſte monumentum, quam in libertatem communi fœdere exceptam, Annibal cauſas novorum motuum quærens, & ſuis, & ipſorum manibus evertit, ut Italiam ſibi rupto fœdere aperiret. Summa fœderum Romanis religio eſt: itaque ad auditum ſociæ civitatis obſidium, memores icti cum Pœnis quoq; fœderis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum priùs more legitimo queri malunt. Interim jam novem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum: tum deſuper ſe ſuósque cum omnibus opibus ſuis ferro & igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poſcitur. Tergiverſantibus Pœnis, dux legationis, *Quæ*, inquit, *mora eſt?* Fabius. *In hoc ego ſinu bellum pacémque porto: utrum eligitis?* Succlamantibus, *Bellum, Bellum igitur*, inquit, *accipite:* & excuſſo in mediam curiam togæ gremio, non ſine horrore, quaſi planè ſinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. nam quaſi has inferias ſibi Sagunti-

Saguntinorum ultimæ diræ in illo publico parricidio incendióque mandâssent; ità Manibus eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum & regum, qui id gessêre bellum, exitio parentatum est. Igitur ubi semel se in Hispania movit illa gravis & luctuosa Punici belli vis atq; tempestas; destinatúmq; Romanis jam diu fulmen, Saguntino igne conflavit: statim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes; & in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut cœlo missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum & Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce fusus exercitus, saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa morte rapuisset. Hic erit Scipio qui in exitium Africæ crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hic secunda belli Punici procella desævit, Sempronio consule, tunc callidissimi hostes frigidum & nivalem nacti diem, quum se ignibus priùs oleóque soviissent (horribile dictu) homines à meridie & sole venientes nostra nos hyeme vicerunt. Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio, ibi quoque ars nova Punicæ fraudis, quippe nebula lacûs, paluströbúsq; virgultis tectus eques, terga subitò pugnantium invasit. Nec de diis possumus queri. imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, & aquilæ prodire

re nolentes, & commissam aciem sequutus ingens terræ tremor: nisi illum horrorem soli, equitum virorúmq; discursus, & mota vehementiùs arma fecerunt. Quartum, id est, pæne ultimum vulnus imperii, Cannæ; ignobilis Apuliæ vicus: sed magnitudine cladis emersa; & quadraginta millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitûs, dux, terra, cœlum, dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quòd & soli ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper, quasi ad constitutum, ità instruxit aciem, ut Romanis adversùs hæc omnia obversis, quasi secundum cœlum tenens, vento, pulvere, sole pugnaret. Itaq; duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo, *Parce ferro.* Ducum effugit alter, alter occisus est: dubium uter majore animo. Paullum puduit, Varro non desperavit. Documenta cladis, cruentus aliquandiu Aufidus: pons de cadaveribus, jussu ducis factus in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthaginem missi, dignitásq; equestris taxata mensura. Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem habitura fuerit Roma, quintúmque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) *Annibal quem admodum*

admodum sciret vincere, sic uti victoriâ scisset. Tum quidem illum, ut dici vulgò solet, aut fatum urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, & averſi à Carthagine dii, in diverſum abſtalerunt. Quum victoriâ poſſet uti, frui maluit, relictâque Româ, Campaniam Tarentúmq; peragrare: ubi mox & ipſe, & exercitus ardor elanguit: adeò ut verum dictum ſit, *Capuam Annibali Cannæ fuiſſe.* Siquidem invictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) ſoles, & tepentes fontibus Baiæ, ſubegerunt. Interim reſpirare Romanus, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant; detracta ſunt templis, deerat juventus; in ſacramentum militiæ liberata ſervitia, egebat ærarium: opes ſuas libens ſenatus in medium protulit; nec præter quod in bullis ſinguliſq; anulis erat, quicquam ſibi auri reliquêre. Eques ſequutus exemplum, imitatæq; equitem tribus, deniq; vix ſuffecêre tabulæ, vix ſcribarum manus, Lævino Marcellóque conſulibus, quum privatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in deligendis magiſtratibus, quæ centuriarum ſapientia, quum juniores à ſenioribus conſilium de creandis conſulibus petivêre? Quippe adverſùs hoſtem totiens victorem, tam callidum, non virtute tantùm, ſed ſuis etiam pugnare conſiliis oportebat. Prima redeuntis, & ut ſic dixerim, reviviſcentis imperii ſpes Fabius fuit: qui novam de Annibale victoriam commentus eſt, non pugnare. Hinc illi cognomen

men novum, & Reipublicæ ſalutare, *Cunctator*. Hinc illud ex populo, ut *Imperii ſcutum* vocaretur. Itaq; per Samnium totum, per Falernos Gauranósque ſaltus ſic maceravit Annibalem, ut qui frangi virtute non poterat, morâ comminueretur. Indè Claudio Marcello duce etiam congredi auſus eſt. Cominus venit, & pepulit in Campania ſua, & ab obſidione Nolæ urbis excuſſit. Auſus & Sempronio Graccho duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamvis tunc (ô pudor!) manu ſervili pugnaret. Nam hucuſq; tot mala compulerant: ſed libertate donati, fecerant de ſervitute Romanos. O horribilem in tot adverſis fiduciam! ô ſingularem animum ac ſpiritum populi Romani! tam arctis afflictíſque rebus, quum de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diverſa reſpicere, quúmque hoſtes in jugulo per Campaniam Apuliámq; volitarent, mediámq; de Italia Africam facerent; eodem tempore & hunc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, divifa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, neo diu reſtitit. Tota enim inſula in una urbe ſuperata eſt. Grande illud, & ante id tempus, invictum caput Syracuſæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando ceſſerunt. Longè illi triplex murus, totidémq; arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſæ: niſi quòd hactenus profuêre, ut pulchritudini victæ urbis parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit,

puit, nihil illi gentium feritas, Insanorúmque (nam sic vocantur) immanitas montium profuêre. Sævitum in urbes, urbémque urbium Caralim, ut gens contumax, vilísque morti, saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam missi Cnæus & Publius Scipiones, pænè totam Pœnis eripuerant; sed insidiis Punicæ fraudis oppressi rursus amiserunt, magnis quidem illi præliis, quum Punicas opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro castra metantem, alterum quum evasisset in turrim, cinctum facibus oppresserunt. Igitur in ultionem patris ac patrui missus cum exercitu Scipio, cui tam grande de Africa nomen fata decreverant, bellatricem illam, viris armísq; nobilem Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam Annibalis eruditricem, (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas & Oceanum recuperavit: nescias citiùs, an feliciús. quàm velociter, quatuor anni fatentur. quàm facilè, vel una civitas probat. eodem quippe, quo obsessa est die, capta est: omen Africanæ victoriæ fuit, quòd tam facilè victa est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profligandam provinciam maximè profeciſſe singularem ducis sanctitatem; quippe qui captivos pueros, puellásque præcipuæ pulchritudinis, barbaris restituerit, nè in conspectum quidem suum passus adduci, nequid de virginitatis integritate delibâsse saltem oculis videretur. Hæc inter diversa terrarũ populus

Roma-

Romanus: nec ideo tamen Italiæ viſceribus inhærenté ſummovere poterat Annibalem. Pleraq; ad hoſtem defecerant: & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur. Jam tamen eum pleriſque oppidis & regionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat: jam & Capua, ſedes & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amiſſio tantum Pœno duci dolorem dedit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, & admiratione hominum ac deorum! Compulſus ad ultimos metus, ab incepto non deſtitit; & de ſua Urbe ſollicitus, Capuam tamen non omiſit; ſed parte exercitus ſub Appio conſule relicta, parte Flaccum in urbem ſequuta, abſens ſimul, præſénſque pugnabat. Quid ergo miramur, moventi caſtra à tertio lapide Annibali, iterum ipſos Deos, Deos inquam, (nec fateri pudebit) reſtitiſſe? Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa, tanta ventorum violentia coorta eſt, ut divinitus hoſtem ſummoveri; neque cœlo, ſed ab Urbis ipſius mœnibus, & Capitolio ferri videretur. Itaque fugit, & ceſſit, & in ultimum ſe Italiæ recepit ſinum, quum Urbem tantum non adoratam reliquiſſet. Parva res dictu, ſed ad magnanimitatem populi Romani probandam ſatis efficax: quòd illis ipſis, quibus obſidebatur diebus, ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit, haſtæque ſubjectus invenit emptorem

emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; ſubjecitque argentarias Urbis tabernas: nec ſector inventus eſt. ut ſcias, etiam præſagia fatis fuiſſe. Nihil actum erat tantâ virtute, tanto favore etiam deorum. ſiquidem Aſdrubal frater Annibalis, cum exercitu novo, novis viribus, nova belli mole veniebat. Actum erat proculdubio, ſi vir ille ſe cum fratre junxiſſet. ſed hunc quoq; caſtrametantem Claudius Nero cum Livio Salmatore debellat. Nero in ultimo Italiæ angulo ſummovebat Annibalem. Livius in diverſiſſimam partem, id eſt, in ipſas naſcentis Italiæ fauces, ſigna converterat. Tanto id eſt, omni, quâ longiſſima Italia, ſolo interjacente, quo conſilio, quâ celeritate, conſules caſtra conjunxerint, inopinantérq; hoſtem collatis ſignis compreſſerint, neq; id fieri Annibal ſenſerit, difficile dictu eſt. Certè Annibal re cognitâ, quum projectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet, *Agnoſco*, inquit, *infelicitatem Carthaginis*. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio. Jam certum erat, Annibalem, etiam ipſius confeſſione, poſſe vinci: ſed tot rerum proſperarum fiduciâ plenus populus Romanus, magni æſtimabat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igitur Scipione, in ipſam Africam totâ mole converſus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ ſuæ clades in Africam vindicare. Quas ille (dii boni!) Aſdrubalis copias, quos Syphacis exerci-

exercitus fudit? quæ quantaque utriuſque caſtra facibus illatis una nocte delevit? denique jam non à tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat. Sic factum eſt, ut inhærentem atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit major ſub imperio Romano dies, quàm ille, quum duo omnium & antea & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominùs ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi, ubi de pace non convenit, ſigna cecinere. Conſtat utriuſque confeſſione, *Nec melius inſtrui aciem, nec acriùs potuiſſe pugnari.* Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed tamen Annibal ceſſit; præmiúmque victoriæ Africa fuit, & ſequutus Africam ſtatim terrarum orbis.

CAP. VII. *Bellum Macedonicum primum.*

POſt Carthaginem vinci neminem puduit. Sequutæ ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteráque omnia, quodam quaſi æſtu, & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam imperii populus. itaque quamvis tunc Philippus regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bellum nomine ampliùs, quàm ſpectatione gentis fuit. Cauſa cœpit à fœdere Philippi, quo

rex jampridem dominantem in Italia Annibalem ſibi ſociaverat: poſtea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra regis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templa, aras, & ſepulcra ipſa ſæviret. Placuit ſenatui opem tantis ferre ſupplicibus. Quippe jam gentium reges, duces, populi, nationes, præſidia ſibi ab hac urbe petebant. Primo igitur Lævino conſule populus Romanus Ionium mare ingreſſus, tota Græciæ littora veluti triumphanti claſſe peragravit. Spolia quippe Siciliæ, Sardiniæ, Hiſpaniæ, Africæ præferebat; & manifeſtam victoriam nata in prætoria puppe laurus pollicebatur. Aderat ſponte in auxilium Attalus rex Pergamenorum. aderant Rhodii, nauticus populus: qui navibus à mari, conſul à terris, omnia equis viriſque quatiebat. Bis victus rex, bis fugatus, bis exutus caſtris: quum tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vulnerum aſpectu: quæ non ſpiculis, non ſagittis, nec ullo Græculo ferro, ſed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminio duce invios antea Chaonum montes, Aoúmq; amnè per abrupta vadentem, id eſt, ipſa Macedoniæ clauſtra penetravimus. Introiſſe, victoria fuit. nam nunquam poſtea auſus congredi rex, ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno, ac nè hoc quidem juſto prælio opprimitur. Et illi quidem conſul pacem dedit, regnúmq; conceſſit; mox, nè quid eſſet hoſtile, Thebas, & Eubœam, & graſſantem ſub

Nabide

Nabide ſuo Lacedæmona compeſcuit. Græciæ verò veterem ſtatum reddidit, ut legibus viveret ſuis, & avita libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc fortè Nemeæ in theatro, quinquennalibus ludis à præcone caneretur? quo certavêre plauſu? quid florum in conſulem profuderunt? Et iterum iterúmque præconem repetere illam vocem jubebant, qua libertas Achaiæ pronunciabatur: nec aliter illa conſulari ſententia, quàm modulatiſſimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

CAP. VIII. *Bellum Syriaticum regis Antiochi.*

MAcedoniam ſtatim, & regem Philippum Antiochus excepit, quodam caſu, quaſi induſtriâ, ſic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, ſic ab Europa in Aſiam, ultrò ſe ſuggerentibus cauſis, imperium procederet, & cum terrarum orbis ſitu, ipſe ordo victoriarum navigaret. Non aliud formidoloſius famâ bellum fuit: quippe quum Perſas, & orientem, Xerxem, atque Darium cogitarent; quando perfoſſi invii montes, quando velis opertum mare nunciaretur. ad hoc cœleſtes minæ territabant, quum humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic faventis Aſiæ ſuæ numinis timor erat. Nec ſanè viris, opibus, armis, quicquam copioſius Syriâ: ſed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius,

ſius, quàm quòd à Romanis victus eſt. Impulêre regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos querens adversùs Macedones militiæ ſuæ ſocietatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſiliis ejus rex tradidiſſet, id eſt, ſi Aſiæ viribus uſus fuiſſet miſer Annibal? Sed rex ſuis opibus, & nomine regio fretus, ſatìs habuit bellum movere. Europa jam dubio procul jure ad Romanos pertinebat, hic Lyſimachiam urbem, in littore Thracio poſitam à majoribus ſuis, Antiochus ut hæreditario jure repoſcebat. hoc velut ſidere, Aſiatici belli mota tempeſtas. Et maximus regum contentus fortiter indixiſſe bellum, quum ingenti ſtrepitu ac tumultu moviſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciæque littoribus, otia & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam inſulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hic ille poſitis aureis ſericiſque tentoriis, ſub ipſo freti murmure, quum inter fluenta tibiis fidibúſque concineret, collatis undique, quamvìs per hyemem, roſis, nè non aliquo ducem genere agere videretur, virginum puerorúmque delectus habebat. Talem ergò regem jam ſuâ luxuriâ debellatum, populus Romanus Acilio Glabrione conſule, in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim adventûs ſui nuncio coëgit ab inſula fugere. Tum præcipitem

cipitem apud Thermopylas aſſequutus, locum trecentorum Laconum ſpecioſa cæde memorandum, nè ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari ac terrâ cedere coëgit. Statim & è veſtigio itur in Syriam. Claſſis regia Polyxenidæ Annibalíque commiſſa. nam rex prælium nec ſpectare poterat. igitur duce Æmilio Regillo, adremigantibus Rhodiis, tota laceratur. Nè ſibi placeant Athenæ; in Antiocho, vicimus Xerxem; in Æmilio, Themiſtoclem æquavimus; Epheſiis, Salamina penſavimus. Tum conſule Scipione, cui frater, ille modò victor Carthaginis Africanus, voluntaria legatione aderat, debellari regem placet: & jam toto ceſſerat mari, ſed nos imus ulteriùs. Mæandrum ad amnẽ, montémque Sipylum, caſtra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxiliis, quibus copiis confederat. trecenta millia peditum; equitum, falcatorúmq; curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immenſæ magnitudinis, auro, purpurâ, argento, & ſuo ebore fulgentibus, aciem utrinque vallaverat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine ſua; ad hoc imbre, qui ſubitò ſuperfuſus, mira felicitate Perſicos arcus coruperat: primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo & ſupplici pacem atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facilè ceſſiſſet.

Cap. IX. *Bellum Ætolicum.*

SYriatico bello succeſſit, ut debebat, Ætolicum. Victo quippe Antiocho, Romanus faces Aſiatici belli perſequebatur. Ergò Fulvio Nobiliori mandata ultio eſt. Hic protinus caput gentis Ambraciam, regiam Pyrrhi, machinis quatit. Sequuta deditio eſt. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii: & memineramus auxilii. ſic placuit ignoſcere. Serpſit tamen latiùs in proximos bellum, omnémque latè Cephaleniam, Zacynthon: & quicquid inſularum in eo mari inter Ceraunios montes jugúmq; Maleum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

Cap. X. *Bellum Hiſtricum.*

HIſtri ſequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper adjuverant. & initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eadémque exitii cauſa. Nam quum Cnæi Manlii caſtra cepiſſent, opimæq; prædæ incubarent; epulantes, ac ludibundos pleroſque, ac ubi eſſent, præ poculis neſcientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum ſanguine & ſpiritu malè partam revomuêre victoriam. Ipſe rex Apulo equo impoſitus, quum ſubinde crapulâ & capitis errore lapſaret, captum ſeſe vix & ægrè, poſtquam experrectus eſt, didicit.

Cap. XI. *Bellum Gallogræcum.*

GAllogræciam quoq; Syriatici belli ruina convolvit. fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuiſſent, an cupidus

pidus triumphi Manlius eos viſos ſimulaverit, dubium eſt. Certè negatus eſt victori triumphus; quia cauſam belli non approbavit. Cæterùm gens Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta, & adulteratæ reliquiæ Gallorum, qui Brenno duce vaſtaverant Græciam: mox Orientem ſequuti, in media Aſiæ parte ſederunt. Itaque ut frugum ſemina mutato ſolo degenerant, ſic illa genuina feritas eorum, Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque præliis ſuſi fugatíq; ſunt: quamvis ſub adventu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Tolo-ſtobogi, Tectoſagíque jam inſederant. Utrique fundis ſagittíſque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuêre, quum catenas morſibus & ore tentâſſent, quum offocandas invicem fauces præbuiſſent. Nam Orgiagontis regis uxor à centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplo cuſtodiam evaſit, revulſúmq; militis caput ad maritum ſuum retulit.

CAP. XII. *Bellum Macedonicum ſecundum.*

DUm aliæ aliæque gentes, Syriatici belli ſequuntur ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat: & ſucceſſerat Philippo filius Perſes; qui ſemel in perpetuum victam eſſe Macedoniam, non putabat ex gentis dignitate. Multò vehementiùs ſub hoc Macedones, quàm ſub patre

consurgunt. quippe Thracas in vires suas traxerant: atque ita industriam Macedonum, viribus Thracum; ferociam Thracum, disciplina Macedonum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positis per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferróque vallaverat, ut non reliquisse aditum, nisi à cœlo venturis hostibus videretur. Nam Marcio Philippo consule eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, per Astrudem paludem, per acerbos dubiósque tumulos, illa quæ volucribus quoq; videbantur invia, accessit; regémq; securum, & nihil tale metuentem, subitâ belli irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, nè periret; classem cremari, nè incenderetur. Paullo consule quum majora & crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est; summâ quidem arte & industriâ ducis, quum alia minatus, alia irrepsisset. Cujus adventus ipse adeò terribilis regi fuit, ut interesse non auderet, sed gerenda ducibus bella mandaverit. Absens ergò victus, fugit in maria, insulámque Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa & aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent. Nemo regum diutiùs amissæ fortunæ conscientiam retinuit, supplex quum scriberet ad imperatorem ab illo quo confugerat templo, nomènque epistolæ notaret

notaret ſuum, *regem* addidit. Sed nec reverentior captæ majeſtatis alius Paullo fuit. Quum in conſpectum veniſſet hoſtis, in templum recepit, & conviviis adhibuit, liberóſque admonuit ſuos, ut fortunam, cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit atque vidit triumphum: quippe cujus ſpectaculo triduum impleverit. Primus dies ſigna tabuláſque: ſequens arma, pecuniáſque tranſvexit: tertius captivos, ipſúmque regem, attonitum adhuc, tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multò priùs gaudium victoriæ populus Romanus, quàm epiſtolis victoris perceperat, quippe eodem die, quo victus Perſes in Macedonia, Romæ cognitum eſt. Duo juvenes candidis equis apud Iuturnæ lacum pulverem & cruorem abluebant. hi nunciavêre, Caſtorem & Pollucem fuiſſe creditum vulgò, quòd gemini fuiſſent: interfuiſſe bello, quòd ſanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

CAP. XIII. *Bellum Illyricum.*

MAcedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipſi quidem ut Romanum à tergo diſtringerent, à Perſe rege conducti pecuniâ, militavêre. Sine mora ab Anicio prætore ſubiguntur. Scordam caput gentis delêſſe ſuffecit. ſtatim ſequuta deditio eſt. Denique hoc bellum antè finitum eſt, quàm geri Romæ nunciaretur.

Cap. XIV. *Bellum Macedonicum tertium.*

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos & Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: sed prior jugum excutit Macedo, aliquanto quam antè gravior, dum contemnitur. Causa belli prope erubescenda. quippe regnum pariter & bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat; dubium liber an servus, mercenarius certè: sed quia vulgò ex similitudine Philippi, *Pseudophilippus* vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juventio prætore contentus, virum non Macedonicis modò, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum, temerè tentavit: invictúsque à veris regibus, ab illo imaginario & scenico rege superatur. Sed consule Metello, amissum cum legione prætorem, plenissimè ultus est. Nam & Macedoniam servitute multavit: & ducem belli deditum ab eo ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege triumpharet.

Cap. XV. *Bellum Punicum tertium.*

Tertium cum Africa bellum, & tempore exiguum, (nam quadriennio patratum est) & in comparatione priorum

rum minimum labore: (non enim tam cum viris, quàm cum ipsa urbe pugnatum est) sed planè maximum eventu: quippe eo tandem Carthago finita est. Atque si quis trium temporum momenta consideret, primò commissum bellum, profligatum secundò, tertiò verò confectum est. Sed hujus causa belli, quòd contra fœderis legem adversùs Numidas quidem semel parâsset classem & exercitum, frequens autem Masinissæ fines territabat. Sed huic bono socióq; regi favebatur. Quum bellum sederet, de belli fine tractatum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Carthaginem, & quum de alio consuleretur, pronunciabat: Scipio Nasica servandam, nè metu ablato æmulæ urbis, luxuriari felicitas Urbis inciperet. Medium senatus elegit, ut urbs tantùm loco moveretur. Nihil enim speciosius videbatur quàm esse Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio Censorinóq; consulibus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe pacis injecta, traditam à volentibus classem, sub ipso ore urbis incendit. Tum evocatis principibus, *si salvi esse vellent, ut migrarent finibus*, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò movit iras, ut extrema mallent. Comploratum igitur publicè statim, & pari voce clamatum est, Ad arma. Sedítque sententia, quoquo modo rebellandum: non quia spes ulla jam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium quàm suis manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc intelligi

intelligi poteſt, quòd in uſum novæ claſſis tecta domóſque reſciderunt: in armorum officinis, aurum & argentum pro ære ferróque conflatum eſt: in tot mentorum vincula, matronæ crines ſuos contulerunt. Mancino deinde Conſule, terrâ marique ſervebat obſidio. Operis portus nudatus; & primus, & ſequens, jam, & tertius murus; quum tamen Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi altera civitas reſiſtebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem converſa Reſpublica, finem belli repoſcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius, in decus gentis aſſumpſerat, hoc ſcilicet fato, ut quam urbem concuſſerat avus, nepos ejus everteret. Sed ut quammaximè mortiferi eſſe morſus ſolent morientium beſtiarum; ſic plus negotii fuit cum ſemiruta Carthagine, quàm integrâ; compulſis in unam arcem hoſtibus, portum quoque maris Romanus obſederat. Illi alterum ibi portum, ab alia urbis parte foderunt: nec ut fugerent, ſed quia nemo illos hâc evadere poſſe credebat. Indè quaſi enata ſubitò claſſis erupit: quum interim jam diebus, jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova perditorum hominum manus, quaſi ex obruto incendio ſubita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis noviſſimè rebus, quadraginta ſe millia virorum dediderunt: quod minùs credas, duce Aſdrubale. Quantò fortiùs fœmi-

na, & uxor ducis? quæ comprehensis duobus liberis, à culmine se domûs in medium misit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium mora probari potest. quippe per continuos decem & septem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant: ut quatenus urbs eripi Romanis nun poterat, triumphis arderet.

CAP. XVI. *Bellum Achaicum.*

QUasi sæculum illud eversionibus urbium curreret, ità Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium & Ægæum, quasi spectaculo exposita. Hæc (facinus indignum!) ante oppressa est, quàm in numerum certorum hostium referretur. Critolaus causa belli: qui libertate à Romanis data adversùs ipsos usus est: legatósque Romanos, dubium an & manu, certe oratione violavit. Igitur Metello, ordinanti tum maximè Macedoniam, mandata est ultio: & hinc Achaicum bellum. ac primùm Critolai manum Metellus Consul, per patentes Elidis campos, toto cecidit Alpheo. Et uno prælio peractum erat bellum: jam & urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicâsset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Diæi latè exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, geminósque portus

portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primùm, deinde tuba præcinente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve tabularum raptum, incensum atq; projectum est? Quantas opes & abstulerit & cremaverit, hinc scias, quòd quicquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam & æris notam pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria: quia incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentíque venæ in commune fluxere.

CAP. XVII. *Res in Hispania gestæ.*

UT Carthaginem Corinthus, ità Corinthum Numantia sequuta est. Nec deinde toto orbe quicquam intactum armis fuit. Postilla duo clarissima urbium incendia, latè atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur. Hispaniæ nunquam animus fuit adversùs nos universæ consurgere: nunquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publicè. alioquin ita undiq; mari Pyrenæóque vallata est, ut ingenio situs nec adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obsessa est, quàm se ipsa cognosceret; & sola omnium provinciarum vires suas, postquam victa est, intellexit. In hac prope ducentos per annos dimicatum est, à primis Scipionibus

bionibus in Cæsarem Augustum, non continuè nec cohærenter, sed prout causæ lacessiverant: nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispania. Indè contagio & series causaque bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana Publius & Cnæus Scipiones intulerunt: prælisque ingentibus Annonem & Asdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt: raptâque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria, oppressi Punica fraude cecidissent, terrâ marique victores. Igitur quasi novam integramque provinciam ultor patris & patrui Scipio ille, mox Africanus, invasit: isque statim captâ Carthagine, & aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit: omnem citra vltráq; Iberum subjecit imperio: primúsque Romanorum ducum, victor ad Gades & Oceani ora pervenit. Plus est provinciam retinere, quàm facere: itaq; per partes jam hùc, jam illùc missi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberas gentes, ideò impatientes jugi, multo labore, nec incruentis certaminibus servire docuerunt. Cato ille Censorius Celtiberos, id est robur Hispaniæ, aliquot præliis fregit. Gracchus, pater ille Gracchorum, eosdem centum & quinquaginta urbium eversione multavit. Metellus ille qui ex Macedonia cognomen meruit, quum & Contrebiam memorabili cepisset exemplo & Nertobriges, majori gloria pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos, de quibus

quibus Scipio ille posterior, singulari certamine, quum rex fuisset provocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquanto latiùs, Celticos Lusitanósque, & omnes Galliæ populos, formidatúmque militibus flumen Oblivionis peragratóque victor Oceani littore, non priùs signa convertit, quàm cadentem in maria solem, obrutúmque aquis ignem, non sine quodam sacrilegii metu & horrore, deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit & Numantinis nec immeritò. Quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuisset & cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motûs, initio belli oppressus esset, summus vir astu & audaciâ, si res cessisset, Salondicus: qui hastam argenteam quatiens, velut cœlo missum, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adisset, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterùm Lusitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerrimæ: qui ex venatore latro, ex latrone subitò dux atque imperator, &, si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultráque Iberum & Tagum, igni, ferróque populatus; castra etiam prætorum, & præsidum aggressus, Claudium Unimanum pæne ad internecionem exercitus cecidit, & insignia trabeis & fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis trophæa fixit: tandem etiam

Fabius

Fabius Maximus consul oppresserat: sed à successore Pompilio violata victoria est. quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & insidias, & domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

CAP. XVIII. *Bellum Numantinum.*

NUmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior; ita virtutis nomine & honore par omnibus, summúmque, si viros æstimes, Hispaniæ decus. quippe quæ sine muro, sine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus Celtiberorum, quadraginta millium exercitum, per annos quatuordecim sola sustinuit; nec sustinuit modò, sed sæviùs aliquantò perculit, pudendisque fœderibus affecit. Noviſſimè quum invictam esse constaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temerè, si fateri licet, ullius causa belli injustior. Segulences, socios & consanguineos, Romanorum manibus elapsos exceperant. habita pro eis deprecatio nihil valuit, quum se abomni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium jussi *arma deponere*. Hoc sic à barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaq; statim, Megara viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pompeium prælio aggressi. fœdus tamen maluerunt, quum debellare potuissent. Hostilium deinde

Mancinum

Mancinum, hunc quoque assiduis cædibus ità subegerunt, ut nè oculos quidem aut vocem Numantini viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœdus maluêre, contenti armorum manubiis, quum ad internecionem sævire potuissent. Sed non minùs Numantini, quàm Caudini illius fœderis flagrans ignominiâ ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii, deditione Mancini expiavit: cæterùm duce Scipione, Carthaginis incendiis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in castris, quàm in campo, nostro cum milite, quàm cum Numantino, prælиandum fuit. Quippe assiduis & injustis & servilibus maximè operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinæ nisi ad usum necessariæ, amputantur. Tanti esse exercitum, quanti imperatorem, verè proditum est. Sic redacto in disciplinam milite, commissa acies: quódque nemo visutum se unquam speraverat, factum est, ut fugientes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam sese volebant, si oleranda viris imperarentur. Sed quum Scipio veram vellet & sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi primùm, ut destinata morte in prælium ruerent. quum sese priùs epulis, quasi inferiis impleviſſent, carnis semicrudæ, & celiæ, sic vocant indigenam ex frumento potionem. Intellectum ab impe-

ratore

ratore consilium. itaque non est permissa pugna morituris. Quum fossâ atq; loricâ quatuórque castris circumdatos, fames premeret; ab duce orantes prælium, ut tanquam viros occideret, ubi non impetrabant, placuit eruptio. sic conserta manu plurimi occisi: & quum urgeret fames, aliquantisper indè vixêre, novissimè consilium fugæ sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo celere per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furorémque conversi, postremò mori hoc genere destinârunt: duces suos, séque, patriámque, ferro & veneno, subjectóque undique igne peremerunt. Macte fortissimam, & meo judicio beatissimam in ipsis malis civitatem! assernit eum fide socios, populum orbis terrarum viribus fultum, sua manu, ætate tam longa, sustinuit. Novissimè, maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus enim vir Numantinus non fuit qui in catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverant. Triumphus fuit tantùm de nomine.

CAP. XIX.

HActenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, sanctus, atque magnificus: reliqua sæculi, ut grandia æquè, ita vel magis turbida & fœda; crescentibus cum ipsa magnitudine imperii, vitiis: adeò ut si quis hanc tertiam ejus ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat; centum hos priores, quibus Africam, Macedo-

Macedoniam, Siciliam, Hiſpaniam domuit, *aureos* (ſicut poëtæ canunt) jure meritóque fateatur: centum ſequentes *ferreos* planè & cruentos, & ſi quid immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis Gallicis atq; Germanicis, quibus cœlum ipſum gloriâ aſcendit, Gracchanas Druſianáſque cædes, ad hoc Servili bella miſcuerunt: & nequid turpitudini deſit, Gladiatoria. Denique, in ſe ipſe converſus. Marianis, atq; Sullanis, noviſſimè Pompeii, & Cæſaris manibus quaſi per rabiem, & furorem, & neſas ſemet ipſe laceravit. Quæ etſi involuta inter ſe ſunt omnia atque confuſa: tamen quò meliùs appareant, ſimul & nè ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur: priúſque, ut cœpimus, juſta illa, & pia cum exteris gentibus bella, memorabimus; ut magnitudo creſcentis in dies imperii appareat, tum ad illa civium ſcelera, turpéſque & impias pugnas revertemur.

CAP. XX. *Bellum Aſiaticum.*

VIcta ad Occaſum Hiſpania, populus Romanus ad Orientem pacem agebat; nec pacè modò, ſed inuſitata & incognita quadam felicitate, relictæ regiis hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant. Attalus rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, ſocii quondam commilitoníſque noſtri, teſtamentum reliquit: *Populus Romanus bonorum meorum hæres eſto.* in bonis regis fuerant. Adita igitur hæreditate, provinciam

ciam populus Romanus, non quidem bello, nec armis; sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat. Sed hanc, difficile dictu est, utrùm faciliùs amiserit, an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas, partim facilè sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Colophonem, vi recipit. Crassi quoque prætoris cecîdit exercitum, ipsúmque cepit, sed ille memor & familiæ, & Romani nominis, custodem sui barbarum virgula excæcat, in exitium sui quod volebat, ità concitat. Mox à Perperna domitus, & captus, & per deditionem in vinculis habitus. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarundam urbium. Quæ res ut maturam, ità infamem fecit victoriam: quippe quum contra fas deûm, moréfque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violâsset.

LIBER III.

CAP. I. *Bellum Jugurthinum.*

HÆc ad Orientem, sed non ad Meridianam plagam eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leviter se Numidia concussit: & fuit in Jugurtha, quod post Annibalem timere-

timeretur. Quippe rex callidissimus populum Romanum armis inclytum, & invictum, opibus aggressus est: & citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic avo Masinissâ, & Micipsâ patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quàm senatum populúmque Romanum, quorum in fide & clientela regnum erat, metueret: primum scelus mandat insidiis: potitúsque Hiempsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missa per legatos pecunia traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victoria. Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalémque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnâsset, inchoatum nefas perfecit audaciùs. Sed diu non latent scelera. corruptæ nefas legationis erupit: placuítque bello persequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Bestia consul immittitur: sed rex, peritus, fortius adversùs Romanos aurum esse quàm ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum interveniente publica fide à senatu accerseretur, pari audacia & venit, & competitorem imperii Masinissæ Massivam immisso percussore confecit. Hæc altera contra regem fuit causa bellandi. igitur sequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoq; (pro dedecus!) ità corrupit exercitum, ut voluntariâ nostrorum fugâ vinceret

Numida,

Numida, castrísque potiretur. addito etiam turpi fœdere, in pretium salutis, quod priùs emerat, dimisit exercitum. Eodem tempore in ultionem non tam imperii Romani, quàm pudoris, Metellus assurgit: qui callidissimè hostē nunc precibus, nunc minis, jam simulatâ, jam quasi verâ fugâ eludentem, artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem frustrà diu voluit; cæterùm Thalam, gravem armis, thesauróque regis, diripuit. Tunc urbibus exutum regem, & jam finium suorum, regníque fugitivum, per Mauros atque Getuliam sequebatur. Postremò Marius auctis admodùm copiis, quum pro obscuritate generis sui capite censos sacramento adegisset, jam fusum & saucium regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm si integrum & recentem. Hic & urbem Herculi conditam Capsam in media Africa sitam, anguibus arenísq; vallatam, mira quadam felicitate superavit: & saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inaccessóque, penetravit. Mox non ipsum modò, sed Bocchum quoq; Mauritaniæ regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit. Qui ubi, diffisus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri timet, pretium fœderis, atque amicitiæ, regem facit. Sic fraudulentissimus regum, fraude soceri sui in insidias deductus est, & Sullæ in manum traditus; tandémq;

tandémq; opertum catenis Jugurtham in triumpho populus Romanus aſpexit. ſed ille quoque, quamvis victus, & vinctus, vidit Urbem; quam venalem, & quandoq; perituram, ſi habuiſſet emptorem, fruſtrà cecinerat. Tamen ut venalis fuiſſet, habuit emptorem: & quum ille non evaſerit, certum erit eam non eſſe perituram.

CAP. II. *Bellum Allobrogicum.*

SIc ad meridiem populus Romanus, Multò atrociùs, & multipliciter magìs, & à Septentrione ſævitum. Nihil hâc plagâ infeſtius. Atrox cœlum, perinde ingenio. Omni igitur tractu violentus hoſtis, à dextris atq; lævis, & medio Septentrionis, erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſensêre Salyi, quum de incurſionibus eorum fidiſſima atque amiciſſima civitas Maſſilia quereretur. Allobroges deinde, & Arverni, quum adversùs eos ſimiles Æduorum querelæ opem & auxilium noſtrum flagitarent. Varus victoriæ teſtis, Iſaráque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuêre, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quàm rex ipſe Bituitus, diſcoloribus in armis, argenteóque carpento, qualis pugnaverat. Utriuſque victoriæ quod quantúmqme gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quòd & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus, ipſis quibus dimicaverant in locis, ſaxeas erexêre turres, & deſuper exornata

nata armis hostilibus trophæa fixere: quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Nunquam enim populus Romanus, hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

CAP. III. *Bellum Cimbricum, Theutonicum, ac Tigurinum.*

CImbri, Theutoni, atque Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant: excluſique Gallia & Hiſpania, quum in Italiam remigarent, miſere legatos in caſtra Silani; inde ad ſenatum, petentes, *ut Martius populus aliquid ſibi terræ daret quaſi ſtipendiũ: cæterum, ut vellet, manibus atque armis ſuis uteretur.* Sed quas daret terras populus Romanus agrariis legibus intra ſe dimicaturus? Repulſi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere conſtituunt. Sed nec primum quidem impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum Manlius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt. omnes fugati, exuti caſtris. Actum erat, niſi Marius illi ſæculo contigiſſet. Ille quoq; non auſus congredi ſtatim; militem tenuit in caſtris, donec invicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, conſeneſceret. Receſſere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ Urbis fiducia) conſulentes, *ſi quid ad uxores ſuas mandarent.* Nec ſegniùs, quàm minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id eſt clauſtra Italiæ, ferebantur. Marius mira ſtatim velocitate

occupatis compendiis, prævenit hostem, prioresque Theutonos sub ipsis Alpium radicibus assequutus, in locum, quem Aquas Sextias vocant, quo, fidem numinum! prælio oppressit? vallem fluviumque medium hostes tenebant. nostris aquarum nulla copia. consultóne id egerit imperator, an errorem in consilium verterit, dubium. certè, necessitate aucta virtus, caussa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, *Viri*, inquit, *estis, en illic habetis*. Itaque tanto ardore pugnatum est, eáque cædes hostium fuit, ut victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quam sanguinis Barbarorum. Certè rex ipse Theutobochus quaternos senosq; equos transilire solitus, vix unum quum fugeret ascendit; proximoque in saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi fuit. quippe vir proceritatis eximiæ super trophæa ipsa eminebat. Sublatis funditus Theutonis, in Cimbros convertitur. Hi jam (quis crederet?) per hiemem, quæ altius Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam, provoluti ruina descenderant. Atesim flumen non ponte, nec navibus, sed quadam stoliditate barbarica primum corporibus aggressi; postquam retinere amnem manibus & clypeis frustrà tentaverant, ingesta obrutum sylva transiluere: &, si statim infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in Venetia, quo fere tractu Italia mollissima est, ipsa soli cœlique clementia robur elanguit. ad hoc panis usu, carnisque coctæ, &

dulcedine

dulcedine vini mitigatos, Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ à nostro imperatore petierunt, & sic proximum dedit. In patentissimo, quem Raudium vocant, campo procurrere. Millia inde ad sexaginta cecidêrunt; hinc trecentis minus: per omnem diem conciditur barbarus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum; sequutus Annibalem, artemque Cannarum: primum, nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos & ora ferretur; tum acie conversa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cœlum videretur. Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum ipsis fuit: quum objectis undique plaustris, atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit quàm pugna. Nam quum missa ad Marium legatione, libertatem ac sacerdotium non impetrassent, (nec fas erat) suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidêre vulneribus, aut vinculo è crinibus suis facto, ab arboribus, jugisque plaustrorum pependerunt. Bojorix rex in acie dimicans, impigrè, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpum tumulos, in diversa lapsi, fuga ignobili & latrociniis evanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, assertique imperii nuncium, non

per homines, ut ſolebat, populus Romanus accepit; ſed per ipſos, ſic credere fas eſt, deos. Quippe eodem die, quo geſta res eſt, viſi pro æde Caſtoris & Pollucis, juvenes laureati Prætori literas tradere: frequenſque in ſpectaculo rumor, *Victoriæ Cimbricæ feliciter*, dixit. Quo quid admirabilius, quid inſignius fieri poteſt? Quippe velut elata montibus ſuis Roma ſpectaculo belli intereſſet, quod in gladiatorio munere fieri ſolet, uno eodemque momento quum in acie Cimbri ſuccumberent, populus in urbe plaudebat.

CAP. IV. *Bellum Thracium.*

POſt Macedonas, ſi diis placet, Thraces rebellabant, ipſi quondam tributarii Macedonum: nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Theſſaliam, atque Dalmatiam; in Adriaticum mare uſque venerunt: eóque fine contenti, quaſi interveniente natura, contorta in ipſas aquas tela miſerunt. Nihil interim per id omne tempus reſiduum crudelitatis fuit in captivos ſævientibus: litare diis ſanguinem humanum: bibere in oſſibus capitum, & cujuſque modi ludibrio fœdare mortem tam igni quam fumo: partus quoq; gravidarum extorquere tormentis. Sæviſſimi omnium Thracum Scordiſci fuere: ſed calliditas quoque ac robur acceſſerat. Sylvarum & montium ſitus cum ingenio conſentiebat. itaque non fuſus modo ab his, aut fugatus, ſed (ſimile prodigio) omnino totus interceptus

ptus exercitus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffusos, intra suam repulit Thraciam. Drusus ulteriùs egit, & vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit Hebro, multis quidem amissis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque penetravit. Gurio Dacia tenus venit: sed tenebras saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mæotim. Nec aliter cruentissimi hostium quàm suis moribus domiti, quippe in captivos igne ferroque sævitum est. Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quam quòd abscissis manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ jubebantur.

CAP. V. *Bellum Mithridaticum.*

PONticæ gentes ad Septemtrionem in mare sinistrum jacent, à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium atque regionum rex antiquissimus Ætas: post Artabazes, à septem Persis oriundus: indè Mithridates omnium longè maximus; quippe quum quatuor Pyrrho, decem & septem anni Annibali suffecerint; ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus; felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeii consumeretur. Causam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, *attrectari terminos suos à Nicomede Bithynico*: cæterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, & si posset, Europæ cupidi-

tate flagrabat. Spem ac fiduciam dabant noſtra vitia, quippe quum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occaſio: nudumque imperii latus oſtentabant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reipublicæ vulnera, & hos tumultus, repente, quaſi captato tempore, in laſſos ſimul atque diſtrictos, ſubitus turbo Pontici belli, ab ultima veluti ſpecula Septemtrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deinde pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad regem ab urbibus noſtris, populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſævitia quaſi virtute utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, quum omnes, qui in Aſia forent Romanæ civitatis homines interfici juſſit? Tum quidem domus, templa & aræ, humana omnia atque divina jura violata ſunt. Sed hic terror Aſiæ, Europam quoque regi aperiebat. itaq; miſſis Archelao Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis ſtetit, cæterum Cyclades, Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam jam, ipſamque urbem Romam regius terror afflabat. Itaque Lucius Sylla feſtinat, vir armis optimus: parique violentia ruentem ulteriùs hoſtem, quadam quaſi manu, repulit: primumque Athenas urbem (quis crederet?) frugum parentem, obſidione, ac fame ad humanos cibos compulit. Mox ſubruto Piræei portu, ſex quoque & amplius muris, poſtquam domuerat *ingratiſſimos*, ut ipſe dixit, *hominum*, in honorem

honorem tamen mortuorum, ſacris ſuis famæque donavit. Mox quum Eubœa, atque Bœotia, præſidia regis diſpuliſſet, omnes copias, uno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello diſſipavit: ſtatimque in Aſiam tranſgreſſus, ipſum opprimit. & debellatum foret, niſi de Mithridate triumphare cite, quam verè maluiſſet. Ac tunc quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra, ut cœperat: Mithridates tantum repulſus, itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit. Quippe rex Aſia & Europa quodammodo ineſcatus, non jam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi raptam belli jure repetebat. Igitur ut extincta parum fideliter incendia majore flamma reviviſcunt; ita ille de integro, auctis majorem in modum copiis, tota denique regni ſui mole, in Aſiam rurſus mari, terra, fluminibuſq; veniebat. Cyzicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribuſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat, hanc ille quaſi alteram Romam toto invaſerat bello: ſed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuncius fecit, docens adventare Lucullum qui (horribile dictu!) per medias hoſtium naves utre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul quaſi marina piſtrix evaſerat. Mox clade converſa, quum ex mora obſidentem regem fames, & ex fame peſtilentia urgeret, recedentem Lu-

cullus assequitur: adeoque cecidit, ut Granicus & Æsapus amnes, cruenti redderentur. Rex callidus Romanæq; avaritiæ peritus, spargi à fugientibus sarcinas & pecuniam jussit, qua sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terra fuga. quippe centum amplius navium classem, apparatumque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage laceravit, ut navalis belli instar efficeret: plane quasi Lucullus quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur. Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant; sed animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas gentes, totum pæne orientem, ac Septemtrionem ruina sua involvit. Iberi, Caspii, Albani, & utræque sollicitabantur Armeniæ: per quæ omnia & decus, & nomen, & titulos Pompeio sua fortuna quærebat. Qui ubi novis motibus ardere Asiam videt, alioque ex aliis prodire reges; nihil cunctandum ratus, priusquam inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus facto, omnium ante se primus transit Euphratem: regemque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) uno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus. quippe quasi commilitans, quum à tergo se hostibus, à facie Romanis præbuisset, Pontici per errorem longiùs cadentes umbras suas quasi hostium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus

bellatus eſt. nihil enim poſtèa valuit; quanquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, poſtremum caudâ minantur. Quippe quum effugiſſet hoſtem Colchos, Siciliæ quoque littora, & Campaniam noſtram ſubito adventu terrère voluit: mox ſubruto Pyræei portu, Colchis tenus jungere Boſphoron; indè per Thraciam, Macedoniam & Græciam tranſilire; ſic Italiam nec opinatus invadere, tantùm cogitavit. nam per defectionem civium, Pharnacíſque filii ſcelere præventus, malè tentatum veneno ſpiritum ferro expulit. Cnæus interim Magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diverſa gentium terrarúmque volitabat. Nam ſub Orientem ſequutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis, ſupplicem juſſit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari ſtellis ſequutus, Colchos cecîdit. ignovit Iberiæ, pepercit Albanis. regem Colchorum Orodem, poſitis ſub ipſo Caucaſo caſtris, juſſit in plana deſcendere; Arthrocen, qui Iberis imperabat, & obſides liberos dare: Orodem etiam remuneratus eſt, ultrò ab Albania ſua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Necnon & in meridiem verſo agmine, Libanum Syriæ, Damaſcúmque tranſgreſſus, per nemora illa odorata, per turis & balſami ſylvas, Romana circumtulit ſigna. Arabes, ſi quid imperaret, præſtò fuêre. Hieroſolymam defendere tentavêre Judæi: verùm hanc quoque intravit; &

vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens, ſub aureo vitem cœlo. diſſidentibúſque de regno fratribus, arbiter factus, regnare juſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio duce populus Romanus totam, quà latiſſima eſt, Aſiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis qui fœdus maluerunt, & Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Aſia inter Rubrum mare, & Caſpium, & Oceanum, Pompeianis domita, vel oppreſſa ſignis, tenebatur.

CAP. VI. *Bellum Piraticum.*

INterim dum populus Romanus per diverſa terrarum diſtractus eſt, Cilices invaſerant maria: ſublatiſque commerciis, rupto fœdere generis humani, ſic maria bello, quaſi tempeſtate præcluſerant. Audaciam perditis furioſiſq; latronibus dabat inquieta Mithridatis præliis Aſia: dum ſub alieni belli tumultu, exteríque regis invidiâ, impunè graſſantur, ac primùm duce Iſidoro, contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, Piræum & Achaiam, ſinúmque Maleum, quod à ſpoliis *Aureum* ipſi vocavêre, latrocinabantur. miſsúſq; in eos Publius Servilius, quamvis leves & fugaces myoparonas gravi & Martia claſſe turbaret, non incruenta victoria ſuperat. Sed nec mari ſubmoviſſe contentus, validiſſimas urbes eorum, diutinâ prædâ abundantes, Phaſelin,

ſelin, & Olympon evertit, Iſaurúmque ipſam arcem Ciliciæ: unde conſcius ſibi magni laboris, *Iſaurici* cognomen adamavit. Non ideó tamen tot cladibus domiti, terra ſe continere potuerunt: ſed ut quædam animalia, quibus aquam terrámque incolendi gemina natura eſt, ſub ipſo hoſtis receſſu impatientes ſoli, in aquas ſuas reſiluerunt; & aliquanto latiùs, quàm priús. Sic ille quoque ante felix, dignus nunc victoriâ Pompeius viſus eſt; & Mithridaticæ provinciæ factus acceſſio. Ille diſperſam toto mari peſtem, ſemel & in perpetuum volens extinguere, divino quodam apparatu aggreſſus eſt. Quippe cum claſſibus ſuis & ſocialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraq; Ponti & Oceani ora complexus eſt. Gellius Tuſco mari impoſitus; Plotius Siculo. Gratilius Liguſticum ſinum, Pompeius Gallicum obſedit, Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, qua primum maris noſtri limen aperitur: Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes Adriaticum; Varro Terentius Ægæum, & Ponticum; Pamphilium Metellus; Aſiaticum Cæpio; ipſas Propontidis fauces Porcius Cato, ſic obditis navibus, quaſi portam obſervavit. Sic per omnis æquoris portus, ſinus, latebras, receſſus, promontoria, freta, pæninſulas, quicquid piratarum fuit, quadam indagine incluſum & oppreſſum eſt. Ipſe Pompeius in originem fontemq; belli Ciliciam verſus eſt: nec hoſtes detecta-

tractavêre certamen; non ex fiducia, ſed quia oppreſſi erant, auſi videbantur, ſed nihil tamen amplius, quàm ut ad primum ictum concurrerent. Mox ubi circumfuſſa undique roſtra viderunt, abjectis ſtatim telis, remíſque, plauſu undique pari, quod ſupplicantium ſignum fuit, vitam petiverunt. Non aliàs tam incruentâ victoriâ uſi unquam ſumus: ſed nec fidelior in poſterum reperta gens ulla eſt. Idque proſpectum ſingulari conſilio ducis, qui maritimum genus à conſpectu longè removit maris, & mediterraneis agris quaſi obligavit. Eodémque tempore & uſum maris navibus recuperavit, & terræ homines ſuos reddidit. Quid priùs in hac mirere victoria? velocitatem, quòd quadrageſimo die parta eſt? an felicitatem, quòd nè una quidem navis amiſſa eſt? an verò perpetuitatem, quòd ampliùs piratæ non fuerunt?

CAP. VII. *Bellum Creticum.*

CReticum bellum, ſi vera volumus noſcere, nos fecimus; ſolâ vincendi nobilem inſulam cupiditate. faviſſe Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare. Primus invaſit inſulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ ſpe atque fiducia, adeò, ut plures catenas in navibus, quàm arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam pleraſque naves intercepêre hoſtes: captiváque corpora religata velis ac funibus pependere: ac ſic velificantes triumphantium in modum Cre-

tes

tes portibus ſuis adremigaverunt. Metellus deinde totam inſulam igni ferróq; populatus, intra caſtella & urbes redegit, & Cnoſſum, & Erythræam, &, ut Græci dicere ſolent, *urbium matrem* Cydoneam: adeóque ſævè in captivos conſulebatur, ut veneno ſe pleriq; conficerent, alii deditionem ſuam ad Pompeium abſentem mitterent. Et quum ille res in Aſia gerens, eò quoque præfectum miſiſſet Antonium; in aliena provincia inclytus fuit: eóq; infeſtior Metellus in hoſtes jus victoris exercuit: victíſque Laſthene & Panare Cydoneæ ducibus, victor rediit. nec quicquam amplius tamen de tam famoſa victoria, quàm cognomen *Creticum* reportavit.

CAP. VIII. *Bellum Balearicum.*

QUatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus aſſueverat; altero ex liberis ejus Cretico facto, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur. Baleares per idem tempus inſulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros atque ſylveſtres mireris auſos à ſcopulis ſuis ſaltem maria proſpicere. Aſcendere etiam inconditas rates, & prænavigantes ſubinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam claſſem proſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere: & primo impetu, ingenti lapidum ſaxorúmque nimbo claſſem operuerunt. Tribus quiſque fundis præliatur, certos eſſe quis miretur ictus, quum hæc ſola genti arma ſint. id

unum

unum ab infantia ſtudium. Cibum puer à matre non accipit, niſi quem ipſa monſtrante percuſſit. Sed non diu lapidatione terruêre Romanos. Poſtquam cominùs ventum eſt, expertique roſtra, & pila venientia, pecudum in morem clamore ſublato, petierunt fugâ littora: dilapſique in proximos tumulos, quærendi fuerunt ut vincerentur.

CAP. IX. *Expeditio in Cypron.*

ADerat fatum inſularum: igitur & Cypros recepta ſine bello. Inſulam veteribus divitiis abundantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolemæus regebat. Sed divitiarum tanta erat fama, nec falſò, ut victor gentium populus, & donare regna conſuetus, Publio Clodio Tribuno duce, ſocii vivíque regis confiſcationem mandaverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. cæterùm Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum oſtium invexit. quæ res latiùs ærarium populi Romani, quàm ullus triumphus implevit.

CAP. X. *Bellum Gallicum.*

ASia Pompeii manibus ſubacta; reliqua quæ reſtabant in Europa, fortuna in Cæſarem tranſtulit. Reſtabant autè immaniſſimi gentium Galli, atque Germani: & quamvis toto orbe diviſa, tamen qui vinceret habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit: qui Rhodanum inter & Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venêre ſedes petitum, incenſis mœnibus ſuis. hoc ſacramentum

cramentum fuit, nè redirent. Sed petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte resciisso, abstuliſſet fugam; ſtatim bellicoſiſſimam gentem ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. Sequens longè cruentior pugna Belgarum; quippe pro libertate pugnantium. Hic cum multa Romanorum militum inſignia, tum illud egregium ipſius ducis, quòd notante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu ſcuto, in primam volitans aciem, manu prælium reſtituit. Indè cum Venetis etiam navale bellum: ſed major cum Oceano, quàm cum ipſis navibus rixa, quippe illæ rudes, & informes, & ſtatim naufragæ, quum roſtra ſenſiſſent. ſed hærebat in vadis pugna, quum æſtibus ſolitis cum ipſo certamine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque acceſſere diverſitates pro gentium locorúmque natura. Aquitani callidum genus, in ſpeluncas ſe recipiebant; juſſit includi: Morini dilabebantur in ſylvas; juſſit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos; fraudibus agunt: Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones, utrique, abſente Cæſare conjuratione factâ invenêre legatos. ſed ille fortiter à Dolabella ſummotus eſt, relatúmque regis caput. hic inſidiis in valle diſpoſitis, dolo perculit, itaque & caſtra direpta ſunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec ulla de rege mox ultio: quippe perpetua trans Rhenum fuga latuit.

tuit. Nec Rhenus ergò immunis. nec enim fas erat, ut liber esset receptator hostium atque defensor. Sed prima contra Germanos illius pugna, justissimis quidem ex causis. Hædui enim de incursionibus eorum querebantur. Quæ Arioviſti superbia? Quum legati dicerent, *Veni ad Cæsarem. Quis est autem Cæsar?* &, *Si vult, veniat*, inquit. &, *Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis?* Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim etiam in principiis scriberentur. Sed illa immania corpora, quo erant majora, eò magis gladiis ferróque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi potest, quàm quòd elatis super caput scutis, quum se testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta salierunt: & indè in jugulos gladiis descendebant. Iterum de Germano Tencteri querebantur. Hic verò jam Cæsar ultrò Mosulam navali ponte transgreditur, ipsúmque Rhenum: & Hercyniis hostem quærit in sylvis: sed in saltus & paludes genus omne diffugerat, tantum pavoris incussit intra ripam subitò Romana vis. Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto trepidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi jugo captum viderent, fuga rursus in sylvas ac paludes: &, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuêre qui vincerentur. Omnibus terrâ maríq; captis, respexit Oceanum:

num: & quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata, Britanniam tranſit, mira celeritate: quippe cùm tertia vigilia Morino solvisset à portu, minùs quàm medio die insulam ingressus est. Plena erant tumultu hostico littora; & trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant, itaque trepidatio pro victoria fuit. arma, & obsides accepit à trepidis: & ulteriùs iisset, nisi improbam classem naufragio castigâsset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctíque admodum copiis, in eundem rursus Oceanum, eosdémque rursus Britannos, Caledonias sequutus in sylvas, unum quoq; è regibus Cavelanis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, sed nomini studebatur) cum majore quàm prius præda revectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magìs, & propitio, quasi imparem se fateretur. Sed maxima omnium, eadémque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanósque contraxit ille corpore, armis, spiritúque terribilis, nomine etiam quasi terrore compositus, Vercingentorix. ille festis diebus, & comitialibus, cùm frequentissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pristinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ delectum agens: & hyeme creverant Alpes: sic intercluſum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis?

Per

Per invios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & nives, expedita manu emersus, occupat Galliam; & ex distantibus hybernis castra contraxit; & antè in media Gallia fuit quàm ab ultima timeretur. Tum ipsa capita belli aggressus, urbes; Avaricum cum quadraginta millibus propugnantium sustulit: Alexiam ducentorum quinquaginta millium juventute subnixam flammis adæquavit. Circa Gergoviam Arvernorum, tota belli moles fuit: quippe quum octoginta millia muro, & arce, & abruptis defenderent; maximam civitatem, vallo, fudibus, & fossâ, inductóque fossæ flumine, ad hoc decem & octo castellis, ingentique lorica circundatam, primùm fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo, gladiis, fudibúsque concidit: noviſſimè in deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex quum in castra veniſſet, tum & phaleras, & sua arma ante Cæsaris genua projecit: *Habes*, inquit; *fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.*

CAP. XI. *Bellum Parthicum.*

DUm Gallos per Cæsarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem grave vulnus à Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus, caret solatio clades. Adversis & diis, & hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, & ipsius capite multata est. Et tribunus plebis Metel-

Metellus, exeuntem ducem hostilibus diris devoverat: & quum Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates: & quum apud Nicephorum castra posuisset, missi ab Orode rege legati denunciavêre *percussorum cum Pompeio fœderum, Syllâque meminisse*t. Regiis inhians ille thesauris, nihil, nè imaginario quidem jure; sed *Seleuciæ se responsurum esse*. respondit. Itaque dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primùm, qui solus & subvehere commeatus, & munire poterat à tergo, relictus Euphrates, tum simulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, dum in mediam camporum vastitatem eodem duce ductus exercitus, undique hosti exponeretur. Itaque vix dum venerat Carras: quum undique præfecti regis, Sillaces & Surenas, ostendere signa auro fericisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undiq; equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus. Ipse in colloquium sollicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi tribunis reluctantibus, fugam ducis, barbari ferro occupâssent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit. Filium ducis, pænè in conspectu patris, eisdem telis operuêre. Reliquiæ infelicis exercitûs, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriámque distractæ, vix nuncium cladis retulerunt. Caput ejus recisum cum dextera manu, ad

regem

regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur.

CAP. XII. *Anacephalæosis.*

HÆc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, quâ Italia progredi ausus, orbe toto arma circumtulit. Cujus ætatis superiores centum anni, sancti, pii, & ut diximus *aurei*, sine flagitio, sine scelere, dum sincera adhuc & innoxia pastoriæ illius sectæ integritas, dúmque Pœnorum hostium imminens metus disciplinam veterem continebat. Postremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, & Attali regis Asiatica hæreditate deduximus in Cæsarem & Pompeium, sequutúmque hos, de quo dicemus, Augustum, ut claritate rerum bellicarum magnifici, ità domesticis cladibus miseri & erubescendi. Quippe sicut Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimásq; provincias, Armenios etiam, & Britannos, ut non in usum, ità ad imperii speciem magna nomina acquisisse, pulchrum atque decorum: ità eodem tempore dimicásse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus, totóque inter se senatu, turpe atque miserandum. Ac nescio an satius fuerit populo Romano, Siciliâ & Africâ contento fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quàm eò magnitudinis crescere, ut

viribus

viribus suis conficeretur. Quæ enim res alia furores civiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit: mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ afflixêre sæculi mores: mersámque vitiis suis, quasi sentina, rempublicam pessumdedêre. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergò Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Appuleiana seditio. Unde regnaret judiciariis legibus divulsus à senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia reipublicæ, atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus & promissa civitas Latio, & per hoc arma sociorum. Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abundantia familiarum? Unde gladiatorii adversùs domi nos suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium artem facit? Jam ut speciosiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdè divitiis incitatus? Atqui indè Mariana, indè Syllana tempestas. Aut magnificus apparatus conviviorum, & sumptuosa largitio, nonne ab opulentia, paritura mox egestatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique illa ipsa principatus & dominandi cupido, unde, nisi ex nimiis opibus venit? Atqui hæc Cæsarem atque Pompeium, furialibus in exitium reipublicæ facibus armavit. Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus,

separatos

separatos ab externis justisque bellis, ex ordine prosequemur.

CAP. XIII. *Seditiositas tribuniciæ potestatis.*

SEditionum omnium causas Tribunicia potestas excitavit: quæ specie quidem plebis tuendæ, cujus in auxilium comparata est, re autem dominationem sibi acquirens, studium populi ac favorem, agrariis, frumentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat omnibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quàm recipere plebem jus suum à patribus? ne populus gentium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis ageret. Quid tam æquum, quàm inopem populum vivere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ magis efficax, quàm ut senatu regente provincias, ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant: & misera respublica in exitium suum merces erat. Nam & à senatu in equitem translata judiciorum potestas, vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat: & emptio frumenti, ipsos Reipublicæ nervos, exhauriebat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sine possidentium eversione? qui ipsi pars populi erant, & tamen relictas sibi à majoribus sedes, ætate, quasi jure hæreditario possidebant.

CAP. XIV. *Seditio Tiberii Gracchi.*

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, formâ,

ma, eloquentia facile princeps. Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis: sive æquo & bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, quacunque mente, rem ausus ingentem, postquam rogationis dies aderat, ingenti stipatus agmine Rostra conscendit: nec deerat obvia manu tota, inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas collegii, jus potestatis, injecta manu depulit Rostris: adeòque præsenti metu mortis exterruit, ut abdicare se magistratu cogeretur. sic triumvir creatus dividendis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari sibi vellet imperium, obvia nobilium manu, eorúmque quos agris moverat, cædes à foro cœpit. Inde quum in Capitolium profugisset, plebémque ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens, hortaretur, præbuit speciem regnum sibi & diadema poscentis: atque ita duce Scipione Nasica, concitato in arma populo, quasi jure oppressus est.

CAP. XV. *Seditio Caii Gracchi.*

STatim & mortis, & legum fratris sui vindex non minore impetu incaluit Caius Gracchus, qui cum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret; & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur; jamque nimius, & potens altero tribunatu,

tu, secunda plebe volitaret: obrogare ausō legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu, fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Inde proximorum cæde pulsus, quum se in Aventinum recepisset; inde quoque obvia senatus manu, ab Opimio consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reliquiis: & illud sacrosanctum caput Tribuni plebis percussoribus auro pensatum est.

CAP. XVI. *Seditio Appuleiana.*

Nihilominus Appuleius Saturninus Gracchanas asserere leges non destitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati semper inimicus, consulatu suo præterea confisus, occiso palam comitiis Annio competitore Tribunatus, subrogare conatus est in ejus locum Caium Gracchum, hominem sine tribu, sine nomine: sed subdito tituló, in familiam ipse se adoptabat. Quum tot, tantisq; ludibriis exultaret impunè, rogandis Gracchorum legibus ità vehementer incubuit, ut Senatum quoque cogeret in verba jurare; quum abnuentibus *aquâ & igni interdicturum se minaretur.* Unus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur post Metelli fugam omni nobilitate perculsa, quum jam tertium annum dominaretur, eò vesaniæ progressus est, ut consularia quoque comitia nova cæde turbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glauciam, consulem faceret, Caium Memmium competitorem interfici jussit; & in eo tumultu *regem* ex satellitibus suis

se appellatum, lætus accepit. Tum verò jam conspiratione Senatûs, ipso quoque jam Mario consule, quia tueri non poterat, adverso; directæ in foro acies, expulsus indè, Capitolium invasit. Sed quum abruptis fistulis obsideretur, Senatuíque per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degressus, cum ducibus factionis receptus in curiam, aggressus est. Ibi eum facta irruptione, populus fustibus saxísque coopertum in ipsa quoque morte laceravit.

CAP. XVII. *Drusiana seditio.*

POstremò, Livius Drusus non tribunatûs modò viribus, sed ipsius etiam Senatûs auctoritate, totiúsque Italiæ consensu, easdem leges asserere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nè prima illius flamma posset sustineri; & subita morte correptus, hæreditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciaria lege Gracchi diviserant populum Romanum, & bicipitem ex una fecerant civitatem: Equites Romani, tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunásque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure rempublicam: Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilii debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum pares opibus, animis, dignitate, (unde & nata Livio Druso æmulatio accesserat) equitem Servilius Cæpio, Senatum Livius Drusus asserere. Signa, & aquilæ, & vexilla aderant: cæ-

terùm ſic urbe in una, quaſi in binis caſtris diſſidebatur. Prior Cæpio in ſenatum impetu facto, reos ambitûs Scaurum & Philippum, principes nobilitatis elegit. His motibus ut reſiſteret Druſus, plebẽ ad ſe Gracchanis legibus, eiſdem ſocios ad plebem ſpe civitatis erexit. Extat vox ipſius, *Nihil ſe ad largitionẽ ulli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum dividere vellet, aut cœlum.* Aderat promulgandi dies; quum ſubitò tanta vis hominum undique apparuit, ut hoſtium adventu obſeſſa civitas videretur. Auſus tamen obrogare de legibus conſul Philippus: ſed apprehenſum faucibus viator non antè dimiſit, quàm ſanguis in ora & oculos redundaret. Sic per vim latæ, juſſæque leges: ſed pretium rogationis ſtatim ſocii flagitavêre, quum interim imparem Druſum, ægrúmque rerum temerè motarum, matura, ut in tali diſcrimine, mórs abſtulit. nec ideò minùs ſocii promiſſa Druſi à populo Romano repoſcere armis deſierunt.

CAP. XVIII. *Bellum Sociale.*

SOciale bellum vocetur licet; ut extenuemus invidiam: ſi verum tamen volumus, illud civile bellum fuit. quippe quum populus Romanus Etruſcos, Latinos, Sabinóſque miſcuerit, & unum ex omnibus ſanguinem ducat; corpus fecit ex membris, & ex omnibus unus eſt. Nec minore flagitio ſocii intra Italiam, quàm intra urbem cives rebellabant. Itaque quum jus civitatis, quam viribus auxerant, ſocii juſtiſſimè poſtularent, ad quam ſpem eos cupidine domina-

minationis Druſus erexerat; poſtquam ille domeſtico ſcelere oppreſſus eſt, eadem fax, quæ illum cremavit, ſocios in arma & oppugnationem Urbis accendit. Quid hac clade triſtius? quid calamitoſius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, poſtremò Italia contra matrem ac parentem ſuam Urbem conſurgerent, quum omne robur fortiſſimorum fideliſſimorúmque ſociorum ſub ſuis quoſque ſignis haberent, municipalia illa prodigia: Popedius Marſos, & Latinos Afranius; Umbros totus ſenatus & conſules; Samnium Lucaniámque Teleſinus: quum regum & gentium arbiter populus ipſum ſe regere non poſſet, ut victrix Aſiæ Europæque à Corſinio Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte conſilium, ut feſto die Latinarum Julius Cæſar, & Martius Philippus conſules, inter ſacra & aras immolarentur. Poſtquam id nefas proditione diſcuſſum eſt, Aſculo furor omnis erupit, in ipſa quidem ludorum frequentia trucidatis, qui tum aderant ab Urbe, legatis. hoc fuit impii belli ſacramentum. Indè jam paſſim ab omni parte Italiæ, duce & auctore belli diſcurſante Popedio, diverſa per populos & urbes ſigna cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vaſtatio. Ecce Ocriculum, ecce Grumentum, ecce Feſulæ, ecce Carſeoli; reſeratæ Nuceria, & Picentia; cædibus, ferro, & igne vaſtantur. Fuſæ Rutilii copiæ, fuſæ Cæpionis. Nam ipſe Julius Cæſar exer-

citu amisso, quum in Urbem cruentus referretur, miserabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit. Sed magna populi Romani fortuna, & semper in malis major, totis denuò viribus insurrexit: aggressíque singuli populos; Cato discutit Etruscos; Gabinius Marsos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo verò Pompeius, omnia flammis ferróque populatus, non prius finem cædium fecit, quàm Asculi eversione, Manibus tot exercituum consularium, direptarúmque urbium diis, litaretur.

CAP. XIX. *Bellum Servile.*

UTcunque, etsi cum sociis, (nefas!) cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum est. quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella servorum? Primum Servile bellum inter initia Urbis Herdonio Sabino duce in ipsa Urbe tentatum est: quum occupata tribuniciis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, & à consule captum, sed hic tumultus magìs fuit quàm bellum. Mox imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multò cruentiùs Servili, quàm Punico bello esse vastatam? Terra frugum ferax, & quodammodo suburbana provincia, latifundiis civium Romanorum tenebatur. Hìc ad cultum agri, frequentia ergastula, catenatíque cultores, materiam bello præbuêre. Syrus quidam nomine Eunus, (magnitudo cladium facit, ut meminerimus) fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas jactat,

jactat, ad libertatem & arma servos, quasi numinum imperio concitavit; idque ut divinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam sulphure & igne stipaverat, leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculum primum duo millia ex obviis; mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum: regisque, nequid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos, miserabili direptione vastavit. Quin illud quoque (ultimum belli dedecus) capta sunt castra Prætorum; nec nominare ipsos pudebit, castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios distrahi debuissent, prætorios duces, profugos prælio, ipsi sequebantur. Tandem Perpernâ Imperatore supplicium de eis sumptum est. Hìc enim victos, & apud Ennam novissimè obsessos, quum fame quasi pestilentiâ consumpsisset, reliquias latronum compedibus & catenis religavit, crucibúsque punivit, fuítque de servis ovatione contentus, nè dignitatem triumphi servili inscriptione violaret. Vixdum respiraverat insula, quum statim à servis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio pastor, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam sub signis ordinat. Ipse veste purpureâ, argenteóque baculo, & regium in morem fronte redimita, non minorem, quàm ille fanaticus prior, conflat exercitum: acriúsque multò, quasi & illum vindicaret, vicos, castella, oppida diripiens, in dominos, in

ſervos infeſtiùs, quaſi in transfugas, ſæviebat. Ab hoc quoque Prætorii exercitus cæſi; capta Servilii caſtra, capta Luculli. Sed Aquilius Perpernæ uſus exemplo, intercluſum hoſtem commeatibus ad extrema compulit: communitáſque copias armis, fame facilè delevit: dedidiſséntque ſe, niſi ſupplicio-rum metu voluntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit, quamvìs in manus venerit, quippe dum circa deprehendendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata eſt.

Cap. XX. *Bellum Spartaceum.*

ENimvero ſervilium armorum dedecus feras, nam & ipſi per fortunam in omnia obnoxii, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt; & in bona libertatis noſtræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem, neſcio, quippe quum ſervi militaverint, gladiatores imperaverint: illi infimæ ſortis homines: hi peſſimam auxêre ludibrio calamitatem. Spartacus, Crixus, Oenomaus, effracto Lentuli ludo, cum triginta haud ampliùs ejuſdem fortunæ viris eruperunt Capua; ſervíſque ad vexillum & ad auxilium vocatis, quum ſtatim decem ampliùs millia coiſſent hominum, non modò effugiſſe contenti, jam vindicare volebant. Prima velut harena viris mons Veſuvius placuit. Ibi quum obſiderentur à Clodio Glabro, per fauces cavi

montis

montis vitigineis delapſi vinculis, ad imas ejus deſcendere radices: & exitu invio, nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuêre, indè alia caſtra. Deinceps Coram, totámque pervagantur Campaniam, nec villarum atque vicorum vaſtatione contenti, Nolam atque Nuceriam, Thurios atque Metapontum terribili ſtrage populantur. Affluentibus in diem copiis, quum jam eſſet juſtus exercitus; è viminibus, pecudúmque tegumentis inconditos ſibi clypeos: è ferro ergaſtulorum recocto, gladios ac tela fecerunt. Ac nè quod decus juſto deeſſet exercitui, domitis obviis gregibus paratur equitatus. captáque de prætoribus inſignia & faſces ad ducem detulêre. Nec abnuit ille de ſtipendiario Thrace miles, de milite deſertor, indè latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoq; prælio ducum funera imperatoriis celebravit exequiis, captivóſque circa rogum juſſit armis depugnare: quaſi planè expiaturus omne præteritum dedecus, ſi de gladiatore munerator fuiſſet. Indè jam conſulares quoque aggreſſus, in Apennino Lentuli exercitum percecidit: apud Mutinam Caii Caſſii caſtra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana (quod ſatis eſt turpitudini noſtræ) deliberavit. Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem conſurgitur: pudorémq; Romanum Licinius Craſſus aſſeruit. à quo pulſi fugatíque (pudet dicere) hoſtes, in extrema Italiæ refugerunt. Ibi

circa Bruttium angulum cluſi, quum fugam in Siciliam pararent, neq; navigia ſuppeterent, ratéſque ex cratibus, & dolia connexa virgultis in rapidiſſimo freto fruſtrà experirentur; tandem eruptione facta, dignam viris obiêre mortem: & quod ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſſione pugnatum eſt. Spartacus ipſe in primo agmine fortiſſimè dimicans, quaſi imperator occiſus eſt.

CAP. XXI. *Bellum civile Marianum.*

HOc deerat unum populi Romani malis, jam ut ipſe intra ſe parricidiale bellum domi ſtringeret; & in urbe media ac foro, quaſi harena, cives cum civibus ſuis, gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcunque ferrem, ſi plebeii duces; aut ſi nobiles, mali ſaltem, ducatum ſceleri præbuiſſent: quum verò, pro facinus! qui viri! qui imperatores! decora & ornamenta ſæculi ſui Marius, & Sylla; peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, ut ſic dixerim, ſideribus agitatum eſt: primo & levi, & modico, tumultu magis quàm bello, intra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſævitia: mox atrociùs, & cruentiùs, per totius viſcera ſenatûs graſſante victoria: ultimum non civicam modò, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt; quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eoúſque odiis ſævientibus, donec deeſſent, qui occiderentur. Initium & cauſa belli, inexplebilis honorum

norum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpicia lege ſollicitat. Sed impatiens injuriæ ſtatim Sylla legiones circumegit: dilatóq; Mithridate, Eſquilina, Collináque porta geminum agmen Urbi infudit. Unde quum conſultò Sulpicius, & Albinovanus objeciſſent catervas, ſudéſque & ſaxa undique à mœnibus ac tela jacerentur; ipſe quoque jaculatûs incendio viam fecit, arcémque Capitolii, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones evaſerat, quaſi captivam victor inſedit. Tum ex conſulto ſenatûs adverſariis hoſtibus judicatis, in præſentem tribunum, aliósque diverſæ factionis, jure ſævitum eſt. Marium ſervilis fuga exemit; immò fortuna alteri bello reſervavit. Cornelio Cinna, Cnæo Octavio conſulibus, malè obrutum reſurrexit incendium: & quidem ab ipſorum diſcordia, quum de revocandis, quos ſenatus hoſtes judicaverat, ad populum referretur. Cinctâ quidem gladiis concione, ſed vincentibus quibus pax & quies potior, profugus patriâ ſuâ Cinna confugit ad partes. Redit ab Africa Marius, clade major. ſiquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificaverant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: ſervitia (pro nefas!) & ergaſtula armantur: & facilè invenit exercitum miſer imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulſus, poterat videri jure agere, niſi cauſam ſuam ſævitiâ corrumperet. Sed quum diis hominibúſque infeſtus rediret, ſtatim

primo impetu cliens & Alumna Urbis Ostia, nefanda strage diripitur. mox in urbem quadruplici agmine intratur, divisêre copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est; statim ad principum sedem signo dato, aliquanto sævius, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica urbe, sævitur. Octavii consulis caput pro Rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis: Cæsar, & Bimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi pater & filius in mutuo alter alterius aspectu: Babium atque Numitorium per medium forum unci traxêre carnificum: Catulus se ignis haustu ludibrio hostium exemit: Merula Flamen Dialis in Capitolio Jovis ipsius oculos venarum cruore respersit: Ancharius ipso vidente Mario confossus est, quia fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti. Hæc tot senatûs funera intra calendas & Idus Januarii mensis, septima illa Marii purpura dedit. Quid futurum fuit, si annum consularis implêsset? Scipione & Norbano. Quinto consulibus, tertius ille turbo civilis insaniæ toto furore detonuit; quippe quum hinc octo legiones, indè quingentæ cohortes starent in armis, & indè ab Asia cum victore exercitu Sylla properaret. Et sanè quum tam ferus in Syllanos Marius fuisset; quantâ sævitiâ opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primùm apud Capuam sub amne Vulturno signa concurrunt: & statim Norbani fusus exercitus.

exercitus. ſtatim omnes Scipionis copiæ, oſtentata ſpe pacis, oppreſſæ. Tum Marius juvenis, & Carbo conſules, quaſi deſperata victoria, nè inulti perirent, in anteceſſum ſanguine ſenatûs ſibi parentabant. obſeſsâque curiâ, ſic de ſenatu quaſi de carcere, qui jugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Nam Quinctus Mucius Scævola pontifex Veſtales amplexus aras, tantùm non eodem igne ſepelitur. Lamponius atque Teleſinus Samnitum duces, atrociùs Pyrrho & Annibale Campaniam Etruriámque populantur: & ſub ſpecie partium ſe vindicant. Apud Sacriportum, Collinámque portam debellatæ omnes hoſtium copiæ. Ibi Marius, hic Teleſinus oppreſſi. Nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim & in pace gladii: animadverſúmque in eos, qui ſe ſponte dediderant. Minus eſt, quòd apud Sacriportum, & apud Collinam portam ſeptuaginta ampliùs millia Sylla concîdit. bellum erat. Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici juſſit. Iſti tot in pace, non plures ſunt. quis autem poteſt computare, quos in Urbe paſſim, quiſquis voluit, occidit? donec admonente Furfidio, *Vivere aliquot debere, ut eſſent quibus imperarent*; propoſita eſt ingens illa tabula; & ex ipſo Equeſtris ordinis flore ac ſenatûs, duo millia electi, qui mori juberentur. novi generis edictum. Piget poſt hæc referre, ludibrio habita fata Carbonis,

fata

fata Sorani Prætoris, atque Venulei Bæbium sine ferro ritu ferarum, inter manus laniatum: Marium ducis ipsius fratrem apud Catuli sepulchrum oculis, manibus, cruribúsque defossis, servatum aliquandiu, ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ splendidissima subhasta venierunt, Spoletium, Interamnium, Prænestе, Florentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum socium atque amicum (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, & modo morte damnati, duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

CAP. XXII. *Bellum Sertorianum.*

BEllum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proscriptionis hæreditas fuit? hostile potiùs an civile dixerim, nescio: quippe quod Lusitani Celtiberíque Romano gesserint duce. Exul & profugus feralis illius tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrásque permiscuit: & jam Africæ, jam Baleáribus insulis fortunam expertus, misúsq; in Oceanum, Fortunatas insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facilè convenit. Nec aliàs magìs apparuit Hispani militis vigor, quàm Romano duce. Quantùm ille non contentus Hispaniâ, ad Mithridatem quoque Ponticósq; respexit, regémque classe juvit. Et quid futurum fuit? satìs tanto hosti uno imperatore resistere

resistere res Romana non potuit, additus Metello Cnæus Pompeius. hi copias viri diu, & ancipiti semper acie attrivêre: nec tamen prius bello quàm suorum scelere & insidiis, extinctus est. Copias ejus prope totâ Hispaniâ persequuti, diu & ancipiti semper acie domaverunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius, & Thorius; indè Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis; ipsi duces cominùs invicem experti, apud Lauronem, atque Sucronem æquavêre clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas dabat: donec oppresso domestica fraude Sertorio, victo deditóque Perpernâ, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca, Terme, Tutia, Valentia, Auxima, & infame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magìs quàm civile bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

CAP. XXIII. *Bellum civile sub Lepido.*

MArco Lepido, Quincto Catulo consulibus, civile bellum pænè citius oppressum est quàm inciperet: sed quantum, latéque fax illius motûs ab ipso Syllæ rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per insolentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat; nec immeritò, si tamen posset sine

ſine magna clade Reipublicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proſcripſiſſet inimicos: qui ſupererant, revocante Lepido, quid aliud, quàm ad bellum vocabantur? quúmq; damnatorum civium bona, addicente Sylla, quamvis malè capta, jure tamen, repetitio eorum proculdubio labefactabat compoſitam civitatem. Expediebat ergò quaſi ægræ ſauciæque Reipublicæ requieſcere quomodocunque; nè vulnera curatione ipſa reſcinderentur. Ergò quum turbidis concionibus, velut claſſico civitatem terruiſſet, profectus in Etruriam, arma indè & exercitum Urbi admoverat. Sed jam Milvium pontem, collémque Ianiculum Lutatius Catulus, Cnæuſque Pompeius, Syllanæ dominationis duces atq; ſigniferi, alio exercitu inſederant. A quibus primo ſtatim impetu retrò pulſus, hoſtíſque à ſenatu judicatus, incruentâ fugâ Etruriam, indè Sardiniam receſſit: ibíque morbo & pœnitentiâ interiit. Victores, quod non temerè aliàs in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.

LIBER IV.

CAP. I. *Bellum Catilinarium.*

CAtilinam luxuria primùm, tum hinc conflata egeſtas rei familiaris, ſimul occaſio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur; in nefaria conſilia opprimendæ

primendæ patriæ ſuæ compulere; Senatum conſodere, conſules trucidare, diſtringere incendiis Urbem, diripere ærarium; totam denique rempublicam ſunditùs tollere, & quicquid nec Annibal videretur optâſſe. Quæ omnia quibus (ô nefas!) ſociis aggreſſus eſt? ipſe patricius; ſed hoc minus eſt: Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Autronii, Varguntеii atque Longini. quæ familiæ? quæ ſenatûs inſignia? Lentulus quoq; cùm maximè prætor. hos omnes immaniſſimi facinoris ſatellites habuit. Additum eſt pignus conjurationis, ſanguis humanus: quem circumlatum pateris bibere: ſummum nefas, niſi amplius eſſet propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo imperio, niſi illa conjuratio in Ciceronem & Antonium conſules incidiſſet: quorum alter induſtriâ rem patefecit, alter manu oppreſſit. Tanti ſceleris indicium per Fulviam emerſit, viliſſimum ſcortum, ſed parricidii innocens. Tum Conſul, habito ſenatu, in præſentem reum Cicero peroravit: ſed non ampliùs profectum, quàm ut hoſtis evaderet, séque, palàm profeſſo, *incendium ſuum reſtincturum ruina* minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiſcitur, ſigna illaturus Urbi. Lentulus deſtinatum familiæ ſuæ Sibyllinis verſibus regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum à Catilina diem, urbe tota viros, faces, tela diſponit. Nec civili conſpiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in

arma

arma ſollicitatis, iiſſet ultra Alpes furor, niſi altera proditione Vulturcii, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta eſt barbaris manus. Palàm prætor in ſenatu convincitur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati; Cato animadvertendum pro ſcelere cenſebat. Quam ſententiam ſequutis omnibus, in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamvìs parte conjurationis oppreſsâ, tamen ab incepto Catilina non deſtitit: ſed infeſtis ab Etruria ſignis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. nemo hoſtium bello ſuperfuit. quem quis in pugnando ceperat locum, eum amiſsâ animâ corpore tegebat. Catilina longè à ſuis inter hoſtium cadavera repertus eſt; pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

CAP. II. *Bellum Cæſaris & Pompeii.*

JAm pænè toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quàm ut ullis externis viribus extingui poſſet. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armavit: ac Mariana quidem Cinnanáq; rabies intra Urbem præluſerat, quaſi experiretur. Syllana tempeſtas latiùs, intra Italiam tamen, detonuerat. Cæſaris furor atque Pompeii, Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quà patebat imperium, quodam quaſi diluvio & inflammatione corripuit: adeò

adeò ut non rectè tantùm *civile* dicatur; ac nè *ſociale* quidem; ſed nec *externum*: ſed potiùs *commune quoddam ex omnibus, & plus quàm bellum.* Quippe ſi duces ejus inſpicias; totus ſenatus in partibus. ſi exercitus; hinc undecim legiones, indè decem & octo, flos omnis & robur Italici ſanguinis. ſi auxilia ſociorum; hinc Gallici Germaníque delectus: indè Deiotarus, Ariobarzanes, Tarchondimotus, Cothus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græciæ Ætoliæ, totiúſque robur Orientis. ſi moram belli; quatuor anni, & pro clade rerum brevè tempus. ſi locum & ſpatium ubi commiſſum eſt; intra Italiam: indè ſe in Galliam Hiſpaniámque deflexit: reverſúmque ab occaſu, totis viribus in Epiro Theſſaliâque conſedit: hinc in Ægyptum ſubitò tranſiliit: indè reſpexit Aſiam; indè Africæ incubuit: poſtremò in Hiſpaniam regyravit, & ibi aliquando defecit. Sed non & odia partium finita cum bello. Non enim priùs quievêre, quàm in Urbe ipſa, medio ſenatu, eorum qui victi erant odia victoris ſeſe cæde ſatiarent. Cauſa tantæ calamitatis eadem quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem Quincto Metello, Lucio Afranio conſulibus, quum Romana majeſtas toto orbe polleret, recentéſque victorias, Ponticos & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret; nimia Pompeii potentia apud otioſos, ut ſolet, cives movit invidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum; Cato adversùs

versùs potentes ſemper obliquus, detrectare Pompeium, actíſque ejus obſtrepere. Hinc dolor tranſversum egit: & ad præſidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Craſſus genere, divitiis, dignitate florebat: vellet tamen auctiores opes: Caius Cæſar eloquentiâ, & ſpiritu, ecce jam conſulatu allevabatur: Pompeius tamen ſuper utrumque eminebat. Sic igitur Cæſare dignitatem comparare, Craſſo augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibúſque pariter potentiæ cupidis, de invadenda Republica facilè convenit. Ergò quum mutuis viribus in ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Cæſar invadit, Craſſus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam: tres maximos exercitus: & jam ſic orbis imperium ſocietate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Exinde, quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte apud Parthos, & morte Juliæ Cæſaris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi ſocerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Jam Pompeio ſuſpectæ Cæſaris opes, & Cæſari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille ſuperiorem. Nefas! ſic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergò Lentulo Marcellóque conſulibus, rupta prima conjurationis fide, de ſucceſſione Cæſaris ſenatus, id eſt, Pompeius, agitabat: nec ille abnuebat, ſi ratio ſui proximis comitiis haberetur. Conſulatus abſenti, quem decem tribuni

plebis

plebis, favente Pompeio, nuper decreverant, tum dissimulante eodem negabatur. *Veniret, & peteret majorum more.* Ille contrà flagitare decreta: ac *nisi in fide permanerent, non se remittere exercitum.* Ergò ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere. Prima civilis belli harena, Italia fuit; cujus arces levibus præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subito Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt. tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio. Et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere potuisset: & ceperat. sed ille per obsessi claustra portus, nocturnâ fugâ evasit. Turpe dictu! modò princeps patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum à se mare, lacera & pænè inermi nave fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quàm senatus ab Urbe fugatur prior. quam pænè vacuam metu Cæsar ingressus, consulem se ipse facit. Ærarium quoq; sanctum, quia tardiùs aperiebant Tribuni, jussit effringi: censúmque & patrimonium populi Romani antè rapuit, quàm imperium. Pulso fugatóque Pompeio, maluit priùs ordinare provincias, quàm ipsum sequi. Siciliam & Sardiniam, annonæ pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat in Gallia: pacem ipse fecerat. sed ad Hispanienses Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas claudere ausa Massilia est. Misera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit:

incidit: ſed quia tutis murus erat, vinci eam ſibi juſſit abſenti. Græcula civitas, non pro mollitie nominis, & vallum rumpere, & incendere machinas auſa, & congredi navibus: ſed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terrâ marique perdomuit. Mox dedentibus ſeſe ablata omnia, præter, quam potiorem omnibus habebant, libertatem. Anceps, variúmque, & cruentum in Hiſpania bellum cum legatis Cnæi Pompeii Petreio & Afranio: quos Ilerdæ caſtra habentes, apud Sicorim amnem obſidere, & ob oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni fluminis, commeatibus prohibetur. fit fame caſtra tentata ſunt: obſeſſórque ipſe quaſi obſidebatur. ſed ubi pax fluminis rediit; populationibus & pugnæ campos aperuit: iterum ferox inſtat & cedentes ad Celtiberiam conſequutus, aggere & vallo, ac per hæc ſiti ad deditionem compulit. Sic citerior Hiſpania recepta eſt; nec ulterior moram fecit. quid enim una poſt quinque legiones? Itaque ultrò cedente Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæſaris ſequebantur. Aliquid tamen adversùs abſentem ducem auſa fortuna eſt circa Illyricum & Africam; quaſi de induſtria proſpera ejus adverſis radiarentur. Quippe quum fauces Adriatici maris juſſi occupare Doſabella & Antonius, ille Illyrico, hic Curictico littore caſtra poſuiſſent; jam maria latè tenente Pompeio, repente legatus ejus Octavius & Libo ingentibus copiis claſſicorum

ſicorum circumvenit utrumque. Deditionem fames extorſit Antonio. Miſſæ quoque à Baſilo in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat, nova Pompeianorum arte Cilicum, actis ſub mare funibus, captæ quaſi per indaginem. Duas tamen æſtus explicuit. Una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæſit, memorandúmque poſteris exitum dedit. Quippe vix mille juvenum manus, circumfuſi undique exercitus per totum diem tela ſuſtinuit. & quum exitum virtus non haberet, tamen nè in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus in ſe concurrit. In Africa quoque par & virtus & calamitas Curionis fuit: qui ad recipiendam provinciam miſſus, pulſo fugatóq; Varo jam ſuperbus, ſubitum Jubæ regis adventum, equitatúmq; Maurorum ſuſtinere non potuit. Patebat victo fuga, ſed pudor ſuaſit, ut amiſſum ſua temeritate exercitum, morte ſequeretur. Sed jam debitum par fortuna flagitante, ſedem bello Pompeius Epiron elegerat. nec Cæſar moratur. quippe ordinatis à tergo omnibus, quamvìs hyems media prohiberet tempeſtate, ad bellum navigavit. poſitíſque ad Oricum caſtris, quum parè exercitûs, ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundiſii moram faceret; adeò impatiens erat, ut ad arceſſendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia ſpeculatorio navigio, ſolus ire tentaverit. Extat ad trepidum tanto diſcrimine gubernatorem vox ipſius: *Quid times? Cæſarem vehis.* Contractis

tractis in unum undique copiis, positisque cominùs castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, ostentare aciem, provocare, lacessere: nunc obsidione castrorum, quæ sedecim millium vallo obduxerat; (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus copiis abundarent?) nunc expugnatione Dyrrhachii irrita; (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret.) ad hoc assiduis in eruptionem hostium prœliis; (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cujus in scuto centum atque viginti tela sedêre,) jam verò direptione urbium sociarum, quum Oricum, & Gomphos, & alia castella Thessaliæ vastaret. Pompeius adversùs hæc nectere moras, tergiversari simul ut hostem intercluſum undiq; inopia commeatuum tereret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutiùs profuit duci salutare consilium, milites otium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumpta est Thessalia: & Philippicis campis, Urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Nunquam ullo loco tantum virium populus Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc vel illic, præter auxilia regum, & Senatûs. Nunquam imminentis ruinæ manifestiora prodigia, fuga victimarum; examina in signis; interdiu tenebræ; dux ipse & nocturna imagine, theatri sui audiens plausum;

in

in modum planctûs circumsonare; & manè cum pullo (nefas!) apud principia conspectus. Nunquam acrior neq; alacrior exercitus Cæsaris fuit. indè classica priùs, indè tela. Annotatum quoque committentis aciem Crastini pilum: qui mox adacto in os gladio, sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem quâ pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli. Quippe quum Pompeius adeò equitum copiâ abundaret, ut facilè circumventurus sibi Cæsarem videretur; circumventus ipse est. Nam quum diu æquo Marte contenderent, jussúque Pompeii fusus à cornu erupisset equitatus; repentè hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum in effusos equites fecêre impetum, ut illi esse pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis equitatûs, levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus invicem copiis, reliqua strages quasi una manu facta est. nec ulla res magìs exitio fuit, quàm ipsa exercitûs magnitudo. Multus in eo prælio Cæsar fuit, mediúsque inter Imperatorem & militem. Voce quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, sed docta, & ad victoriam efficax; *Miles, faciem feri:* altera ad jactationem composita; *Parce civibus:* quum ipse sequeretur. Felicem utcunque in malis Pompeium, si eadem ipsum, quæ exercitum ejus fortuna traxisset! Superstes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore

re per Theſſalica Tempe equo fugeret, ut unâ naviculâ Lesbon applicaretur: pulſus Hedris in deſerto Ciliciæ ſcopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum agitaret: ut denique in Peluſio littore, imperio viliſſimi regis, conſiliis ſpadonum, &, nè quid malis deſit, Septimii deſertoris ſui gladio trucidatus, ſub oculis uxoris ſuæ liberorúmque moreretur. Quis non peractum eſſe cum Pompeio crederet bellum? atquin acriùs multò atque vehementiùs Theſſalici incendii cineres recaluêre. Et in Ægypto quidem adversùs Cæſarem ſine partibus bellum. Quippe quum Ptolemæus rex Alexandriæ, ſummum civilis belli ſcelus peregiſſet, fœdúſque amicitiæ cum Cæſare, medio Pompeii capite ſanxiſſet; ultionem tanti viri Manibus quærente fortuna, cauſa non defuit. Cleopatra regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quòd talis paſſa videbatur injuriam: odium ipſius regis, qui Pompeii cædem, partium fato, non Cæſari dederat; haud dubiè idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam ubi Cæſar reſtitui juſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeii obſeſſus in regia, quamvis exigua manu, ingentis exercitûs molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primùm ædificiorum proximorum, atque navalium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmovit: mox in pæninſulam Pharon ſubitus evaſit: indè depulſus in maria, mira felicitate ad proximam

ximam classem enatavit relicto quidem in fluctibus paludamento; seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus à classicis suis undique simul hostes adortus, debellata perfida gente, justa generi Manibus dedit. quippe & Theodotus magister, auctórque totius belli, & nè virilia quidem portenta, Pothinus atque Ganimedes, diversa per mare & terras fuga & morte consumpti. Regis ipsius corpus obrutum limo repertum est in aureæ loricæ honore. In Asia quoque novus rerum motus à Ponto: planè quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut à Pompeio pater, à Cæsare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fiduciâ, quàm virtutis suæ, infesto in Cappadociam agmine ruebat: sed hunc Cæsar aggressus, uno, &, ut sic dixerim, non toto prælio obtrivit; more fulminis, quod uno eodémque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris; *antè victum hostem esse, quàm visum.* Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multò atrociùs quàm in Pharsalia. Hùc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed integrum bellum. Sparsæ magis, quàm oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades Imperatoris: nec degenerabat ducum successio. quippe satis amplè sonabant in Pompeiani nominis locum Cato & Scipio. Accessit copijs

Mauritaniæ rex Iuba, videlicet ut latiùs vinceret Cæsar. Nihil ergò inter Pharsaliam, & Thapson, nisi quòd amplior, eóque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod aliàs nunquam ante imperium ducis, sua sponte signa cecinerunt. Strages à Iuba cœpit. ejus elephanti bellorum rudes, & nuper à sylva, consternati subito clangore. statim & exercitus in fugam, nec duces fortiùs quàm ut fugerent, non inconspicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugiebat: sed assequutis eum hostibus, gladium per viscera exegit: & *Ubi esset*, quodam requirente, respondit hoc ipsum; *Bene se habet Imperator*. Iuba quum sese recepisset in regiam, magnificè epulatus, postero die cum Petreio fugæ comite, super mensas & pocula interficiendum se ei præbuit. ille & regi suffecit, & sibi: quum interim semesi in medio cibi, & parentalia fercula regio simul Romanóque sanguine madebant. Cato non interfuit bello: positísque apud Bagradam castris, Uticam, velut altera Africæ claustra, servabat. sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit. Nam postquam filium comitésque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro qui immortalitatem animæ docet, paululùm quievit. tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pectus semel iterúmque percussit. An-

po

post hoc virum medici violare fomentis. ille passus dum abscederent, rescidit plagas: sequutáque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit. Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus & partes. quantóque Africa supra Thessaliam, tanto Africam superabat Hispania. Plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum, & pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrociùs, nec tam ancipiti Marte concursum est. Primùm in ipso ostio Oceani Varus Didiúsque legati conflixêre: sed acrius fuit cum ipso mari, quàm inter se navibus bellum. siquidem velut furorem civium castigaret Oceanus, utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror; quum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem; vergentia in unum, hinc Hispaniæ, indè Mauritaniæ littora; mare & intestinum, & externum; imminentésque Herculis speculas; quum omnia undique simul prælio, & tempestate sævirent. Mox circa obsidiones urbium utrinque discursum est: quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant. Omnium postrema certaminum Munda. hic non pro cætera felicitate, sed anceps, & diu triste prælium: ut planè videretur nescio quid deliberare fortuna. Sanè & ipse ante aciem mœstior non ex more Cæsar; sive respectu fragilitatis humanæ; sive nimium prosperorum suspe-

ctam habens continuationem; vel eadem timens, postquam idem esse cœperat quod Pompeius. Sed in ipso prælio, quod nemo unquam meminerat, quum diu pari Marte acies nihil aliud quàm occiderent, in medio ardore pugnantium subitò ingens inter utrosque silentium, quasi conveniisset. hic omnium sensus erat. Noviſſimè illud inusitatum Cæsaris oculis nefas, post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retrò dedit, quod etsi nondum fugerat, apparebat tamen pudore magis, quàm virtute resistere. Itaque ablegato equo, similis furenti, primam in aciem procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare, per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione & de extremis agitâsse secum, & ità manifesto vultu fuisse, quasi occupare manu mortem vellet; nisi cohortes hostium quinque per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuissent. hoc aut & ipse credidit, aut dux callidus arripuit in occasionem: & quasi in fugientem invectus, simul & suorum erexit animos, & hostes perculit. nam hi dum se putant vincere, fortiùs sequi; Pompeiani dum fugere credunt suos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiésque victoribus, sic æstimari potest. hoc à prælio profugi quum se Mundam recepissent, & Cæsar obsidem statim victos imperâsset, ex congesti cadave-

cadaveribus agger effectus est, quæ pilis jaculísque confixa inter se tenebantur. fœdum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam desperantibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profugum, crure saucio deserta & avia petentem, Cenonius apud Lauronem oppidum consequutus, pugnantem (adeò nondum desperábat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberiam interim abscondit; aliísque post Cæsarem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehitur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhenus, & Rhodanus, & ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia. tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, & ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Jubam & Mauros, & bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, & Thapsos, & Munda nusquam; & quantò majora erant, de quibus non triumphabat! Hic aliquando finis armis fuit. reliqua pax incruenta: pensatúmque clementia bellum. Nemo cæsus imperio præter Afranium. satis ignoverat semel. & Faustum Syllam. didicerat generos timere. filiámque Pompeii cum patruelibus ex Sylla. hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus, omnes unum in principem congesti honores: circa templa imagines, in theatro distincta radiis corona; suggestus in curia; fastigium in domo; mensis in cœlo; ad hoc pater ipse patriæ perpetuúsque dictator: noviſſimè, dubium, an ipso volente obla-

ta pro Roſtris ab Antonio conſule regni inſignia. Quæ omnia velut inſulæ in deſtinatam morti victimam congerebantur. Quippe clementiam principis vicit invidia. graviſque erat liberis ipſa beneficiorum potentia. Nec diutiùs dilatio donata eſt: ſed Brutus & Caſſius, aliique patricii conſenſerunt in cædem principis. quanta vis fati! manaverat latè conjuratio. libellus etiam Cæſari datus eodem die. nec perlitare centum victimis potuerat. venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans. ibi in curuli ſedentem eum ſenatus invaſit: tribúſque & viginti vulneribus ad terram datus eſt. Sic ille, qui terrarum orbem civili ſanguine impleverat, tandem ipſe ſanguine ſuo curiam implevit.

CAP. III. *Cæſar Auguſtus.*

POpulus Romanus, Cæſare & Pompeio trucidatis, rediſſe in ſtatum priſtinæ libertatis videbatur: & redierat, niſi aut Pompeius liberos, aut Cæſar hæredem reliquiſſet: vel, quod utroque perniciosius fuit; ſi non collega quondam, mox æmulus Cæſarianæ potentiæ, fax & turbo ſequentis ſæculi, ſuperfuiſſet Antonius. Quippe dum Sextus paterna repetit; trepidatum toto mari: dum Octavius mortem patris ulciſcitur, iterum fuit movenda Theſſalia; dum Antonius varius ingenio, aut ſucceſſorem Cæſaris indignatur Octavium, aut amore Cleopatræ deſciſcit in regem. nam aliter ſalvus eſſe non potuit,

potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione est, quòd potissimùm ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum rediit: qui sapientiâ suâ atque solertiâ, perculsum undique & perturbatum ordinavit imperii corpus: quod ità haud dubiè nunquam coire & consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi animâ & mente regeretur. Marco Antonio, Publio Dolabella consulibus, imperium Romanum jam ad Cæsares transferente fortuna, varius & multiplex civitatis motus fuit, quódque in annua cœli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent; sic cum Romanæ dominationis, id est humani generis conversione, penitùs intremuit, omniq; genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum est.

CAP. IV. *Bellum Mutinense.*

PRima civilium motuum causa testamentum Cæsaris fuit, cujus secundus hæres Antonius prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum, quippe quum intra decem & octo annos tenerum, obnoxium, & opportunum injuriæ juvenem videret, ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis; lacerare furtis hæreditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus cooptationem Iuliæ gentis inhibere non desineret; denique ad opprimendum juve-

nem, palàm arma moliri; & jam parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis Decimum Brutum obsidebat: Octavius Cæsar, ætate & injuriâ favorabilis, & nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) consulem aggreditur, obsidio Mutinæ liberat Brutum: Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit, nam cruentus & saucius aquilam, à moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

CAP. V. *Bellum Perusinum.*

ALterum bellum concitavit agrorum divisio, quos Cæsar veteranis in castris, pretium militiæ, persolvebat. Semper aliàs Antonii pessimum ingenium Fulvia gladio cincta virilis militiæ, uxor agitabat. Ergò depulsos agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic verò jam non privatis, sed totius senatûs suffragiis judicatum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros redegit, compulítque ad extrema deditionis, turpi & nihil non experta fame.

CAP. VI. *Triumviratus.*

QUum solus etiam gravis paci, gravis Reipublicæ esset Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit. Quid contra duos exercitus necesse fuit venire in cruentissimi fœderis societatem? Diversa omnium nota incendia. Lepidum divitiarum cupido, quarum spes

spes ex turbatione Reipublicæ: Antonium ultiones de his, qui se hostem judicâssent: Cæsarem inultus pater, & Manibus ejus graves Cassius & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud Confluentes inter Perusiam & Bononiam jungunt manus, & exercitus consalutant. Nullo bono more Triumviratus invaditur, oppressâque armis Republicâ, redit Syllana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus habet, quàm numerum centum quadraginta senatorum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum orbe fugientium, pro quibus quis pro dignitate rei ingemiscat, quum Antonius Lucium Cæsarem avunculum suum, Lepidus Lucium Paulum suum fratrem proscripserit? Romæ capita cæsorum proponere in Rostris jam usitatum erat: verùm sic quoque civitas lacrymas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput in illis suis Rostris videretur; nec aliter ad videndum eum, quàm solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc scelera in Antonii Lepidiq; tabulis. Cæsar percussoribus patris contentus fuit. Hæc quoque nisi multa fuisset, etiam justa cædes haberetur.

CAP. VII. *Bellum Cassii & Bruti.*

BRutus & Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maximè restitutam voluerunt, illo ipso parricidio perdidêre. Igitur cæde perfecta, quum veteranos Cæsaris, nec im-

meritò, timerent, ſtatim è curia in Capitolium confugerunt. Nec illis ad ultionem deerat animus; ſed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ ſtrages Reipublicæ immineret, diſplicuit ultio cum conſulis abolitione decreta. Nè tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipſo, quem occiderant, Cæſare datas, Syriam & Macedoniam, conceſſerunt. Sic vindicta Cæſaris dilata potiùs quàm oppreſſa eſt. Igitur ordinata magìs ut poterat, quàm ut debebat, in Triumviros republica, relicto ad Urbis præſidium, Lepido, Cæſar cum Antonio in Caſſium Brutúmque ſuccingitur. Illi comparatis ingentibus copiis, eandem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, harenam inſederant. Sed nec tum imminentia cladis deſtinatæ ſigna latuêre. Nam & aſſuetæ cadaverum pabulo volucres, caſtra quaſi jam ſua circumvolabant: & in aciem prodeuntibus obvius Æthiops nimis apertè ferale ſignum fuit. Ipſique Bruto per noctem, quum illato lumine ex more aliqua ſecum agitaret, atra quædam imago ſe obtulit: & *quæ eſſet* interrogata; *Tuus*, inquit, *malus genius*. Hoc dixit, & ſub oculis mirantis evanuit. Pari in meliora præſagio in Cæſaris caſtris omnia aves, victimæq; promiſerant: ſed nihil illo præſentius, quod Cæſaris medicus ſomnio admonitus eſt, *ut Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat*: ut factum eſt. Acie namque commiſſa, quum pari ardore aliquandiu dimicatum foret: & quam-

vis

vìs duces non essent præsentes, quorum alterum corporis ægritudo, illum metus & ignavia subduxissent; staret tamen pro partibus invicta fortuna & ultoris, & qui vindicabatur: primum adeò anceps fuit & par utrinque discrimen, ut exitus prælii docuit. Capta sunt hinc Cæsaris castra, indè Cassii. Sed quantò efficacior est fortuna quàm virtus! & quàm verum est, quod moriens efflavit, non *in re, sed in verbo tantùm esse virtutem*! Victoriam illi prælio error dedit. Cassius inclinato cornu suorum, quum captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se equites videret, fugere arbitratus evadit in tumulum, indè pulvere & strepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id missus, tardiùs renunciaret; transactum de partibus ratus, uni de proximis auferendum præbuit caput. Brutus quum in Cassio etiam suum animum perdidisset, nè quid ex constituti fide resignaret (ità enim par supereſſe bello convenerat) ipse quoque uni comitum suorum confodiendum præbuit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex persuasione defuit, nè violarent manus, sed in abolitione sanctissimarum piissimarúmq; animarum, judicio suo, scelere alieno uterentur.

CAP.

CAP. VIII. *Bellum cum Sexto Pompeio.*

SUblatis pereussoribus Cæsaris, superserat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispania occiderat, alter fuga evaserat, contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armâsset, Siciliam, Sardiniamque habebat. Jam & classe medium mare insederat, ô quàm diversus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic secum piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitùs in Siculo freto juvenis oppressus est: magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentâsset ulteriùs: nisi quòd magnæ indolis signum est, sperare semper. Perditis enim rebus profugit; Asiamque velis petit, venturus ibi in manus hostium & catenas, & quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem miserabilior fuga, quippe modò trecentarum quinquagintanavium dominus, cum sex septémve fugiebat, extincto Prætoriæ navis lumine, anulis in mare abjectis, pavens atq; respectans, & tamen non timens nè periret.

CAP. IX. *Bellum Parthicum duce Ventidio.*

QUamvis in Cassio & Bruto partes sustulisset; in Pompeio totum partium nomen abolêsset: nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, & nodus, & mora publicæ

cæ ſecuritatis ſupereſſet Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret, immo omnia expertus ambitu & luxuriâ, primùm hoſtes, deinde cives, tandem etiam terrore ſui ſæculum liberavit. Parthi clade Craſſiana altiùs animos erexerant; civiléſque populi Romani diſcordias læti acceperant: itaque ut prima adfulſit occaſio, non dubitaverunt & erumpere, ultrò quidem invitante Labieno, qui miſſus à Caſſio Brutóque (quis furor ſcelerum!) ſollicitaverat hoſtes in auxilium: & illi Pacoro duce, regio juvene, diſſipant Antoniana præſidia. Saxa legatus, nè veniret in poteſtatem, à gladio ſuo impetravit. Denique ablata Syria, emanabat latiùs malum, hoſtibus ſub auxilii ſpecie ſibi vincentibus; niſi Ventidius, & hic legatus Antonii, incredibili felicitate & Labieni copias, ipſúmque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum, toto inter Orontem & Euphratem ſinu latè cecidiſſet. Viginti ampliùs millium fuit, nec ſine conſilio ducis, qui ſimulato metu adeò paſſus eſt hoſtem caſtris ſuccedere, donec abſumpto jactûs ſpatio, adimeret uſum ſagittarum. Rex fortiſſimè dimicans cecidit. Mox circumlato ejus per urbes quæ deſciverant capite, Syria ſine bello recepta. Sic Craſſianam cladem Pacori cæde penſavimus.

CAP. X. *Bellum Parthicum cum Antonio.*

EXpertis invicem Parthis atque Romanis, quum Craſſus atq; Pacorus utrinque

utrinque virium mutuarum documenta feciſſent; pari rurſus reverentiâ integrata amicitia: & quidem ab ipſo fœdus Antonio cum rege percuſſum. Sed immenſa vanitas hominis, dum titulorum cupidine, Araxem & Euphratem ſub imaginibus ſuis legi concupiſcit; neque cauſa, nec conſilio, ac nè imaginaria quidem belli indictione: quaſi hoc quoque ex arte ducis eſſet, obrepere; relicta repentè Syria in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam callida, ſimulat trepidationem, & in campos fugam: hic ſtatim quaſi victor ſequebatur: quum ſubitò nec magna hoſtium manus, ex improviſo, & jam in feſſos via, ſub veſpere, velut nimbus erupit, & miſſis undique ſagittis duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in poſterum diem imminebat, niſi interveniſſet deûm miſeratio. Unus ex clade Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, & ſalute Latinè data, quum fidem ipſo feciſſet, quid immineret edocuit; *jam affuturum cum omnibus copiis regem: irent retrò, peterénique montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore.* atque ità ſequuta eſt minor vis hoſtium quàm imminebat. Adfuit tamen; deletæque reliquæ copiæ forent, niſi urgentibus telis in modum grandinis, quâdam ſorte, quaſi docti, procubuiſſent in genua milites, & elatis ſuper capita ſcutis, cæſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus arcus inhibuit, deinde Romani quum ſe rurſus extuliſſent,

sent, adeò res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem; *Ite & bene valete, Romani, meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugistis.* Non minor ex aqua postea, quàm ab hostibus clades. infesta primùm siti regio. tum quibusdam Salmacidis fluvius infestior. novissiméque jam ab invalidis & avidè hauriebatur; quum noxiæ etiam dulcis fieret. Mox & ardores per Armeniam; & nives per Cappadociam; & utriusque cœli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic vix tertia parte de sedecim legionibus reliqua; quum argentum ejus passim dolabris concideretur; & subinde inter moras mortem à gladiatore suo essugisset egregius imperator; tandem perfugit in Syriam. ibi incredibili quâdam mentis vecordiâ ferocior aliquantò factus est: quasi vicisset qui evaserat.

CAP. XI. *Bellum cum Antonio & Cleopatra.*

FUror Antonii quatenus per ambitum non interiret, luxu & libidine extinctus est. Quippe post Parthos, quum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum Romanum imperium petit. Et promisit Antonius: quasi facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacité: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud ut mente,

te, ità animo quoque & cultu desciverat. Aureum in manu baculum; ad latus acinaces; purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis; diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur. Ad primam novorum motuum famam Cæsar à Brundisio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montémque Leucaten, & Ambracii sinus cornua, infesta classe succinxerat. Nobis quadringentæ ampliùs naves; ducentæ non minùs hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe à senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus, atque tabulatis allevatæ, castellorum & urbium specie, non sine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur, quæ quidem ipsa moles exitio fuit. Cæsaris naves à triremibus in senos non ampliùs ordines creverant. Itaque habiles in omnia quæ usus poscebat, ad impetus & recursus flexúsque capiendos, illas graves, & ad omnia præpeditas, singulas plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad hoc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavêre. Nec ulla re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo, quàm post victoriã. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur. Arabúmque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram aurúmque in ripam assidue mota ventis maria revomebant. Prima dux fugæ regina, cum aurea puppe, velóq; purpureo, se in altum dedit. Mox sequutus Antonius: sed instare vestigiis Cæsar,

sar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga; nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua, Parætonium atque Pelusium, profuêre. prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius. Regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis. frustrá. Nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit. Nec illa de vita quæ offerebatur, sed de parte regni laborabat. Quod ubi desperavit à principe, servaríq; se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulchra regum sic vocant) recipit. ibi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odoribus solio, juxta suum se collocavit Antonium: admotísque ad venas serpentibus, sic morte quasi somno soluta.

CAP. XII. *Bella adversùs gentes exteras.*

HIc finis armorum civilium. reliqua adversùs exteras gentes: quæ districto circa mala sua imperio, diversis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: nec dum assuetæ frænis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices, ab impósito nuper jugo resiliebant. Ad Septentrionem conversa fermè plaga ferociùs agebat; Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi, Thraces & Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes atque nives, quo bellum non posset ascendere: sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones atque Vindelicos, per privignum suum Claudium Drusum perpacavit.

Quæ

Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres oſtendere; quæ deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo in ora militum adverſa miſerunt. Illyrii quoque ſub Alpibus agunt, imáſq; valles earum, ad quædam quaſi clauſtra, cuſtodiunt, abruptis torrentibus impliciti. in hos expeditionem ipſe ſumpſit; fieríque pontes imperavit. Hic ſe & aquis & hoſte turbantibus, cunctanti ad aſcenſum militi ſcutum de manu rapuit: & in via primus, tunc agmine ſequuto, quum Illyricus multitudine pontem ſuccidiſſet, ſaucius manibus ac cruribus, ſpecioſior ſanguine, & ipſo periculo auguſtior, terga hoſtium percecîdit. Pannonii deobus ſaltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo, Hiſtróque vallabantur. populati proximos, intra ripas ſe recipiebant. in hos domandos Vibium miſit. cæſi ſunt in utriſque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata; ſed capta ſunt, & in profluentes data: ut cæteris, qui reſiſtebant, victoria ſic nunciaretur. Dalmatæ plerumque ſub ſylvis agunt: indè in latrocinia promptiſſimi. Hos jam quidem Marcius incenſa urbe Delminio quaſi detruncaverat, poſtea Aſinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat; (hic ſecundus orator) ſed Auguſtus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus ſodere terras coëgit, aurúmque venis repurgare: quod alioquin gens omnium cupidiſſima, ſtudioſa diligentia acquirit; ut illud in uſus ſuos ſervare videatur. Myſi

quàm

quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipsorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus ducum, ante aciem postulato silentio, *Qui vos*, inquit, *estis?* Responsum invicem: *Romani gentium domini.* Et illi, *Ità*, inquiunt, *si nos viceritis.* Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim ante aciem immolato equo concepêre votum, *ut cæsorum extis ducum & litarent, & vescerentur.* Deos audisse crediderim, nec tubam sustinere potuerunt. Non minimum terroris incussit barbaris Domitius centurio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem, suscitatam motu corporis flammam, velut ardenti capite fundebat. Ante hos, Thracum maximè populus desciverat. Ille barbarus & signis militaribus, & disciplinâ, armis etiam Romanis assueverat: sed à Pisone perdomiti, in ipsa captivitate rabiem ostendere. quippe quum catenas morsibus tentarunt, feritatem suam ipsi puniebant. Dacî montibus inhærent; Cotisonis regis imperio, quotiens concretus gelu Danubius junxerat ripas, decurrere solebant, & vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra, præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed summota, atq; dilata est. Sarmatæ patentibus campis inequitant. & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rárásque

raráſque ſylvas habent. Tanta barbaries eſt, ut pacem non intelligant. Germaniam quoque utinam vincere tanti non putâſſet: magìs turpiter amiſſa eſt, quàm gloriosè acquiſita: ſed quatenus ſciebat patrem ſuum Cæſarem, bis trajecto ponte Rheno, quæſiſſe bellum; in illius honorem concupîit facere provinciam. & factum erat, ſi barbari tam vitia noſtra, quàm imperia ferre potuiſſent. Miſſus in eam provinciam Druſus, primos domuit Uſipetes: indè Tenctheros percucurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum ſpoliis inſignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Indè validiſſimas nationes, Cheruſcos Suevóſque & Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti centurionibus incrematis, hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum, adeò certa victoriæ ſpe, ut prædam in anteceſſum pactione diviſerint. Cheruſci equos; Suevi aurum & argentum; Sicambri captivos elegerant; ſed omnia retrorſum. Victor namque Druſus equos, pecora, torques eorum, ipsóſque præda diviſit, & vendidit. præterea in tutelam provinciarum, præſidia atque cuſtodias ubique diſpoſuit; per Moſam flumen; per Albim; per Viſurgim. Nam per Rheni quidem ripam, quinquaginta ampliùs caſtella direxit. Bonnam & Geſoniam cum pontibus junxit, claſſibúſque firmavit. Inviſum atq; inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines, alia

terra,

terra, cœlum ipſum mitius molliúſque ſolito videretur. Denique non per adulationem, ſed ex meritis, defuncto ibi fortiſſimo juvene, ipſi, quod nunquam aliàs, ſenatus cognomen ex provincia dedit. Sed difficilius eſt provincias obtinere, quàm facere. Viribus parantur, jure retinentur. Igitur breve id gaudium. Quippe Germani victi magìs, quàm domiti erant: moréſque noſtros magìs, quàm arma ſub imperatore Druſo ſuſpiciebant: poſtquam verò ille defunctus, Vari Quinctilii libidinem ac ſuperbiam, haud ſecùs quàm ſævitiam odiſſe cœperunt. Auſus ille agere conventum: & in caſtris jus dicebat, quaſi violentiam barbarorum & lictoris virgis, & præconis voce poſſet inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine oblitos enſes, inertéſque mœrerent equos, ut primùm togas, & ſæviora armis jura viderunt, duce Arminio arma corripiunt. quum interìm tanta erat Varo pacis fiducia, ut nè prædicta quidem, & prodita per Segeſtem, unum principum, conjuratione commoveretur. Itaq; improvidum, & nihil tale metuentem improvisò adorti, quum ille (ô ſecuritas!) ad tribunal citaret; undique invadunt, caſtra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannenſem diem Paullus, & fato eſt & animo ſequutus. Nihil illa cæde per paludes, pérque ſylvas cruentius: nihil inſultatione barbarorum intolerantius, præcipuè tamen in cauſarum patronos, aliis oculos, aliis manus amputabant:

unius

unius os sutum, recisâ priùs linguâ, quam in manu tenens barbarus, *tandem*, inquit, *vipera, sibilare desiste*. Ipsius quoq; consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa & aquilas duas adhuc barbari possident. tertiam signifer priusquam in manus hostium veniret, evulsit; mersámque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade factum, ut imperium, quod in littore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret. Hæc ad Septentrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quàm bellatum est. Musulanios atque Gætulos accolas Syrtium, Cosso duce compescuit: unde illi *Gætulici* nomen. Latiùs victoria patet. Matmaridas atque Garamantas Curinio subigendos dedit. Potuit & ille redire *Marmaricus*; sed modestior in æstimanda victoria fuit. Ad Orientem plus negotii cum Armeniis. huc alterum ex Cæsaribus nepotibus suis misit. Ambo fato breves; sed alter inglorius. Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur: in Syria Caius ex vulnere, quum Armeniam ad Parthos se subtrahentem recipit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompeius assueverat, ut rectores à nobis acciperent. Intermissum ergò jus, per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse

porrexe-

porrexerat, ſtrictus ac recreatus ex vulnere in tempus. Cæterùm barbarus undique infeſto exercitu oppreſſus, gladio, & pyrâ, in quam ſe percuſſus immiſit, ſuperſtiti etiamnum Cæſari ſatisfecit. Sub Occaſu pacata ferè omnis Hiſpania niſi quam Pyrenæi deſinentis ſcopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validiſſimæ gentes, Cantabri & Aſtures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum & pejor, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit; qui non contenti libertatem ſuam defendere, proximis etiam imperitare tentabant, Vaccæóſque, & Curgonias, & Aurigonas crebris incurſionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expeditio, ſed ſumpta eſt. Ipſe venit Sageſamam: caſtra poſuit. indè partito exercitu totam in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu ferarum quaſi indagine debellabat. Nec ab Oceano quies, quum infeſta claſſe ipſa quoque terga hoſtium cæderentur. Primùm adversùs Cantabros ſub mœnibus Belgicæ prælïatus eſt. Hinc fuga in eminentiſſimum Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quàm arma Romana aſcenſura eſſe crediderant. Tertiò Arracillum oppidum magna vi repugnat. Captum tamen poſtremò fuit. Medulli montis obſidio (quem perpetua quindecim millium foſſa comprehenſum cinxit, undique ſimul adeunte Romano) poſtquam extrema barbari vident; certatim igne, ferro

ferro inter epulas, venenóque, quod ibi vulgò ex arboribus taxeis exprimitur, præcepêre mortem: séque pars major à captivitate, quæ videbatur, vindicavêre. Hæc per Antistium, Furnium, Agrippam legatos, hybernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse præsens hos deduxit montibus: hos obsidibus adstrinxit: hos sub corona jure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru senatui visa est: sed jam Cæsar tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures per idem tempus ingenti agmine à montibus suis descenderant. Nec temere sumptus, ut barbaris, impetus: sed positis castris apud Asturam flumen, trifariàm diviso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi parabant. Fuisset & anceps, & cruentum, & utinam mutua clade certamen, tunc tam fortibus, tam subitò, tam cum consilio venientibus; nisi Trigæcini prodidissent. à quibus præmonitus Carisius, cum exercitu adveniens oppressit consilia. sic quoque tamen non incruento certamine. Reliquias susi exercitûs validissima civitas Lancia excepit. ubi adeò certatum est, ut quum in captam urbem faces poscerentur, ægrè dux impetraverit veniam, *ut victoriæ Romanæ stans potius esset, quàm incensa monumentum.* Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit; idem rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, & æterna pax; cum ipsorum ingenio, in pacis partes promptiore; tum consilio Cæsaris, qui fiduciam-

ciam montium timens, in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano erant, habitare & incolere jussit. Ingentis esse consilii illud observari cœpit. Natura regionis circa se omnis aurifera, minique & chrysocollæ, & aliorum colorum ferax. Itaque exerceri solum jussit. Sic Astures & latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nôsse cœperunt. Omnibus ad Occasum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoque, duntaxat intra Rhenum atque Danubium; item ad Orientem intra Taurum & Euphratem; illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem, & victorem gentium populum Romanum reverebantur. Nam & Scythæ misere legatos, & Sarmatæ, amicitiam petentes. Seres etiam, habitantésque sub ipso sole Indi, cum gemmis, & margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; & tamen ipse hominum color ab alio venire cœlo fatebatur. Parthi quoque quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Crassiana ultrò signa retulêre. Sic ubique cuncta atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Ausúsque tandem Cæsar Augustus septingentesimo ab Urbe condita anno, Janum Geminum cludere, bis ante se clusum; sub Numa Rege; & victa primùm Carthagine. Hinc conversus

ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſæculum, gravibus ſeveríſque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia *Dictator perpetuus*, & *Pater patriæ* dictus. Tractatum etiam in ſenatu, an quia condidiſſet imperium, *Romulus* vocaretur: ſed ſanctius & reverentius viſum eſt nomen *Auguſti*; ut ſcilicet jam tum dum colit terras, ipſo nomine & titulo conſecraretur.

NOTÆ

NOTÆ ET OBSERVATA POLITICA ad LUCIUM FLORUM.

Ad Prologum.

FLORUS in hoc Prologo populum Romanum homini comparat. Ut enim homo cæteris omnibus præfertur animantibus, utpote rationis & cogitationis particeps, ità Romanum imperium cæterarum gentium imperia ac respub. antecelluit dignitate. Hùc spectant, quæ apud autores hujus imperii laudes passim occurrunt, ut apud Livium, Plinium, Solinum, Trogum, Romam *caput orbis* appellantes. Augustinus lib. 5. de civitate Dei, proprias esse refert populi Romani artes regnandi atque imperandi, secutus Virgilium, ubi ait,

Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt causas melius, cæliq; meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent;
Tu regere imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes.

Hinc & illud Martialis:

Terrarum Dea gentiúmque Roma,
Cui par est nihil & nihil secundum.

Et Ovidius 2. Fastorum,

Gentibus est aliis tellus data limite certo,
Romanæ spatium est urbis & orbis idem.

Septingentos per annos] Hîc observandum, quod Plato scripsit, intra septingentos annos fatali esse & magnis rebuspublicis definitam conversionem.

Nam & laboribus] Huc spectat illud Virgilii 1. Æneidos:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Virtus & Fortuna] Ammianus Marcellinus:

Virtus & Fortuna, ut augeretur sublimibus incrementis Roma, convenerunt plerumque dissidentes.

Si pariter atque in semet] An fuerit *insimul*, vel potiùs quod ex Vineti MSS. adducit Gruterus, *insemel? insimul* usus idem lib. 2. cap. 20. *Relictæ regiis hereditatibus opes & tota insimul regna veniebant.*

Vide etiam inclinantem huc Cl. Salmasium.

Si quis ergò populum Romanum quasi hominem. Lactantius Firmianus l. 7. c. 15. quod ex Seneca citat, nostri Flori est. Fefellit Lactantium prænomen Annæi, quod Floro codices nonnulli attribuunt, nonnulli etiam id agnoscunt, omisso Flori nomine, éstque proprium Senecarum. Verba Lactantii sunt: *Non inscitè Seneca Romanæ urbis tempora distribuit in ætates. Primam enim dixit infantiam sub rege Romulo fuisse, à quo & genita & quasi educata sit Roma: deinde*

deinde pueritiam sub cæteris regibus à quibus & aucta sit & disciplinis pluribus instituti sque formata: at verò Tarquinio regnante, cùm jam quasi adulta esse cæpisset, initium fuisset adolescentiæ, quæ fine belli Punici terminata sit; ac tum denique confirmatis viribus cæpisse juvenescere: sublata autem Carthagine, quæ tam diu æmula imperii Romani fuit, manûs suas in totum orbem terrâ marique porrexisse; donec regibus cunctis & nationibus subjugatis, bellorum materia deficeret, túmque viribus suis malè usam, donec iisdem seipsam confecit. Quæ fuit prima ejus senectus. Nam bellis lacerata civilibus, atque intestinis malis pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, quasi ad alteram infantiam revoluta.

Quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est] In Schedis Nazarianis quas citat vir clarissimus atque eximius Claudius Salmasius, haberi intelligo: *circum ipsam ann ipsa cum finitimis.* Quibus ex verbis, truncatis & balbutientibus, faciendum idem putabat, *circum ipsas cunas, vel, incunabula cum finitimis luctatus est.* Mihi ferè fuisse primitùs videtur, *circum ipsam mammam suam cum finitimis luctatus est.* Nam Roma & Romulus à Ruma dicti, ob rumam, id est, mammam, quâ in Tiberis ripa expositos infantes lupa lactavit, præbens rumam, id est, mammam, autore Festo. Quibus adde, quòd exinde, Roma ubere exerto ac nudo pingi solita. Unde Sidonius

Appollinaris Paneg. ad Majoranum V.

Sederat exerto bellatrix pectore Roma.

Et Clarius Corippus lib. 1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam, (*mammam.*
Exerto & nudo gestantem pectore

Alluſere quoque Symmachus & Caſſiodorus, quorum ille lib. 2. Epiſ. hic Epiſ. 1. lib. 2. Et denique Arelas, quam Auſonius *Gallulam Romam* appellat, dicta antiquitùs memoratur Avieno, voce Græcanica, *Theline*, id eſt, mamillaria. Ait,

Arelatus illîc civitas attollitur,
Theline vocata ſub priore ſeculo,
Græo incolente.

Innuit igitur Florus infantiam populi Romani mammæ adhuc ſuæ preſſis propiúſque adhærentem, nec ab ea digredi longiuſculè auſam, cum finitimis tantùm, hinc indè laceſſentibus, luctatam.

Quaſi reddita juventute revireſcit] De Trajani hoc ævo dici ex verbis autoris luce clarius eſt. Geminum habet Curtius lib. 10. *Non ergò revireſcit ſolùm, ſed etiam floret imperium:* intelligens ſcilicet adultum jam ejuſdem Trajani imperium, ſub quo & clariſſe eundem illum elegantiſſimum autorem oſtendimus aliàs, ſuóque aliquando loco oſtendemus luculentiùs.

Obſervandum,

1. Quam Plato ſcripſit ſtatam & definitam eſſe magnarum rerum publicarum periodum ac converſionem circa ſeptimum ſeculum, eam quoque in imperio

perio Romano locum habuisse. Nam postquam annos septingentos primò sub regibus, atque indè sub consulibus fuisset populus Romanus, rediit tandem Augusto imperante, reipublicæ status ad principatum seu unius imperium: Atque indè, deducto ab Augusto ad alterum septingentesimum annum calculo, comperiemus penitùs pessundatum fuisse imperium, atque occupâsse illud Pontificem Romanum, qui tunc temporis præcipuè se exeruit, post scilicet ævum Gregorii Magni, id est, anno circiter septingentesimo Christi, qui sub Augusto natus est.

2. Observandum, quòd alii, cùm per bruta animantia, ut sunt leones, ursi, arietes, imperiorum seu monarchiarum robur ac vigorem denotaverint, quemadmodum à Daniele factum, nostrum autorem per hominis ætatem, veluti per gradus quosdam, idem adumbrâsse: ut nimirum quantum homo animantibus cæteris; tantum etiam hoc imperium cæteris antecelluisse dignitate, potentiâ ac moderatione monstraret.

Ad CAP. I. *Argumentum.*

ROmuli & Remi ortus, Educatio & Fortuna exponitur. Roma conditur in Palatio, eámque legibus firmat Romulus.

Primus ille] Concinnius sit meo animo, *illi* illi, scilicet populo Romano, qui, ut dictum, per gradus eos ætatum crevit atq; adolevit. Ei primus & urbem & imperium condidit & fundavit Romulus.

Lupa vagitum] Romulum & Remum à vera lupa nutritos scribunt Plinius lib. 8. cap. 17. Justinus lib. 43. sub finem; Plutarchus cap. 65. Parall. & Naso 3. Fastorum.

Lacte quis infantes nescit crevisse ferino,
Et picum expositis sæpe tulisse cibos?

Fabulosum putant Livius 1. ab urbe condita, itémque Lactantius lib. 1. cap. 20. *Romuli nutrix lupa honoribus est affecta divinis. Et ferrem si id animal ipsum fuisset, cujus figuram gerit. Autor est Livius Laurentiæ esse simulacrum. Fuit enim Faustuli uxor, & propter uulgatii corporis vilitatem lupa inter pastores, id est, meretrix nuncupata est. Unde etiam lupanar.* Et addit idem Romanos Athenienſium hîc exemplum secutos. Nam apud Athenienses cùm leæna quædam fœmina tyrannum trucidâsset, quia nefas erat meretrici simulacrum consecrare, consecrârunt animal leænam.

Prima victima] Lucanus: *(muri.*
Fraterno primi maduerunt sanguine

Et Horatius 7. Epod.

Acerba fata Romanos agunt,
Scelúsque fraternæ necis:
Ut immerentis fluxit in terrã Remi
Sacer nepotibus cruor.

Variis quasi elementis] Ex Ovidii isto:

Parva fuit, si prima uelis elementa (referre,
Roma.

Et stator Jupiter] Seneca lib. 4. cap. 7. de Beneficiis: *Stator, non, ut historici tradiderunt, ex eo quòd post votum susceptum*

ceptum acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quòd ſtant beneficio ejus omnia, ſtator ſtabilitórque eſt.

Obſervandum,

1. Romulum inter cætera, exiſtimaviſſe haud ſufficere populo militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudentia domi imbueretur. Quapropter legibus & politiâ ſtatum reipublicæ firmavit.

2. Aſylorum uſum, ſive abuſum potiùs, à Romanis mutuâſſe Chriſtianos, qui facinoroſis promiſcuè immunitatem concedunt in templa & ad aras confugientibus: Romulus autem Cadmum Thebanum æmulatus eſt. Quæ enim Judæi habuerunt aſyla, quorum in literis ſacris mentio, perfugio tantum fuerunt iis qui delicta non voluntaria commiſerant.

Ad CAP. II.

OMnia quæ ad divinum cultum ſpectabant, Numa in octo partes diſtribuit:

Primi erant *Curiones*, qui pro curialibus rem divinam faciebant.

Secundi *flamines* quos à geſtatione pileorum, quæ flamea dicebantur, ità nominabant. Vide Halicarnaſſeum. Alii à filo derivant, quaſi filamines.

Tertii erant *Tribuni celerum*, qui deſignari ſolebant, ut regum ad bellum euntium ſatellites & cuſtodes.

Quarto ordine erant *augures*, qui non avium tantùm, ſed ſigna omnia

divinitùs missa interpretabantur.

Quintus ordo habebat *virgines Vestales*, quæ sacri ignis custodes erant.

Sexto loco habebantur *Salii*, qui saltatione & choreis laudabant deos amorum præsides.

Septima in classe *feciales* locabantur. Horum officium erat, 1. ut cura gereretur nè pop. Rom. ulli fœderatæ civitati bellum injustum inferret. 2. ut cognoscerent si qui fœderatorum se a Romanis injuriam passos dicerent, an id jure dicerent. 3. ut imperatorum delicta contra jusjuranda ac fœdera commissa expiarent.

Ultimò, & octavo numero habebantur *pontifices*. Hi à ponte ligneo seu sublicio reficiendo dicti, de ceremoniis ac religione cognoscebant, leges ferebant de sacris, quæ non erant scripta, aut moribus populi Romani recepta. Sacerdotes examinabant. Ipsi nulli judicio, nullæque mulctæ erant obnoxii, neque senatui neque populo dictorum factorúmque rationes reddebant.

Ille pontifices, augures, Salios, cæteráque per sacerdotia descripsit] Ità vulgò etiam Camers edidit. At Vineti editio, *cæterdque sacerdotia* evulgavit, secutúsque est accuratissimus Gruterus. Codex verò Nazarianus, quem laudat Salmasius, referebat. *cæterdq; per sacerdotia*. Unde ille rescribendum putavit, *cæterdque ferè sacerdotia*; Nisi verius sit, cujus fuisse commonitum à Scriverio nostro amplissimum Rutgersium intelligo: qui & idem in Varias suas retulit,

tulit, legendum scilicet, *cæterâque P. R. sacerdotia*, quod esset *cæterâque populi Romani sacerdotia*. Quod soleant nimirum ejusmodi aliæque formulares voces singulis literis à veteribus scribi, de quibus integrum commentarium feciſſe eruditum Grammaticum Val. Probum satis constat atque ità cum hîc esset exaratum, ídque non perciperet librarius, ex P. R. *per* istud efformâsse est verisimile.

Ancile erat scutum breve, ità appellatum quòd ex utroque latere esset recisum. Hujus custodiæ præpositi erant Salii.

Palladium erat simulacrum Palladis. Apollinis oraculo credebatur, Troja tamdiu mansura Troja, quamdiu in ea Palladium inviolatum servaretur. Post captam Trojam putatur id Æneas in Italiam secum avexisse & in Alba collocâsse. Hinc ex Lavinio Romam translatum est teste Varrone. Extat nummus cum Vestæ templo, in quo palladium Romæ servabatur. In eodem nummo Æneas fingitur Anchisen patrem humeris portans, & manu dextera tenens hoc Palladium, siniſtra filium Julum.

Curibus Sabinis agentem] Cures, vicus Sabinorum nunc est, quondam urbs illustris, teste Strabone, caput gentis Halicarnasseo. A *Cures* Quirites dicti putantur, ab hastis scilicet, quas Sabini *cures* vocabant, ut Varro testatur.

Politica Observatio.

Notandum illud demum imperium

ad

ad florem ac vigorem suum feliciter pervenire, quod justitiâ & religione adornatum gubernetur.

Ad Cap. III. *Argumentum.*

POmpilio Numæ succedit Tullus Hostilius vir acer & militaris. Duellum permittit inter Horatios & Curiatios tergeminos; illos Romanos, hos Albanos. Quorum Horatius à parte Romanorum victor: indè perfidiâ Albanorum bello recrudescente, vincitur ac deletur Alba: populus Romam transfertur.

Gravem & diu principem populum] Ideò appellat *principem populum*, quia Alba condita fuit ab Ascanio Julo Æneæ filio, ante Romam annis CCCC, diruta sub hoc Tullo Hostilio Anno urbis conditæ octuagesimo septimo. Stetit ergò res Albana annis CCCCLXXXVII

Missio in compendium bello] id est, permisso inter Horatios & Curiatios duello sive singulari certamine: cujusmodi duella ob patriæ salutem, permittente duce, suscepta esse licita censet Ferd. Vasquius & alii nonnulli juris-consultorum. Ejusmodi etiam fuit Davidis cum Goliatho certamen.

Intra gloriam fuit] Malè Vinetus, *infra gloriam fuit*. *Intra gloriam fuit*, idem est, ac si dixisset, gloriæ non litavit. Quomodo & usus est eadem formulâ lib. 4. cap. 11. *Regina* (Cleopatra) *ad pedes, Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis, frustrà, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.*

Populum

Populum Romanum transtulisset] Ità vulgò excusi ferè omnes. Nos edi curavimus, *populum Romam transtulisset*, manifestò id postulante sententia. Nec aliter ediderat Fr. Raphelengius anno CIↃIↃXCVI.

Observandum,

1. Rempublicam non tantùm religione & justitiâ, sed armis quoque & militari disciplina munitam atque ornatam esse debere.

2. Eos qui contra fidem datam fœdus & pacta violant (quod hic de Albanis memoratur) perfidiæ suæ pœnas, ut plurimùm, regni ac statûs interitu atq; amissione luere. Hac enim occasione funditùs eversa Alba, & populus Romam translatus est.

3. Notandum in certaminibus singularibus plerumque à provocato superari provocatorem. Curiatii enim, qui Fusetio offerente, duellum cum Horatiis inierant, ab Horatiis superati sunt. Sic & David Goliathum. Manlius Torquatus Gallum provocantes vicerunt.

Ad CAP. IV. *Argumentum.*

ANcus Marcius successor Tullii Hostilii à pop. Romano quartus rex declaratus, tria præcipuè suo imperio est executus, curæque habuit. 1. ut urbs muro cingeretur. 2. ut Janiculum, quod erat trans Tiberim, per pontem sublicium urbi jungeretur. 3. ut Ostia oppidulum ad exitum Tiberis situm colonia urbis fieret. Addunt Livius & alii se-

ptem

ptem ab eo bella gesta, primum cum Latinis, alterum cum Fidenatibus, tertium & septimum cum Sabinis, quartum & quintum cum *Vejentibus*, sextum cum Volscis. Regnavit annos XXIV.

Ancus dictus est ab Anco, id est, incurvo brachio: Festus, Ancus appellatur, qui aduncum habet brachium, ut exporrigi non possit.

Marcius, ab aqua forte Marcia, ejus cura in urbem ducta. Plinius lib. 31. cap. 3. *Clarissima aquarum omnium in toto orbe, frigoris salubritatisque palma, præconio urbis, Marcia est, inter reliqua Deûm munera urbi tributa. Vocabatur hæc quondam Aufeja, fons autem ipse Piconia. Oritur in ultimis montibus Peligno-rum. Transit Marsos & Fusinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox specu mersa in Tiburtinæ se aperit. IX. M. pass. fornicibus structis perducta. Primus eam in urbem ducere auspicatus est Ancus Marcius unus è regibus.* Hujus nec Livius nec Dionysius meminere. Et fortè non à Marcia ipse, sed ab ipso ut ductore Marcia dicta.

Pari ingenio] Vult dicere simili nec minore studio, quàm Numa, incubuisse ad exercendam justitiam, religionem, omnésque pacis artes; quamvis & belli gloria nulli priorum cesserit.

Ponte Commisit] Sublicio; qui ità dictus à sublicis, quæ tigna sunt in latitudinem extensa. Meminit quoque sublicarum in exstructione pontis Rhenani Cæsar.

Hic igitur mœnia muro amplexus] *intermœnia*

sermonia legit Salmasius. Quid autem muro cinctum ostendit Livius: *Janiculum quoque adjectum non inopia loci sed ut quando ea arx hostium esset, id non muro solùm, sed etiam ob commoditatem itinerum ponte sublicio, tum primùm in Tibere facto, conjungi urbi placuit.* Et Dionysius Halicarnasseus, *Janiculum*, inquit, *montem alium trans Tiberim situm, muro cinxit.*

Ponte Commisit] Ob commoditatem itinerum, ut dictum jam ex Livio.

Observandum,

1. Imperium Romanum religione & justitiâ semel constitutum à successoribus exinde eodem in statu non modò reservatum, sed summâ curâ auctum quoque atque exornatum.

2. Imperia & regna ut omnibus suis numeris efflorescant, summa ope curandum, ut pacis non modò bellíque artibus vigeant, sed etiam itinerum & locorum portuúmque commoditatibus, tum & commeatui accipiendo evehendóque ac denique commerciis frequentandis idonea loca constituantur. Quod Ancus Marcius Janiculum urbi jungendo per pontem sublicium, aliáque constituendo, suo exemplo ratum fecit.

Ad CAP. V. *Argumentum.*

TArquinius è Græcia oriundus regno per simulationem potitus novos constituit senatores, auguratûs disciplinam inducit. Tuscos Hetruriæ populos subigit. Regnúmque multis ornamentis dignita-

dignitatem ſenatoriam ſpectantibus exornat. Regnat annos XXXVIII. oppreſſus per inſidias à filiis regis Anci.

Senatûs majeſtatem numero amplia-vit] Id eſt, ex omni plebeiorum numero, quorum virtus bello ac pace ſpectabilis fuerat, centum elegit, eóſque in ordinem patricíorum ac ſenatorum retulit. Et tunc primùm populus Romanus trecentos ſenatores habuit, qui ducenti tantùm ad eam uſque diem fuerant.

Centuriis tribus auxit] Auſonius,

Martia Roma triplex equitatu, plebe, ſenatu.

Faſces.] XII. Faſces cum ſecuribus præferri conſulibus ſoliti.

Trabea] Trabearum tria erant genera. unum è ſola purpura, Diis conſecratum: alterum è purpura inalbata, quo Reges utebantur: tertium augurale è purpura & cocco. Veſtis præcipuè triumphalis fuit.

Tunica palmata] Hæc veſtis erat, quam triumphantes togæ pictæ ſuperimpoſita, tanquam inſignè victoriæ geſtârunt.

Togæ pictæ] Erant Romani omnes togati. (*togatam.*

Romanos rerum dominos gentémque Paludamentum] erat veſtimentum militare. Unde imperator cùm exit ad bellum ſignáque cecinerunt, paludatus dicitur proficiſci.

Prætexta] Erat toga ità dicta à prætexendo: quia eâ utebantur pueri uſq; ad annum XVII. qui annus tyrocinii dicebatur.

Curules]

Curules] Erant vel equi quadrigales, vel magistratus ità appellati, quòd curuli currù in curiam veherentur eburneam sellam habente.

Phaleræ] Erant ornamenta equorum.

Observandum,

1. Reges, quibus aut liberi non sunt, aut quibus infantes adhuc liberi, eos debere suspectos habere aulicos, præsertim potentiores; Solere enim hos in se plerumque regni diadema transferre. Quod hujus Tarquinii exemplo aliorúmque ostendi potest. Et hoc est quod paucis verbis innuit autor, cùm ait, *regnum ultrò petens accipit.*

2. Observandum, plurimùm ad regni statum ac stabilimentum facere, si ad gradus altiores plebs promoveatur, honoribus atque aliis reipublicæ ornamentis afficiatur.

Ad CAP. VI. *Argumentum.*

TArquinio Prisco sine liberis masculis discedenti succedit Servius Tullius, natus ex serva bello capta, nomine Ocrisia. Tanaquil Tarquinii uxor imperaturum eum ac illustrem fore prævidet: unde & auxilio ejusdem substituitur Tarquinio. Regnum adeptus pop. Romanum non ut antè viritim, sed pro cujusque fortunarum facultate in classes distribuit. Periit insidiis & violentiâ filiæ & generi sui Tarquinii Superbi, qui in eum percussorem misere.

Servius] Ità dictus à matre serva, quæ, ut dixi, Ocrisia appellata, captáq; fuerat in bello Corniculano.

Annitente regina] Tanaquile, cujus

jus filiam duxerat. Erat itaque gener Tarquinii Prisci.

Visa circa caput Flamma] Flammam ejusmodi aliquando naturaliter & Physicis causis excitari notant philosophi, in animalibus præsertim calidi temperamenti. Aliàs prodigiosam existimant. Cujusmodi etiam fuit, quæ circa caput Julii Ascanii conspecta, de qua 2. Æneid. Virgilius.

Ecce levis summo de vertice visus Iuli
Fundere lumen apex, tactúque innoxia molli (tempora pasci.
Lambere flamma comas, & circum
Egregiam indolem] Hanc demonstravit variis in bellis, quæ cum Hetruscis, Latinis, & Sabinis gesta sunt. Quibus in bellis primam semper laudem & coronas meruit. In rebus etiam civilibus prudentissimus fuit, & ad animi sensa exprimenda nullo inferior. Vir qui ad quamlibet fortunam se accommodare & ad mores etiam quosvis se conformare paratus erat.

Relatus in censum] Hic primus Romæ actus est census; inventáque tum hominum M. LXXXIV.

Observandum,

1. Censuum agendorum institutionem in republica summopere esse necessarium, primo, ut de populi opibus & potentiâ constet. 2. ut oneribus reipublicæ à pauperioribus ac tenuioris fortunæ hominibus in ditiores translatis, illis ferendis esse par populus possit.

2. Observandum, cùm Tanaquilis præsertim

præsertim instinctu consilióq; ad capessendum regnum accesserit Servius, non semper aspernanda fœminarũ consilia.

3. Principis egregiam indolem aliásque insignes animi dotes, ut sunt eloquentia, prudentia, comitas, quæ omnia in Servio commendant historici & præsertim Livius, ad conciliandum favorem ac promotionem plurimùm conferre.

Ad CAP. VII. *Argumentum.*

SErvio Tullio à filia Tullia & Tarquinio Superbo, genero ejus, interfecto succedit is ipse Tarquinius. Qui & post parricidium jam dictum senatores aliquot Romanos interfici curat. Hinc omnibus gravis à domesticis cædibus ad bella externa se convertit, superá que Ardeates, Ocriculanos, Gobinos, Suessones Latii populos Gabii fraude filii in potestatem redactis principes urbis per filium occidi fecit. Mox templum Jovi in Capitolio erigit ex spoliis captarum civitatum. Cùm postremò stuprásset Lucretiam filius ejus Sextus, regnum patri abrogatur, post annum imperii XXV.

Superbo] Cognomen ei Superbo datum innuere videtur Livius, quia socerum Tullium sepeliri noluit, Romulum quoque insepultum dicitans.

Ipse in senatum] Nimirum eos præcipuè senatores tolli curavit; quos sciebat Ser. Tullii rebus faviſſe.

Papaverum capita] Ovidius 2. Fastorum lilia fuisse innuit: *Virgâ lilia summa metit.*

Juven-

Juventas] Livius itémque Ovidius 2. Fastorum, solius Termini meminit, cum inquit, *(ventus in æde Terminus (ut memorant veteres) in-Restitit: & magno cum Jove templa tenet.*

Solus, quod sciam, Augustinus lib. 4. cap. 23. Martem quoque loco non cessisse addit. Dicitur autem *juventas, juventa & juventus*: quamvis juventas, ut plurimùm, pro numine ipso accipiatur, ut hic & apud Horatium:

Parùm comis sine te juventas Mer-(curiúsque.

Græcis *Hebe* dicitur.

Humanum repertum est caput] Huic capiti nomen *Tolo* fuit, atque inde, ut vult Arnobius, *Capitolium* dictum, in arce Tarpeia.

Imperium tum regibus abrogatum] Hic dies dictus Regifugium. Vide Ovidium 2. Fastorum. Eumq; diem Romani exinde bis quotannis celebrabant, septimo nimirum Cal. Martias & XI. Cal. Julias. Inter prodigia tum annotatum refert Plinius lib. 8. cap. 41. serpentem latrâsse.

Observandum;

1. Imperia dolo parta nisi modestè & absque crudelitate atque insolentiâ habeantur, vix esse diuturna. Sic Tarquinius scelere partam potestatem per suum & filii scelus perdidit.

2. Ubicunque luxus & libidines dominantur, ibi imperio & statui publico eversionem aut saltem conversionem imminere.

Ad

Ad CAP. VIII.

A*Nacephalæosis* Latinè dici potest repetitio seu instauratio; vel ut vulgò loquimur, recapitulatio.

Numa religiosus] Non tamen veram hanc & à Deo religionem Numæ fuisse docet multis Augustinus lib. 2. cap. 24. de civitate Dei. Ubi inter alia demonstrat ejusdem Numæ de religione libros, nè sacrorum causæ, quales in iis continebantur, innotescerent, à Senatu exuri jussos.

Observandum.

Non unum esse, quod regna & statum reipublicæ stabiliat. Unde primò commendatur ROMULI magnanimitas: Secundò, NUMÆ pietas seu religio: Tertiò, TULLII HOSTILII bellandi peritia: Quartò, ANCI MARCII ædificandi industria & studium: Quintò, TARQUINII PRISCI in populo exornando cura: Sextò, SERVII prudentia & comitas. Septimò & ultimò, in TARQUINIO SUPERBO notantur tyrannis & fastus: quibus reipublicæ status in alium est transmutatus, dum ex monarchico fit aristocraticus.

Ad CAP. IX. *Argumentum.*

MOnarchia regum dignitatis in aristocraticum translata duobus consulibus committitur. Quorum alter Junius Brutus; alter Tarquinius Collatinus dictus. Collatinus Lucretiæ maritus, quia ex genere Tarquiniorum erat, abrogatis falcibus, dimittitur, ejusq; in

locum

locum assumitur Valerius Poplicola, Brutus filios, de recipiendo rege Tarquinio consilia agitantes, virgis cæsos securi percutit. Hinc liber populus arma adversus finitimos corripit.

Brutoque Collatinoque, ducibus] Collatinus dictus à Collatia oppido Latii in via Tiburtina. Unde Ovidius in Fastis,

Cui clarum dedit & Collatia nomen.

Mutato & judice & nomine] Vetusti codices *jure* non *judice* aut *indice* legunt, Et rectè, modo *jus* pro munere & imperio seu potestate accipiatur. Nam propriè non jus sed munus mutatum est, ex regio enim consulare factum. Jura autem omnia mansisse Livius his verbis indicat l. 2. de hac ipsa re loquens: *Omnia jura, omnia insignia primi consulatus tenuere.* Jus autem pro munere ac potestate seu imperio dici ostendit Tacitus Annal. 1. *Tribunicio jure contentus.* Ubi *tribunicium jus* eidem mox dicitur *tribunicia potestas.*

Consulesque appellati] Duplicem nominationem hujus vocis adducunt autores. Cicero ejus etymi, quod Florus ponit, autor est, quòd nimirum consules dicti à consulendo reipublicæ. Varro mavult ab eo ità appellatos, quod consulere senatum & populum deberent.

Mediúsque inter Latium & Tuscos] Roma, ut docet Servius in lib. 1. Æneid. in principio unam tantùm Tiberis ripam complectebatur. Unde Juvenal. Sat. 8.

Imperii finem Tiberinum virgo natavit.

Et

Et propertius Eleg. 4. lib. 4.

Et Tiberis nostris advena bubus erat.

Latium urbi ab ortu, ab occasu Hetruria erat, à meridie Vejentes, Sabini à Septentrione, hostes Romanorum omnes.

Observandum,

1. Omnem reipublicæ mutationem esse periculosam, nisi justissimis de causis suscepta, non tantùm populum, sed & magistratum aut ejus saltem potiorem partem autorem habeat. Quæ in hac reipublicæ Romanæ conversione singula concurrere.

2. Præcipuè ad firmandam mutatæ jam reipublicæ conditionem pertinere, si populo constet, non rei privatæ sed publici boni causam & utilitatem spectari. Quod inter cætera Collatini abdicatione & domûs propriæ demolitione Valerius Poplicola, necnon liberorum suorum supplicio ac nece Brutus testatus fuit.

Ad CAP. X. *Argumentum.*

TArquinius Porsenna Hetruriæ rex nititur in pristinum statum, sed frustrà, reponere obstante Romanorum civium Horatii, Mutii, & Cloeliæ virginis spectata virtute ac fortitudine. Quorum exemplis territus Porsenna Romanum populum esse liberum jubet. Ac tandem occiso Tarquinii filio Arunte cessavit regiorum pertinacia.

Pulsis ex urbe regibus] Id est, regio dominatu. Codex Palatinus pro *regibus, regiis* habet, ut intelligantur, quos indè statim Tarquinios, vocat.

Penis

stant tenuis illius municipii reliquiæ, circiter mediũ ab urbe lapidẽ in via Appia.

Fæsulæ] Hinc ager Fœsulanus in Tuscia. Unde & Florentiam postmodo enatam multi volunt. Videnda epistola Politiani ad P. Medicem.

Carræ] *Carræ* sunt in Mesopotamia, Crassi clade nobiles.

Aricinum nemus] Ità dictum ab Aricia urbecula Volscorum in Latio. Distabat ab urbe ad duodecimum lapidem, in Via item Appia.

Fregellæ] Sitæ sunt prope Lirim amnem in Latio.

Gessoriacum] Est in Gallia Belgica portus Morinorum olim, nunc *Cales* putatur.

Antium] Volscorum in Latio metropolis, maritima urbs.

Ille dictator ab aratro] Dictator à dictando, quòd ejus dicto omnes audientes esse debebant. Creabatur olim viva voce, non per suffragia. Aliàs etiam magister populi dicebatur, ob summam quâ pollebat potestatem. Habebat jus animadvertendi in cujuscunque civis Romani caput, nec ab eo provocandi erat jus. Et tunc præcipuè, cùm aliqua vis major repentè esset oborta, aut clades ingens, creari solebat. Hic exindè cæteros magistratus eligebat.

Ab aratro] Plinius lib. 18 c. 5. *Fortissimi viri & milites strenuissimi ex agricolis nascuntur, minimèque malè cogitantes.* Et ante Plinium Cato, de Agricultura. Et post hos omnes Vegetius lib. 1. c. 3.

Ob-

Observandum,

1. Romanorum virtutem, causæ æquitate fultam, ad summum efflorvisse, ac postquam se suáque adversùs hostem defendissent, ipsum etiam hostem cæterósque, qui pro Tarquiniis laborabant vicisse, ac penitùs sub jugum misisse.

2. Exemplo Quintii, qui ab aratro ad dictaturam vocabatur, maximos sæpenumero viros ac duces in obscuro atq; occulto latere, & denique, optimum ac strenuissimum militem non ex urbibus, sed agris olim fuisse lectum.

Ad CAP. XII. *Argumentum.*

INstantibus assiduè conterminis urbi Romanæ populis, trecenti & sex Fabii, suo periculo adversùs Vejentanos arma sumentes, ad flumen Cremeram cæsi omnes. Qua re excitati acriùs Romani Faliscos, Fidenates & Vejentes, eorúmq; urbem, Vejos decennali obsidione pressam; tandem per cuniculos expugnant. Faliscos Camilli justitia permovit ut se dederent, cùm ille puerorum magistrum, urbis proditorem, unà cum pueris in urbem remitteret.

Cremera] Livio & Ovidio Hetruriæ fluvius. Halicarnasseo est castellum in tumulo situm, sic dictum à flumine Cremere, cui insidet. Fluviolus autem ipse in Tiberim se exonerat, quinto circiter ab urbe lapide.

Genus una Fabiorum] Ovidius 2. Fastorum.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes,
Ad bellum missos perdidit una dies.

Scelerato signatur nomine] Ovid. ibid.

Carmentis portæ dextra est via proxima fano. (*habet.*

Ire per hanc noli quisquis es: omen habet.

Illâ fama refert Fabios exîsse trecentos, (*habet.*

Porta vacat culpa, sed tamen omen habet.

Falisci] Falisci Hetruriæ populi sunt, territorii Romani. Dicti ità ab Haleso, teste Ovidio, (*lesus,*

Venerat Atridæ fatis agitatus Halesus

A quo se dictâ terra Falisca putat.

Hodie qui *Montefiascon* Italis dicitur, Faliscorum fuisse oppidum putant. Dicti etiam Falerii.

Fidenæ] Fidenæ Livio Latinorum seu Albanorum colonia & urbs, sita ad Tiberis & Anienis confluentes. Territorii Romani est in via Flaminia. Populi Fidenates dicti.

Vejentes] Italiæ populi, socii Fidenatibus. Colonia eorum *Vejus* dicitur in libro Coloniarum, distans M. pass. ab urbe Romana. Hinc *Veji* & *Vejentani* autoribus.

Ludimagistrum] Camillo consule Faliscos circumsedente, magister ludi urbis proditionem animo agitans, plurimos & nobilissimos indè pueros, velut prodeambulandi gratiâ eductos, in castra Romanorum perduxit: Quibus interceptis non erat dubium quin Falisci, depositâ belligerandi pertinaciâ, traditurî se imperio Romanorum essent. Quapropter, senatus censuit, ut pueri vinctum magistrum virgis cædentes in urbem Faliscorum parentibus remitterentur.

rentur. Qua justitia animi eorum sunt capti, quorum mœnia expugnari non poterant. Namq; ità Falisci beneficio magis quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt. Videndus quoque Valerius Max. lib. 6. cap. 5.

Victum sibi ultrò remisisset] *Sibi*, id est, Falisci. Vide similiter locutos Plautum & Ciceronem apud Scaligerum de causis linguæ Latinæ cap. 129. l. 6. Quod ideò moneo nè quis Camertem sequatur emendantem, *urbi remisisset*, vel *subitò remisisset*.

Eversionis omen fuit] Victi sunt à dictatore Q. Servilio, captíque anno Ur. conditæ cccxviii. Et ipse ob hanc victoriam novo agnomine honoratus est, Nam Q. exinde *Servilius Fidenas* est appellatus.

Sed cuniculo] Decennali obsidione pressa Vejentum civitas tandem à Camillo dictatore non vi nec scalis aliisq; oneribus, sed cuniculis capitur anno urbis conditæ ccclvii.

Larte Tolumnio] Ab ista peregrina voce *Larte* accepisse Anglos suum *Laart*, sive *Lord*, quo illi magnates summæque dignitatis viros nominant existimavit olim Nannius Alcmarianus Miscellaneorum lib. 5. Danica linguæ *lort* in malam partem accipitur, nihilque, quod eo notatur, esse spurcius fœtulentiúsque potest. Galli hodiéque hoc idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrum minúsque amœnum est, eodem exprimunt, *il est lort*, dicendo.

Observandum,

1. In cæde tot Fabiorum aliisque illatis cladibus populum Romanum animo semper invicto perstitisse; adeò ut hæc constantia assidui & potentissimi circumquaque eorum hostes pessundati subque jugum missi sint.

2. Notanda Romanorum in belligerando non tantùm æquanimitas, sed etiam justitia singularis, qui nè proditorem quidem Falisco rum inultum aut sibi reservandum, sed ad suos eum remittendum existimârunt.

3. Observandum ex magnitudine ac priscis Vejentium opibus decenníque eorundem obsidione nihil in rebus humanis esse perpetuum, sed fluxa & instabilia etiam esse ea quæ vel firmissima atq; inexpugnabilia habentur. Itaq; inter cætera concluſit autor his verbis: *Hoc tunc Vejentes fuêre, nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quódve vestigium? laborat annalium fides, ut Vejos fuisse credamus.*

Ad CAP. XIII. *Argumentum.*

SEnones Galli ab ultimis Oceani littoribus Italiam ingressi Clusium obsident. A quo ubi discedunt, ad Alliam flumen occurrentem Romanorum manum profligant, atque urbem tandem ipsam invadunt, capitoliúmque obsidione cingunt. Mox Roma à M. Camillo liberatur, & post tricesimum demum annum ad flumen Anienis ità cæduntur, ut postmodum in agro Pontino à Dolabella variè afflicti, tandem ad

lacum

lacum Vadimonis in universum conciſi ſint omnes.

Galli Senones] Horum ducem Brennum, inter cæteros, nominat Livius lib. 5.

Cluſium] Tuſciæ mediterraneum oppidum olim Livio etiam alibi *Camaro* vocatum.

Allia] Umbriæ fluvius in Sabinis, ex Cruſtumenis montibus in Tiberim defluens. *Caminate* vocat Leander. Blondus *Curteſio* hodie vocari ait. Diſtabat ab urbe XI Lapide.

Hunc diem faſtis Roma mandavit] Ità habet editio Camertis; Et quam adornavit Lugduni Batavorum officina Plantiniana ſub annum 1596. in forma minori. At quæ prodiit nuperrime ex Commeliniano bibliopolio cum notis clariſſimorum virorum, Jani Gruteri & Claudii Salmaſii *faſtis damnavit* præfert, lectione, quæ & ſenſu & formulari loquendi modo eſt elegantiſſima. Locum illuſtrabunt verba Plutarchi, quæ habentur in Quæſtionibus ejus Romanis, Prob. 24. ubi inquit, *Cur diebus poſtridie Calendarum, Nonarum atque Iduum exire urbe aut peregrinari non licet? An id ſit ea de cauſa quam plerique putent, & Livius tradit? Poſtridie Idus Quintiles, quas nunc Fulias vocant, tribuni militum legiones ad Alliam flumen educentes, à Gallis pugna ſunt victi, urbémque amiſerunt. Is dies cùm nefaſtus eſſet judicatus, ſuperſtitio (ut ſolet) morem hunc ampliavit, eidémque religioni obnoxios fecit etiam dies poſtri-*

die Calendarum & Nonarum.

Camillus] Hic est ille Camillus cui dies dicta est ob prædam Vejentanam iniquè divisam, quique ab ingratis civibus quindecim millibus gravis æris simúlq; exilio Ardeatico damnatus est. Post verò hanc victoriam triumphans urbem ingressus est, atque appellatus secundus Romulus, teste Eutropio.

Clangore anseris] Referunt autores anseribus inesse singularem vigilantiam, quâ & canes superant. Unde Plinius lib. 10. cap. 22. *Est & anseri vigil cura capitolio testata defenso, per id tempus canum silentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anserum censores imprimis locant.*

Nulla Senonum vestigia supersint] A Senonibus tamen Sennam fluvium dictum autores volunt. Silius in 1. *Et Clanis & Rubio & Senonum de nomine Senna.* Item *Senonum* in Italia urbs, quæ Straboni *Senegallia*, ut & Plinio & Diacono. Silius *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senonum, sic expressit,

Qua Sena relictum
Gallorum à populis traxit per secula nomen.

Distinguendi interim à *Semnonibus*, qui, ut Tacitus in Germania sua ait, *vetustissimos se nobilissimósque Suevorum memorant.* Eorum fines, ut rectè notavit Velleius Paterculus, Albis præterfluit, nisi quòd perperàm apud eum pro *Semnonum*, expressum est *Senonum:* Ità enim legendum lib. 2. *A Rheno*

Rheno usque ad flumen Albim, qui Semnonum Hermondorúmque fines praefluit. Perperàm inquam expressum ibi *Senonum.*

Sedentes in curulibus sellis] *Sedentes in curulibus suis*, quod habere editiones vetustiores intelligo, vulgato praetulerim, praesertim si firmetur auctoritate alicujus manuscripti.

Insequente Gallo, sacra alite adjutus] Lege, *insidente galeae, sacra alite adjutus*, quo modo ex editione vetustissima eruit elegantissimus Gruterus; firmatúrque codice MSS. quem inspexit Salmasius.

Vadimonis lacus] Est juxta Ameriam Umbriae urbem, distans Romà circiter 46. pass. millibus. Plinius junior, Epistolarum lib. 8. Epist ad Gallum, memorat in ea insulas natare ac fluere. Fabricio est lacus qui hodie *di viterbo* appellatur.

Observandum,

1. Populum Romanum ipsámq; urbem à minimis initiis ad summum imperium, quale unquam toto orbe fuit aut erit, non levibus sed maximis bellorum discriminibus ac periculis, quae sua omnia virtute mirabiliter superavit, evectam paulatim perveniſſe.

2. Ad reverentiam & metum hosti incutiendum plurimùm facere magistratûs majestatem & innocentiam ampliſſimo suo cultu decorati atq; insigniti.

Ad CAP. XIV. *Argumentum.*

OCcasio belli cum Latinis innuitur fuisse Latinorum ferox postula-

tum, quo jus civitatis & alterum è sua gente fieri consulem expeterent. Deinde ostenditur, à Manlio Torquato filius, licèt victor, sed absque mandato & extra ordinem, ad prælium progressus, secuti percussus. Et denique P. Decium pro salute populi & legionum Diis manibus vivum se obtulisse.

Manlius Torquatus] Torquatus dictus ob torquem aureum Gallo interfecto spolia detractum, quod capite superiore indicatum. Ob hoc verò factum, quo filium contra interdictum & extra ordinem pugnantem occîdi jussit, *imperia* omnia aspera & immitia, *Manliana* sunt appellata, ipse *Imperiosi* nomen consecutus est. Vide Aul. Gellium cap. 13. lib. 9.

Alter quasi monitu Deorum] Hæc historia ità paucis habet: Decius cos. cum hoc Latino bello Romanam aciem penè prostratam videret, caput suum pro salute reipub. devovit, id est, equo concitato in medium hostium agmen irrupit, patriæ salutem, sibi mortem gloriosam petens: factáque ingenti strage plurimis telis obrutus supercorruit.

Observandum,

1. Iniqua postulata bellis plerumque occasionem præbere, tum & reipublicæ ac statûs sæpenumero interitum aut saltem commutationem minitari.

2. Notanda Romanorum veterum severitas ac rigor, qui minoris propemodum victorias quam interdicta sua fecere.

3. Roma-

3. Romanos patriæ charitati vitam omniáque posthabuisse.

Ad CAP. XV. *Argumentum.*

PRimò occasio belli Sabini cum Romanis ostenditur fuisse, quòd illi se contra jus Latinis junxerint. Secundò, quomodo id sit gestum, duce & consule Dentato, brevibus declaratur.

Sabinorum gens à Nomento, Latinorum mediterranea urbe, quæ duodecimum circiter lapidem Româ distat, usque ad fluvium Tiberis pertingit, accolítque lacus Velinos.

Velini lacus sunt, qui hodie *lago de Terni*, vel *lago de pie de luco* appellantur, in Umbria Latii regione, prope Narnem fluvium, qui in Tiberim haud procul Româ influit. Estque fluvius hic Nar sulphure abundans maléque redolens. Unde Virgilius 7. Æneid. (*Velini.*

Sulphurea Nar albus aqua fontésque

Observandum,

FOedera adversùs jus & pacta priora inita infelices, ut plurimùm, successus sortiri. Sic Sabini immemores pacti sub Tatio facti à Romanis quasi deficientes, séque cum Latinis, Romanorum hostibus, jungentes, victi & à Romanis subjugati sunt.

Habes Lector, observationum nostrarum veluti gustum quendam, seu exemplum potiùs, ad quod exigi deinceps formaríque possint quæcunque porrò libris insequentibus aut aliis etiam similibúsq; in autoribus occurrent. Libro interim tertio apud eundem hunc Florum locus

est

est non quidem politici commatis, sed qui variè hucusque ob varietatem lectionis cùm sit expositus, hîc, quemadmodum legendum intelligendumq; existimamus, veluti coronidis vice, adscribendum aut repetendum verius puto. Nam cùm exhibuerint hucusque editiones passim omnes capite 19. *Syriæ deæ cæremonias jactat*, Vineti autem MSS. servent non *cæremonias*, sed *comas*, indicavimus alibi rescribendum videri, *Syriæ deæ comos*. *Comus* enim est saltationis genus, quod tibia & fistula in comisationibus, cujusmodi erant Syriæ istius deæ, passim agitabatur. Meminit & Apuleius *Veris comi*, ut eum locum ex MSS. restituendum aliquando commonuimus. Et Nero c. 56. Suetonio Tranquillo *religionum usquequaq; contemptor dicitur, præter unius Syriæ deæ*. Dictus autem Græcè à vicis *comus*, in quibus, lusus isti ac ludicra frequentabantur. Latini indè *comisare* deduxerunt, maléq; à multis ea vox confunditur cum ei vicina *commessari*. Et docuit olim in Orthographicis suis Velius Longus à *como* deducta *Comisari*, *Comisator* & *Comisatio*, pérq; M & S simplex ea omnia scribenda. Nec aliter ferè acceperim ista Martialis: *At nunc conviva est comisatórque libellus*. Et illud, *Qui nec leno potes nec comisator haberi, Quid tibi vis urbem, qui Fabiane, petis*. Ut ità non abs re *comos* rescribendum videri existimaverimus. Retineri interim *comas* posse certum est ex illo Varronis Eumenidibus: *Tibi tympana non inani*

sonitu

ſonitu Dea tonuimus, ſonitum æris intonamus tibi nos ſemeviri teretem. comam volantem Galli tibi jacimus. Ut ità in verbis Flori, Deæ Syriæ ſit caſus dativus. Et eſt fanaticorum hic mos, ut capillum fundant. Tibullus l. 2. Eleg. 5. *Factavit fuſa ſed caput ante coma.* lib. 3. cap. 5. de bello Mithridatico: *in Septentrionem Scythicum, iter tanquam in mari ſtellis ſecutus, Colchos cæcidit, ignovit Iberiæ, pepercit Albanis.* Hæc Iberia etiam Caſpios vicinos habuit. ſupra eodem hoc Capite: *Iberi, Caſpii, Albani & utræque ſollicitabantur Armeniæ.* Hos Iberos intellexit etiam Juſtinus l. 38. c. 3. Ubi Mithridates, præter cæteros, qui nominantur Gallo-græci, Sarmatæ & Baſtarnæ, etiam ad Iberos auxilia petitum legatos miſiſſe memoratur. Sed in eruditionibus paſſim Juſtini non *Iberos*, ſed *Cimbros* legitur. Ità enim editur, *legatos ad Cimbros, alios ad Gallogræcos & Sarmatas, Baſtarndſq; auxilia petitum mittit.* At Gallogræci cæteríque cùm Aſiæ gentes ſint, quomodo illis decorè jungentur Cimbri, qui Europæ ad Boream penè extremus Germaniæ eſt populus? Iberi itaq; Aſiæ borealis Scythica hic gens capienda, devicta à Pompeio, cùm ille adversùs Mithridatem res gereret; ut eſt à Floro ſuperiùs relatum. Sed ſcioli, qui Iberos tantùm Hiſpaniæ noverant, pro *Iberos*, ſubſtituerunt *Cimbros* at perperam, ut jam dictum, legendúmque *legatos ad Iberos, alios ad Gallo-græcos & Sarmatas Baſtarndſque auxilia petitum mittit.*

Eodem

Eodem quoque libro tertio cap. 21, ubi editur : *Nè multi perirent, sanguino-senatus sibi parentârunt.* Ex codice optimæ fidei, quem Lipsius inspexit, interserendum, *in antecessum sanguine S. S. pa.*

Habetur deinde & libro 4. cap. 2. de Crasso, Cæsare ac Pompeio illustris locus, qui in hunc modum legitur : *Forte tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen majores opes: Caius Cæsar eloquentiâ & jam consulatu evehebatur, Pompeius tamen super utrumque eminebat.* Quem ideo adduxerim, ut obiter contendi cum Velleio possit, qui idem dicere volens à librariis malè acceptus ità ait: *Convertit Cn. Pompeii persona totum in se terrarum orbem, & per omnia majore vi habebatur.* Quæ esse trunca ac malè cohærentia quivis videat. At cùm antè similiter de Crasso Cæsaréque locutus sit, quis ambigendum putet scripsisse Velleium, *& per omnia major eis viris habebatur. Eis viris,* nimirum *Cæsare Crassóque* de quibus dixerat.

JOH.

JOH. ISACI

PONTANI ORATIO ISAGOGICA,

Sive

INTRODUCTIO

Ad

FLORUM,

Romanámque Hiſtoriam.

Habita in auditorio publico Gymnaſii Gelrovelavici Hardervicia. d. xix. Novembris. CIↃ IC CXVI.

ORATIO ISAGOGICA AD

L. *Annæum Florum.*

LUCII *Annæi Flori* rerum Romanarum historiam libróſque auſpicaturus, auditores ornatiſſimi, exiſtimavi haud abs re facturum me, ſi pauca quædam *de hiſtoria cum aliis diſciplinis affinitate, déque autore & operis argumento* impræſentiarum proponerem. Et vero quod ad autorem attinet, ut ultimo referatur, conſentaneum habeo. De primo itaque, & poſtremo primùm; Et quidem illud vel ideò in anteceſſum diſcutiendum, nè quis fortè aut officii aut muneris mei haud ſatìs nunc meminiſſe me arbitretur, quòd philoſophiam profeſſus etiam hiſtoricos ad pulpita noſtra arceſſam. Sciri enim intereſt aliarum diſciplinarum ambitu & præſertim philoſophiæ, utpote humana divináque contemplantis, nequaquam excludi hiſtoricen. Quamvìs inter utramque diſcriminis præcipuè iſtud ſit, quòd aliter philoſophus, aliter res tractent hiſtorici. Ille non tantùm, quod facit hiſtoricus, enarrare,

ſed

sed etiam inquirere & disputare sibi propositum habet. Unde Græcis olim, ut notavit Laërtius, ζητητικοὶ, id est, *inquisitores* dicebantur philosophi: & Apostolo de gentium sapientibus agenti συζητητὴς est *scrutator curiosus*. Historicus itaque si ad verum & fidem de re proposita retulerit, officio suo satis, feciſſe existimabitur. Et ea quidem ipsa, quæ eum in modum memorat, cùm materiam non tantùm & veluti penum præbeant universæ scientiarum panopliæ, sed & facem præferant vitæ & actibus mortalium, non tamen omnes eadem, sed, ut captus & genius est lectoris, diversi diversa sequuntur. Ciceronis enim de republica libros, aut Saluſtium seu Florum noſtrum, aut alium quempiam ex Græca Romanáque historia in manus si sumat hinc Philologus aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philosophiæ deditus, alius alio curam suam mittet. Philosophus, si quid ad rerum principia & universi naturam spectabit; si quid ethicon aut politicon occurret; si quid etiam ad chorographiam faciens, ut situs terrarum, fluminum flexus & ortus, accuratè subleget & annotabit. Mathematicus Chronologiæ præcipuè & rerum cœlestium rationem notans, hæc propiùs ediſſeret, suúmque in usum transfundet: Quod vel in Floro non indiligenter præstitiſſe quondam clariſſimum mathematicum Joannem Stadium ejus in eum curæ indicant. Ad eandem hanc lectionē ubi se Philologus accinget,

accinget, hoc præter cætera excerpet, duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Servii matre dubitatur, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea Romulum notabit periisse Sole deliquium patiente. Eosdem libros Grammaticus explicet, inter alia, abstrusum aliquod loquendi genus, aut aliquam vocem veterem etiam Ciceronem usurpâsse, aliáque talia in commentarium referet. Hinc transibit ad ea, quæ vel in pronunciatione, vel si antiquarius fuerit, in moribus & Gentium ritibus seculi consuetudo immutavit. Ità scilicet, Auditores, unus sæpe idémque inter historicos autor res diversissimas simul proponit & docet; sacra inquam & profana; & cœlestia & terrestria, hoc est, modo sapientiæ, modo prudentiæ & scientiæ sementem quandam plena manu non ignaris suppeditat: Unde sanè non tantùm historiæ & philosophiæ arctam esse cognationem, sed & eum, qui cum fructu in historiarum lectione versaturus sit, non una Philosophiæ parte aut simplice vice ea instructum accedere debere in confesso sit. Sacrarum quoque literarum seu Theologiæ studiosus, quomodo officium & commissam sibi provinciam ritè tutabitur sine historiarum cognitione? Quomodo ille temporum vices, quibus crevit & adolevit ecclesia, quomodo controversiarum, quæ in eadem diversis exortæ sunt seculis, originem, causas atque

indolem

indolem intelliget? quinam rectæ & sanæ sententiæ testes, quæ hostium & adversantium agminà fuerint, nisi face historiarum prævia? Certè prudentia, qui est mentis oculus, anima politicæ, nusquam aliunde haurietur priùs. Nec negaverim usum & experientiam vitæ nostræ & actuum magistram vulgò haberi. At illa quàm paucis, imò quàm difficulter & vix cuiquam in solidum contingat, esse testis queat vitæ etiam longissimæ brevitas, raritas eventuum & occasionum, rerum quoque quas experiri in ætate quamvis Nestorea mortali conceditur, paucitas. Quibus si ærumnæ & pericula & sæpe propositi finis frustratio accedant, nonne senectus & tandem mors hominem natum obruent, antequam illa multo usu parta & confirmata prudentia uti dabitur? Themistoclem, qui annos centum & septem vitæ numeravit, morti jam vicinum expostulâsse cum natura accepimus; quòd tunc egrediendum è vita esset cùm jam usu diuturno sapere & rectè res gerere didicisset. Non ergò tam usus quàm historia & eventuum frequens ex eadem observatio hanc in animis prudentium scientiam generabit. Nec aliud de juris doctrina & studio judicium esto: illam dico legum & jurisprudentiæ disciplinam, quæ haud uni lucro dedita, sed cujus mater est politica & artes cæteræ ejusdem sorores, quas inter omnes præcellit historia. Ex hac juris candidatus rectam prudentiam

tiam & res cum laude exequendi momenta & artificium discet: Ex hac astutam malitiam, quæ hodie multis prudentia censetur, esse subtilestorum & levium tantùm ingeniorum intelliget; illâ autem solidâ & nunquam intermoriturâ apud posteros gloriâ persistere, quæ odio vitiorum, virtute & vera prudentia subnixa sunt: eas quoque voces & versus, quos in ore habuisse semper Julium Cæsarem eloquentiæ parens Cicero testatur,

Si violandum est jus, regnandi causâ
Violandum est, cæteris rebus pietatem
colas:

Eos inquam in exitium legum & libertatis natos ac usurpatos fidæ rerum memoriæ indicabunt; & nonnisi in dedecus Christiani nominis etiam isto seculo ad praxim ac usum à nonnullis revocari, dignos potiùs qui ad Styga, unde profecti, remeent. Historia ergo est quæ hæc omnia non quidem ignoranda, sed vitanda cavendáque demonstrat, magistra juris & moris probi. Quocirca, auditores qui puppim & proram rerum agendarum eam dixerit, nihil præter rem dixerit, Scire aliquis causas desiderat, quibus parva respublica fieri magna queat: quibus vicissim eadem labefactetur, decrescat, intereat? Historia est, quæ ista multò *certiùs & meliùs Chrysippo & Crantore dicet.* Vult scire quomodo cum civibus, cum indigenis, cum exteris, cum principibus & regibus sit agendum? qua arte civiles motus aut præcaveri aut sedari

dari queant? historia est, quæ vivis hæc exemplis demonstrat. Vult scire quomodo suscipienda, quomodo gerenda, quomodo denique finienda bella? historia est, quæ ejusmodi hæc præcepta suppeditabit, quibus nec Annibal aliquis aut Cæsar auscultare recusent. Iphicrates olim, ut refert Plutarchus, cùm multos de re bellica sermones habuisset, interrogatus, ecquis esset, qui tantos sibi spiritus sumeret? utrùm eques an sagittarius, an veles, an legionarius? Nihil horum, inquit, sed qui his omnibus novi imperare. Historia itaque est, quæ præsentia moderabitur, & de futuris, ut innocentissima ita nequaquam vana nos divinatione instruet. Nec quidquam hîc habendum certius, quàm quod aiebat M. Tullius, *nuspiam facilius aut bellicam rem, aut omnis reipublicæ disciplinam cognosci quàm ex annalium monumentis.* Quod quasi edidicisse ducum summus Lucullus, aut quod verius habeo, à Lucullo comperisse & ejus exemplo imitandum omnibus, proposuisse Cicero videtur. Lucullus enim ad Mithridaticum bellum à senatu missus, non modò opinionem vicit omnium, quæ de virtute ejus erat, sed etiam gloriam superiorum. Quæritis quanam id arte aut industria obtinuerit? hâc inquit Cicero, quâ totum iter & navigationem versùs Asiam consumpsit, partim in percundando à peritis, partim rebus gestis legendis; adeò ut in Asiam factus imperator venerit, cùm esset Roma profectus

ctus rei militaris rudis. Et adjicit deinde, tantum imperatorem in omni genere belli Lucullum fuisse præliis, oppugnationibus, navalibus expeditionibus, totiúsque belli instrumentis & apparatu, ut Rex Mithridates post Alexandrum maximus, hunc à se majorem ducem cognitum, quàm quemquàm eorum, quos legisset, fateretur. Hic enim ille est omnibus seculis admirandus imperator, ut alia ejus adversùs Mithridatem & Tigranem totius Orientis duos reges potentissimos, facta fortia prætermittam, qui cum exiguâ vix undecim millium militum manu, innumerabiles hostium phalanges adortus, peditum cecidit ad centum millia, equitum ad quinquaginta: Regem regum Tigranem & quidquid gladiis jam retusis occidi non poterat, in fugam se conjicere compulit. Hic auditores, ut iterum hoc repetam, Lucullus est, qui nequaquam satis duxit hæc talia summa cum gloria maximóque patriæ emolumento perpetrâsse, nisi & Archiam poëtam sibi familiarem ac domesticum reddidisset: Archiam, qui & C. Mario, quamvis ad humaniora hæc studia duriori, jucundus & charus fuit. Nam & Cimbricas ejus res, attestante Cicerone, adolescens, attigit. Mithridaticum verò ipsius Luculli bellum magnum atque difficile & in multa varietate terrâ marique versatum totum ab eo expressum est, qui libri non modò L. Lucullum, fortissimum & clarissimum virum, verùm universum populi

Romani

Romani nomen longè latéque diffusum illustrârunt. Censuit scilicet vir summus Lucullus, & qui hoc fortasse nomine per ludum à Pompeio M. *Xerxes togatus* est appellatus, nihil esse historiâ & rerum memoriâ præstantius: ut nimirum cui adesset facultas & occasio faciendi scribenda, non deessent quoque, qui eadem ad posteritatem feliciter transmitterent, & scriberent facienda. Quod & ante eum Scipionis quoque illius Africani judicium fuit, qui secum domi militiæque Polybium habuit, nec non & Poëtam Ennium: Quorum etiam hîc in sepulcro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, ut cæteros mittam, Magnus ille Alexander, licèt multos rerum suarum scriptores habuerit, tamen cùm in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset, *ô fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inveneris!* Et verè. Nam Ilias nisi extitisset, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit, nomen etiam & facta ejus silentio involvisset. Unde etiam est quod cecinit Venusinus,

Vixêre fortes ante Agamemnona
Multi: sed omnes illacrymabiles,
Urgentur ignotique longa
Nocte: carent quia vate sacro.

Atque hæc quidem, Auditores, si in universum historiam spectemus, locum habeant: seorsim verò & in se spectata, non una nec unius erit generis historia. Alia enim *divina* est, *naturalis* alia,

alia, alia *humana*. *Divina* immortalis Dei aliorúmque cœlestium vim & potestatem exponit: Qualis apud Græcos historia fuit Euhemeri, qui res gestas Jovis & aliorum, qui Dii putabantur, conscripsit; apud Judæos & nostros est Mosis & Evangelistarum enarratio; cui accedunt Apostolorum Acta in commentarium à D. Luca relata: Cæterorúmque Ecclesiasticorum scriptorum commentarii. Hujus statuitur finis religio. *Naturalis* deinde, res in natura latentes aut existentes earúmque principia, causas, effecta & affectiones declarat: cujusmodi est Aristotelis de Animalibus; Caii Plinii de rerum & universi natura, Theophrasti de stirpibus. Cujus finis est scientia. Tertia & ultima est *humana*, quæ actiones mortalium publicas privatásque complectitur: quæ & præcipuè Historiæ appellationem merebitur: cujusmodi iterum vel erit *Communis* vel *propria*. *Communis* omnium aut plurium populorum res gestas continet, qualis est historia Polybii, Diodori Siculi, Trogi Pompeii. *Propria* exponit facta vel unius populi, vel hominum singulorum: prioris ordinis est Thucydides, qui Græcorum; Livius, qui Romanorum; Cæsar qui Gallorum res explicavit: Singulorum hominum facta & vitam exsecutus est apud Romanos Suetonius, Vopiscus, Capitolinus, qui imperatorum acta ediderunt. Diogenes Laërtius inter Græcos philosophorum res & sectas dis-

cuſſit. Eginharbus apud Francos Carolum Magnum graphicè deſcriptum poſteris reliquit: Hujus finis habetur prudentia. Ex quibus omnibus ſatis intelligi putem ità nos hiſtoriam accipere, ut ſit *rerum publicè geſtarum ex fide narratio: Geſtarum* ſcilicet, ut nimirum figmenta omnia & fabellæ ex ingenio adinventæ excludantur. Quocirca neque Luciani verarum, ut ipſe ludens, inſcripſit, narrationum libros, neque Æthiopica Heliodori, neque Heraclidæ Abarim, aut Ariſtonis Lyconem, neque Aſinum Apulei & id genus ſimilia ſcripta hiſtoriam eſſe admittimus. Quin nec Xenophontis quidem libros Cyropaideias pro hiſtoria accipiunt nonnulli; cùm ob cauſas alias, tum quia in iis non tam ſtudio fuit ſapientiſſimo alioquin & accuratiſſimo ſcriptori, ut res Cyri domi militiæque geſtas exponeret, quàm ut poſteritati imaginem veri regis adumbratam proponeret. Neque interè adeò ſumus delicatuli, etiam ſi rerum publicè geſtarum narrationem hiſtoriam fateamur, ut eos, de quibus modò dictum, qui res & vitas ſingulorum perſequuntur, extra hunc cenſum, quod nonnulli voluerunt, reponendos exiſtimemus. Nam Sueronius Vopiſcus, cæteráq; illa minorum gentium manus, licèt non perpetuò publica, ſed privata ſubinde intermiſceant, publicarum tamen perſonarum re tractant, & ad eum omnes ſcopum collimant, ut ea quæ in imperio & publicè

publicè gesta sunt, posteris exhibeant. Noster quem explicandum sumpsimus, Lucius Florus ab hoc omnino nota immunis, universam propemodum rem Romanam tenui ab exordio cœptam ad fastigium suum deduxit. Populum enim Romanum ut hominem ob oculos proponens, ejus *infantiam, adolescentiam, juventam*, ac tandem *senectam* quatuor veluti ætatum gradibus conclusit. Græci imperiorum ejusmodi periodos in tria, ut plurimùm, tempora partiebantur, ἀρχὴν, ἀκμὴν & παρακμὴν seu φθορὰν appellantes. Prima ætas, ut solent primordia, obscurior & minùs certa, septem regibus absolvitur. Et ut operis totius veluti gustus detur, præeuntem me, auditores, mente sequimini, dum non quidem singula, sed è multis illustria, & ut ille ait, *summa sequor fastigia rerum*.

Primus regum *Romulus*, interfecto fratre Remo & urbis & imperii conditor fuit. Originem gentis ab Æneâ arcessunt, qui eversâ Trojâ, in Italiam casu delatus duxit in uxorem Laviniam, Latini regis & Amatæ filiam. Hinc bella cum Turno Rutillorum; & Mezentio, Hetruscorum rege. Quibus in bellis Turno & Latino cæsis, Æneas Lavinium fundavit. Tandem defuncto etiam Æneâ, Ascanius filius Albam longam condidit, in qua regnatum ab Ascanio & Silviis, annis totis CCC. usque ad Romulum, quem diximus, natum è Rhea Silvia, filia

Numitoris regis Albani. Regnaverit Romulus annos 38. Quænam fuerit illis primis initiis reipublicæ forma, quæ urbis incrementa, quæ legum & magiſtratuum mutationes, noſter paucis, ſed accuratè attingens, præter cætera, oſtendit diviſam per tribus juventutem in equis & armis, quo ad ſubita bella expeditiùs vacaret; Conſilium reipublicæ fuiſſe penes ſeniores, qui ex autoritate patres, ab ætate ſenatus vocabantur. Qua ex legum & politiæ cura ſtudióque haud temerè fuit conjicere Martium hunc populum ad ſumma, id eſt, ad Monarchiam divinitùs fuiſſe deſtinatum. Acceſſit & auxit hæc Romuli ipſius apotheoſis. Nam cùm diſcerptum à ſenatu plures putarent ob mores aſperiores, oborta deſubitò tempeſtas Soliſque defectio conſecrationis ſpeciem præbuêre. Cui & Julius Proculus mox fidem addidit, affirmans Romulum auguſtiore, quàm fuiſſet, formâ conſpectum; placitúmque Diis ut in cœlo QVIRINVS appellaretur.

Poſt Romulum *Numa Pompilius* annos 43. *Tullus Hoſtilius* duos & triginta in imperio explevêre. Quorum Numa religioſus, quaſi auſpicium à divinis faciendum omnibus denuncians, ſacra & cæremonias docuit: Pontifices, augures, Salios cæteróſque per ſacerdotia, annum in menſes faſtos nefaſtóſque dies diſtinxit; *Hoſtilius* militarem diſciplinam artémque bellandi adjecit; Primúſque, exercita juventute

ventute, provocare ausus Albanos, gravem & diu principem populum, deleta Alba, Romam migrare cives effecit. Hunc excepit *Ancus Martius*, qui mœnia muro complexus est, & annis 24. quibus præfuit, ad ædificiorum & urbis amplitudinem plurimùm contulit, jam tum scilicet præsagiens animo futurum, ut eo tanquam publico orbis hospitio omnes penè mundi opes & commeatus reciperentur. *Tarquinius* indè *Priscus*, Corintho oriundus, Græcum ingenium Italicis artibus miscens senatus majestatem numero & centuriis auxit: Fasces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas tunicásque palmatas, cæteráque decora atque insignia, quibus postmodùm eminuit imperii dignitas, subactis Tuscis, Romam priùs intulit. Qui cùm annos 37. regnâsset, *Servius Tullus* gubernacula invasit. Ab hoc populus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis distributus. Quem post annos 44. secutus est *Tarquinius Superbus*, cujus factum tamdiu perpessus est populus, donec aberant luxus & stupra: Hæc in filiis ejus ferre non potuit. Itaque expletis annis XXV, cùm ornatissimæ fœminæ Lucretiæ vim intulisset natorum alter, patri regnum & simul imperium regibus abrogatum est.

Habetis, auditores, primam gentis ætatem & quasi infantiam transactam sub regibus septem, quâdam fatorum industriâ adeò ingenio variis, ut ejus-

modi viros reipublicæ ratio & utilitas tum quaſi poſtulâſſe videatur. Nam ſi Romulum videamus (ut & verbis & anacephalæoſi autoris noſtri hæc claudam) *Quid eo ardentius? at tali opus fuit, ut invaderetur regnum. Quid Numâ religioſius? talem res popoſcit, ut ferox populus religione mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatoribus viris quàm neceſſarius, ut acueret arte virtutem. Quid ædificator Ancus? ut urbem colonia extenderet, ponte jungeret, muro tueretur. Jam Tarquinii ornamenta & inſignia, quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem: Actus à Servio cenſus, quid effecit, niſi ut ipſa ſe noſceret reſpublica: Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imò plurimùm profuit. Sic enim effectum eſt, ut agitatus injuriis populus cupiditate libertatis incenderetur.* Hîc auditores clariſſimi, ignoſcite ad aliena, id eſt, ad noſtra tempora mentem & cogitationem obiter vertenti. Nam, ut magnis parva & nova veteribus componam, quid Belgium noſtrum majoréſque noſtros ad vindicandam libertatem concitavit, niſi ſimilis importunitas: Albani enim Hiſpaniarum regis legati & præſidis ſuperbum imperium cum armis occaſionem dediſſet, quæ hactenus aut opes, aut regna, aut rex longè latéque potentiſſimus tantum potuêre, ut liberis libertatem eriperent?

Sic ergò populus Romanus Bruto Collatinóque ducibus, regis nomine

cum

cum perpetuo imperio deleto, reipublicæ formam in aliam transtulit. Libertatis suæ vindices annua dignitate donavit, consules appellando, ut nimirum se civibus suis consulere debere meminissent. Liber jam hinc populus prima adversùs exteros arma corripuit, mox pro finibus, deinde pro sociis, tum gloriâ & imperio, lacessentibus assiduè & usquequaque finitimis. Nam confecto Hetrusco & cum Porsenna Latiníque adversùs Tarquinios bello, consules post annum ducentesimum Volscos domuerunt. Horum Metropolim Vejos post decennem obsidionem cepit Camillus. Quo etiam in bello trecenti Fabii ceciderunt, uno superstite, qui exinde Cunctator est appellatus. Obstrepebant interea hinc Sabini, illinc Samnites: Etruscorum quoque podulus necnon & Tarentini cum Pyrrho dubiam aleam faciebant. Nec satis erant interna vicináque hæc mala, nisi & Senones Galli ab alio & nostro hoc axe atque Oceano Alpes transgressi demonstrâssent quòd ipsi à cœlo & solo suo invictum atque acre haberent, id à virtute habuisse Romanos. Mittunt tamen ad eos ex more legatos Romani, sed ut inter arma, leges & jura non audiuntur. Quapropter totis jam castris urbi appropinquantibus ad Alliam flumen cum exercitu Fulvius occurrit, sed cæditur. Mox urbem invadentibus cedit Manlius, & lecta cum juvenum manu arcem Capitolii occupat: ex qua se & pulsam

urbe libertatem asserit: Galli dum urbem habent, sedentes in curulibus sellis prætextatos senes velut Deos venerari; ubi homines esse intelligerent, pari vecordia trucidant. Postremum aggressus eos ex inopinato Furius Camillus urbem Manlio & cum Manlio libertatem urbi reddidit. Hinc domitis Picenis, Salentinis, Volsiniis, variæ urbem seditiones invadunt, in quibus tamen ipsis principem populum ut sanctum adhuc & pium jure mirabimur, dum vel legum libertatem, vel pudicitiam, vel natalium dignitatem aut decora atque insignia honorum vindicat.

Et talis quidem ille domi ac foris, talis pace bellóque populus fretum suæ *adolescentiæ*, id est, *secundum ætatem* habuit: quâ jam, annum prope quingentesimum agens, universam inter Alpes & mare Italiam armis subegerat, Indè in majus robur & *juventam* quasi exsurgens par orbi terrarum esse cœpit. Nam ducentis, qui sequuntur, annis Europam, Asiam, Africam & totum denique orbem terrarum bello victorisque peragravit. Initium à Carthagine factum. Nam quòd Punicum primùm appellavêre hoc tempore terrâ marique summis utrinque viribus gestum. Quibus autem viris & ducibus gestum? non hominum, auditores, sed fortitudinum nomina exaudietis Duillios, Calphurnios, Scipiones, Regulos, Metellos, Manlios. Quorum Regulo quid admirabilius? Qui hostium non modò,

sed

sed & monstrorum domitor, cùm terrorem nominis sui longè latèque circumtulisset, Xanthippi Lacedæmonis artibus captus in hostium potestatem vivus venit, At ille quid? non patitantùm sed omni calamitate excelsior, nec carcere Punico fractus, nec legatione, quâ Romam mittitur. Quippe diversa quam hostis mandaverat, censuit, NE PAX FIERET: NE COMMUTATIO CAPTIVORUM RECIPERETUR. Sicque fide servata in Africam, id est, in extremum supplicium regressus est. At ille nec voluntario eo ad hostes suos reditu, nec ultimo denique ac crudelissimo supplicio territus, imò his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus, Auditores, quàm victum de victoribus, & quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphâsse? Tandem navali prœlio victi Pœni pacem petunt anno belli moti xxiv. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cùm ecce, post Ligures, Illyrios & Gallos Insubres aut pacatos aut domitos, alterum Punicum exoritur. Hoc licèt priori cedat, annorum spatio (nec enim ampliùs, quàm octo & decem annos habet) tamen cladium atrocitate longè terribilius fuit. Eo enim durante, quater Romanum fudit Annibal, ad Ticinum, ad Trebeiam, ad Trasimenum, ad Cannas denique ipse annos xvii. Italiæ viscеribus inhærens. Romani nihilominus fortes & sui similes, unam urbem gloriæ & virtutis sedem

non tam muro & laterum compage, quàm robore animi vallatam unanimes tenent. Prœlio, quod ad Ticinum gestum, penè in hostium potestatem Scipio imperator veniſſet, niſi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus, ab orci eripuiſſet faucibus. Hic ille eſt Scipio qui exinde in exitium Africæ adolevit, cognomen ex ejus ruinis adeptus AFRICANUS. Apud Cannas duo maximi maximorum ducum Pauli & Varronis exercitus ità conciſi, ut ipſe Annibal militem moneret, *parceret ferro*. Alter ducum occubuit, effugit alter. Uter majore animo quærit noſter, ſibi reſpondens, *Paulum*, inquit, *Puduit, Varro non deſperavit*. Jam aderat, &, quod adagio dicitur, *Stabat ad portas Annibal*. Nec tamen animum deſpondet Romanus, ſed ut antea intra Tarpeam rupem, ità nunc urbi ſuæ incluſus toti adhuc orbi parem ſe ferebat. Vicerat interim Pœnus, ſi ut vincere, ità uti victoriâ noviſſet. At ille frui maluit. Unde alio evocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant, Baiarum & Campaniæ amœna proſtrârunt. Ibi ſiquidem luxu & deliciis cùm ipſe tum exercitûs vigor elanguit, adeò ut verè, quod à noſtro refertur, in eum dictum ſit, *Capuam Annibali Cannas fuiſſe*. Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus cœpit, quâ exturbaret Italiâ Annibalem. Victa erat, vel potiùs recuperata, duce Scipione, Hiſpania; ibidémque (bono omine)

eo

eo ipso, quo obsidebatur, die capta Hispanica Carthago. Unde rerum prosperarum fiduciâ jam plenus populus cum eodem Scipione in Africam tota mole conversus imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africa vindicare. Hic Scipio post varios cum Asdrubale, cum Syphace conflictus, post castra & oppida innumera incensa facibus, aut eversa armis, ipsas Carthaginis portas obsidione concussit. Quo factum ut inhærentem atque incubantem jam ultra certum lustrum Italiæ extorqueret Annibalem. Itaque regressus castra sua in Africam transtulit, ut nimirum Romam, quam in Italia non poterat, in Africa debellaret. Quis, auditores, tantorum tum ducum concursus, quis prœliorum eventus, exercitus & acierum forma fuerit, non meis sed verbis autoris nostri, si libet dicentem attendite: *Non fuit*, inquit, *major sub imperio Romano dies, quàm ille cùm duo omnium & antea, & postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominùs signis direxêre aciem. Sed & colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat utriusque confessione nec meliùs, nec acriùs potuisse pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt.* Sed cessit tandem Annibal, & leges victoris accepit Africa. Africam secutæ mox gentes, Macedonia, Syria, Græcia omnisque propemodum Euro-

pa.

pa. Bellum Macedonicum partim ob veterem olim cum Annibale societatem, partim ob priscam Regum Macedoniæ famam & magni Alexandri gloriam susceptum videbatur. Syriacum adversùs Antiochum, Asiæ opulentissimum regem, gestum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, ut jam relatum, in Africa victus, & modo profugus hostem populi Romani toto orbe quærebat. Hujus in Antiochi militem cavillatio, digna quæ referatur, talis habetur: Ostendebat Annibali Antiochus ingentes, quas adversùs populum Romanum paraverat, copias; convertebátque exercitum insignibus argenteis & aureis florentem: currus etiam cum fascibus, necnon elephantos turritos inducebat, equitatúmque frænis & ephippiis mollibus ac phaleris præfulgentem: atque ibi rex contemplatione tanti & tam ornati exercitûs gloriabundus Annibalem inspicit; & putásne, inquit, satis esse Romanis hæc omnia? tum Pœnus eludens ignaviam imbelliámque militum ejus pretiosè ornatorum, planè inquit, satis esse eredo Romanis hæc etiamsi avariissimi sint. Quid magis & lepidè & simul falsè tanto à duce dici potuit? Rex de numero exercitûs sui ac de æstimanda æquiparatione quæsierat; respondit Annibal de præda. Et sanè ità accidit. Nam victus & triumphatus prædæ cum suis fuit. Nec cessat hinc Romanus, sed ut umbra corpus, ità semper virtutem adversarius insequitur. Vix quieverat

everat primum Macedonicum, quin secundum atque ei tertium successit. Gallo-græci quoque, Illyrii, Achei & in Hispania Numantini diu victorem populum habuêre exercitum. Ac postremum in Africa Punicum; quod tertium dicimus, anno post finem secundi quinquagesimo, cœpit recrudedescere. Sed huic, belli anno quarto, Scipio Æmylianus, Africani filius, summam imposuit manum. Totam enim & evertit & incendit Carthaginem; ardentémque per dies 17. aspexit lacrymans. Quanta autem & qualis ea urbium urbs fuerit, vel ex Caio Salustio percipi potest, qui, ut ipse alicubi profitetur, de ea silere, quàm pauca dicere maluit.

Hucusque, auditores, tertiæ hoc ætatis populi Romani seculum meritò, ut poëtæ loquuntur, aureum dixerimus; centum verò qui indè sequentur anni, ferreos planè & cruentos, aut si quid immanius appellabimus. Quippe tum Jugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis, Gallicis atque Germanicis expeditionibus, quibus cœlum gloriâ ascendit, Gracchanæ Drusianæque permistæ cædes, adhæc servilia & gladiatoria bella: denique in se conversus populus Marianis atque Syllanis, novissimè Pompeii & Cæsaris manibus quasi per rabiem & furorem semet ipse laceravit. Quorum malorum si causas quærimus, quænam aliæ fuêre, nisi quòd Attali regis & Asiæ opibus luxúque eo usque accrevisset magnitudinis,

dinis, ut suismet viribus in semet rueret? Unde de rerum hoc statu ità breviter & eleganter noster: *Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas: illæ opes atque divitiæ afflixêre seculi mores, mersámque vitiis suis quasi sentina rempublicam pessundedere.* Ad quæ ubi tempora ventum fuerit, auditores, pro Camillis, Scipionibus, Attiliis; (quorum posteriores duo post consulatus & dictaturas, post fractas variis triumphis Carthaginis opes publico ærario ad rem tutandam familiarem indiguêre;) Septumelei potiùs & Cassi aliique avaritiæ mancipia, opum gurgites se offerent, & qui cùm essent pauperes provincias acceperunt divites, quas ipsi dites reliquerunt pauperes. Legimus Delphico Apollinis oraculo de Lacedæmoniorum republica proditum, tum perituram cùm eam luxus & opum cupido invaderet. Quid? nonne & in isthæc tempora & mores idem competit? Nam primò honorum ambitus, unde nisi à divitiis excitatus? Unde quoque Mariana & Syllana tempestas, magnificæque passim & sumptuosæ largitiones, nisi ab opulentia similiter, quæ peperit postremùm egestatem? Nec aliunde stimulatus in patriam Catilina. Pompeius & Cæsar æstu dominandi incensi furialibus in exitium reipublicæ facibus in se mutuò concurrêre. Sed hæc involuta inter se ac confusa ab autore nostro seorsim & separatim sic enarrantur singula, nè vitia virtutum luminibus

luminibus obſtruant. Primò enim, ut magnitudo creſcentis indies imperii appareat, juſta illa & pia cum exteris gentibus, quæ diximus, bella Jugurthinum, Cimbricum, Mithridaticum, Parthicum & cætera commemorat. Indè ad civium ſcelera turpéſque illas Druſorum Gracchorúmq; pugnas converſus aduſque Auguſtum Cæſarem à quo initium mox ſumit quarta ætas ſeu φθορὰ & ſenium imperii, eo ordine rem deducit; ut virtutes, quæ in Auguſto fuerunt præcipuè, non prætereat. Nam ſub finem operis ità de eo inter alia, loquitur: *Auſúſque tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab urbe condita anno Janum geminum claudere, bis ante ſe clauſum, ſub Numa Rege, & victa primùm Carthagine. Hinc converſus ad pacem, pronum in omnia mala & in luxuriam fluens ſeculum, gravibus ſeveriſque legibus multis coërcuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator perpetuus & pater patriæ appellatus.* Atque hìc colophonem ſuis Romanæ hiſtoriæ libris imponit autor. Quæ populi Romani hiſtoria ſi eam juſtâ lance pendamus, tantò cæterarum gentium hiſtoriis anteferenda, quantò populus Rom. cæteris gentibus imperii magnitudine præſtitit. Nam ſi ad gentis initia, de quibus modò dictum, oculos convertimus, cujus populi obſcuriora & tenuiora principia? cujus viciſſim, ſi ad ſequentia reſpicimus, admirabiliores progreſſus; cujus tanta majeſtas, tanta in proſperis rebus moderatio, in adverſis animi

animi magnitudo? ubi & virtutum & vitiorum aut plura exempla aut illustriora? Autor verò ex quo hæc singula deducemus L. Annæus Florus est. Quem Volateranus Julium Florum Secundum maluit nominare: Quòd existimaret hunc esse eum Secundum, cujus amicè meminit Fabius Quintilianus; qui & familiariter à se amatum eum addit, virum, ut miræ facundiæ ità infinitæ curæ, Julii cognomen à Patruo Julio Floro retinuisse idem conjicit. Cujus quoque Quintilianus mentionem facit, inter paucos disertum eum fuisse indicans, utpote in eloquentia, quam in Galliis sub extremum exercuit, Galliarum principem. Quam de Floro opinionem, si Trajani ævum, quo claruit & Quintilianus & Florus noster, respicimus, non abs re conjecisse Volateranus censeri potest. Nisi quòd duo obstare videantur: Prius est ipse Quintilianus, qui non ut historicum aut inter historicos, sed ut oratorem & inter eloquentiæ laude florentes utrumque & Julium Secundum & patruum ejus Florum concelebrat: Alterum est codicum veterum scriptura, in quibus non Julius, sed L. Annæus Florus constanter indigitatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hispania oriundum fuisse, & fortasse ex ipsa Annæorum, id est, Senecarum gente. Quidquid horum sit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum esto, egregium opus esse hos ejus quatuor rei Romanæ libros. Quos qui com-

pendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui existimo, quod in iis à Livio sæpenumero abeat ac variet sententia. Potiùs totius imperii florentis tabulam appellabimus, cùm præsertim ipse in prologo suo fateatur se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella universam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos posuisse. Quod sanè scribendi genus ac studium brevitatis, quicquid censeant alii, præcipuè in historico amplectendum, magníque faciendum judico. Nam & Salustium quid magìs commendavit, quàm oratio concisa & stricta? Quid Thucydidem? de quo utroque censuram ac judicium hujusmodi Senecæ habemus: *Cùm sit*, inquit, *præcipua in Thucydide brevitas, hâc eum Sallustius vicit, & in suis illum castris cæcîdit.* Brevitatem scilicet utriusque laudat gravissimus autor Seneca, non tamen obscuram illam & implicatam, sed eam, quæ conjuncta est cum perspicuitate: Et qualem Phocioni placuisse legimus, cui quondam in comitiis sedenti cùm unus è popularibus diceret, Videris O Phocion nescio quid tecum ipse meditari; tum ille, ità est, inquit, meditor & cogito, num ex iis, quæ ad populum verba facturus sum, aliquid valeam recidere & amputare. Hic est ille Phocion, quem quoties ad dicendum surgere videret ipse concionis & fori rex Demosthenes toties fatebatur, *adesse verborum suorum securim.* Ut

ergò

ergò nec oratorem indecet dictio pressior & βραχυλογία, ità ea historico videatur esse propria; adeò, ut *neget* Cicero *quidquam esse in historia pura & illustri brevitate dulcius*. Atque hinc esse existimandum, quod Cæsar Caligula, cùm inter cætera, etiam Livii scripta vellet abolere, hanc præcipuè causam commentus sit, *quòd esset verbosus in historia*. Noster itaque autor sicuti nequaquam verbosus aut diffusus; ità neque, ut illi, qui summa rerum capita aut nuda breviaria contexunt, in se restrictus est aut exsanguis, sed sobriam & verbis cultam orationem amat, densus interim sententiis, & rebus cum judicio prolatis adeò frequens & fœcundus, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur. Quæ profectò quemadmodum insignis est & nostro cum maximis autoribus communis laus, ità reliquas, si non adsint, facilè sola compenset. Nam ut in cibis ii præcipuè laudantur qui minimum detrimentorum, succi plurimum habent, ità maximi faciendi oratio, quæ pauciſſimis verbis plurimum frugis & rerum complectitur.

Absolvi, auditores, quæ hoc potiſſimùm tempore dicenda mihi proposueram. Illud coronidis adhuc vice addam; olim sicuti existimâsse magistrum dicendi Fabium accepimus, multùm profeciſſe eum, cui Cicero placeret; ità fidenter affirmare audeam, quicunque *Lucium* hunc *Annæum Florum* sibi diligenti inspectione familiarem

liarem reddiderit, eum exinde cum fructu maximóq; operæ suæ pretio Polybium, Livium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæsarem & id genus majorum gentium lecturum historicos. Platonis cœnam ejus fuisse indolis aiunt, ut ea invitati atque excepti, postridie, quasi famem obsonâssent, meliùs & majori cum appetitu pranderent; idem, adolescentes studiosissimi, ex hujus autoris consuetudine vobis futurum spondeo. Nam, ejus licèt plenis vos lymphis proluatis, sitim tamen & studium maximarum rerum magísque exstimulabit.

DIXI.

JUSTUS LIPSIUS

Lib. 2. Elect. cap. 5,

LANNÆUS Florus (ità enim indigitare cum priscis libris malim, quàm Julium: quoniam Hispana origine fuisse colligo, &, nisi fallor, ex ipsa Senecarum gente,) is inquam Florus compendium non tam Livii, à quo sæpe dissentit, quàm rerum Romanarum scripsit: si quid mei judicii est, compositè, disertè, eleganter. Subtilitas quidem & brevitas in eo sæpe mira; & sententiarum quædam gemmulæ cum judicio insertæ & veritate.

CLAUD.

CLAUD. SALMASIUS
in Notis ad Florum.

NAzarianus liber manuſcriptorum omnium quibus uſi ſumus, antiquiſſimus, ut quem ante octingentos annos ſcriptum eſſe manifeſta ſit fides, quíque bonitate ſuperat agmen illud Codicum, quibus adjutus eſt in hujus enchiridii recenſione optimus & doctiſſimus Vinetus, *Lucii Annæi Flori*, in titulo præfert. Nec alius poteſt eſſe Florus quàm ille qui Trajani & Hadriani temporibus floruit, qui in Epiſtola ad Hadrianum, cujus Epiſtolæ ter aut quater mentionem apud Chariſium reperies, ſcribit, ſe Poëmatis delectari. Character autem iſtius hiſtorici compendii planè poëticus eſt, & hominis in poëtis non infeliciter verſati; quamvis hoc parùm probet ſi non alia accederent. Et mirum Grammaticis tam inviſum fuiſſe hoc opus, ut nuſquam aliquid ex eo ad teſtimonium citent, cùm & Solinum ſæpiùs, qui longè poſt tempora Annæi Flori vixit, ut alibi pluribus oſtendemus, & alios non vetuſtiores aut meliores Solino ſcriptis ſuis, ut locupletes & idoneos teſtes, advocent.

LUCIUS

LUCIUS AMPELIUS

EX

Bibliotheca

CL. SALMASII.

LUCIUS AMPELIUS
MACRINO SUO SAL.

VOlenti tibi omnia nôsse scripsi hunc Librum memorialem, ut nôris, quid sit mundus, quid elementa, quid órbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

De Mundo.

MUndus, est universitas rerum in quo omnia sunt, & extra quem nihil, quæ Græcè dicitur κόσμος. Elementa mundi IV. Ignis, ex quo est cœlum. Aqua, ex qua mare oceanum. Aër, ex quo venti & tempestates. Terra, quam propter formam ejus orbem terrarum appellamus. Cœli regiones sunt quatuor: oriens, occidens, meridies, septentrio. Cœlum dividitur in circulos quinque: Arcticum & Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt: Æquinoctialem, cui subjacet regio quæ catacecaumene dicitnr, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris; Brumalem & Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos obliquus circulus vadit, cum XII signis, in quibus Sol annuum conficit cursum.

De

De duodecim signis.

SIgna sunt in cœlo duodecim. Aries beneficio Liberi, quod, is cùm exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca & arenosa, cùm aquæ inopia esset, & exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, & ob id à Libero Jovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto & Alexandria millia passuum novem. Ob eam rem à Jove petiit, ut in fidera reciperetur. Alii putant, eum esse qui Hellen & Phryxum vexerit. Taurus beneficio Jovis, quem Jupiter à Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, Sidonia adludens decepit, & eam Cretam deportavit. Ob eam rem Jupiter in fideribus eum dignatus est immmortali memoria. Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronunciare præter eos qui in his præstò sunt. Alii Castorem & Pollucem dicunt, quòd hi principes mare tutum à prædonibus præstitissent. Sunt qui dicant Herculem & Theseum quòd similia athla sint adepti. Cancer, Crcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu cùm Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes

pedes & crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quàm ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinúmque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. Leo, leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terra Argiva diu spelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfeciſſe cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus, quâ Leonem interfecit, ejúsque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junonis odio esse cœpit, Leonémque cœlesti dignitate est honorata. Virgo, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonam Icarii filiam Athenienſem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit ut hominibus ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, & lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit hominem occisum, & cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut mœstum & singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venère ad locum ubi Icarius jacebat. Vidit corpus patris. Magna lamentatione in Hymetto monte sepelivit. Ipsa verò se suspendit laqueo. Canis ad pedes ejus discumbens diutiùs, & sine alimentis deficiens, post aquam anhelans in puteum se projecit. Tum Liber à Jove

petit, quòd ſuo imperio deficerent, ut inter ſiderum curſus poneretur Virgo. Icarius autem Arcturus nominatus eſt, cujus ſtella cùm exoritur continuas tempeſtates facit. Canis, Canicula. Libræ quam Græci Zygon appellant, virile nomen eſt adeptus. Is omni clementiæ juſtitiâ Mochos dictus; qui primus dicitur libræ pondus hominibus inveniſſe, quæ utiliſſima mortalibus æſtimantur, ideóque in numerum ſtellarum receptus eſt, & Libra eſt dictus. Scorpius qui dicitur ad perniciem Orionis in inſula Chio in monte Pelenæo voluntate Dianæ natus. Orion autem dum venatur, viſa Diana, ſtuprare eam voluit. Illa Scorpionem ſubjecit, qui eum vitâ privaret. Jupiter & Scorpionem & Orionem inter ſidera recepit. Sagittarius Crotopi filius, nutricius Muſarum, quæ Muſæ ſemper dilexerunt eum, quòd plauſu & luſu Sagittarum eas avocaret. Alii Chironem dicunt, quòd juſtus & pius, doctus, hoſpitalis fuerit. Ab eo Æſculapius medicinam, Achilles Cytharam, & alia multa. Capricornus, cui nomen Pan. Quo tempore Python ſpeluncas incolens in monte Tauri, Ægyptum profectus eſt ad bellum, Pan ſe in Capræ figuram convertit. Igitur dii immortales poſtquam Pythonem dignâ pœnâ affecerunt, Pana aſtrorum memoriâ decoraverunt. Aquarius, qui putatur eſſe Ganymedes, dicitur Deucalion Theſſalus,

ſalus, qui maximo cataclyſmo cum uxore Pyrrha ſolus evaſit, & hic pietatis causâ inter ſidera locatus eſt. Piſces, ideo piſces quia bello gigantum Venus perturbata in piſcem ſe transfiguravit. Nam dicitur & in Euphrate fluvio ovum piſcis in ora fluminis columba adſediſſe dies plurimos, & excluſiſſe deam benignam, & miſericordem hominibus ad bonam vitam. Utrique memoriæ causâ piſces inter ſidera locati.

De Sideribus.

PRæter duodecim ſigna potentiſſima ſidera in cœlo. Septentriones duo, major & minor, qui nunquam merguntur; ideóque navium curſus regunt, quorum alter Cynoſura dicitur. Bootes, idem Arcturus. Orion, qui magnitudine ſua dimidiam cœli obtinet partem. Pleiades, quæ Latinè Virgiliæ dicuntur. Hyades quæ à nobis Suculæ dicuntur, quarum ortus & occaſus à nautis & ab agricolis obſervantur. Canicula, cujus vis præcipuè Solſtitio eſt. Stellæ potentiſſimæ in cœlo ſunt ſeptem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ à Græcis planetæ, à nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium ſuum vagantur, & motu ſuo hominum fata moderantur. Item adverſo curſu contra cœlum feruntur.

Quibus partibus sedeant XII *signa duodecim ventorum.*

ARies, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septentrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum & Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum & Notum. Pisces, in Eurum.

De Ventis.

VEnti fiunt ex aëris motu & inclinatione. Sunt autem generales quatuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab oriente. Ab occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem, à Septentrione. Notus, idem Libs & Auster, & Africus, à meridie. Hi sunt quatuor generales. cæteri speciales adscribuntur. Ut Iapyx Zephiro, qui ab Iapygio Apuliæ promontorio flat. Leuconotus Noto, cùm serenior flat. Caurus Aquiloni, cùm vehementior Gallias perflat. Item Etesiæ, qui statis diebus flant per æstatem.

De Orbe terrarum.

ORbis terrarum qui sub cœlo est, quatuor regionibus incolitur. Una pars ejus est in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt vocantur Antichthones. Quarum inferi-

inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt vocantur Antipodes. Orbis terrarum quem nos colimus in tres partes dividitur, totidémque nomina. Asia quæ est inter Tanain & Nilum. Libya quæ est inter Nilum & Gaditanum sinum. Europa quæ est inter fretum & Tanain. In Asia clarissimæ gentes: Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, Libyi. In Europa clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannoni, Illyrici, Græci, Itali, Galli, Spani. In Libya gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni, Getuli, Garamentes, Nasamones, Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum; Caucasus, in Scythia. Emodus, in India. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedonia. Hymettus, in Attica. Taygetes, in Lacedæmonia, & Citheron Eleon, in Bœotia. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia. Apenninus, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes inter Galliam & Italiam. Pyrenæus inter Galliam & Spaniam. Achlas in Africa, Calpe in freto Oceani. Clarissimæ flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in India. Araxes, in Armenia. Thermodon & Phasis, in Colchide. Tanais, in Scythia. Strimon & Hebrus, in Thracia. Sperchios, in Thessalia, Hermus & Pactolus, auriferi.

Mæander & Cayſtrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simois & Xanthus, in Phrygia. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous & Inachus, in Epiro. Savus & Danubius qui idem Iſter cognominatur, in Mœſia. Eridanus & Tiberinus, in Italia. Timavus, in Illyrico. Rhodanus, in Gallia. Iberus & Betis, in Spania. Bagrada, in Numidia. Titron, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris & Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clariſſimæ inſulæ in mari noſtro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Eubœa, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, Eubuſus, Corſica, Gades. In oceano ad orientem, Taprobane. Ad occidentem Britannia. Ad ſeptentrionem Thyle. Ad meridiem, Inſulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donuſa. Præter has Sporades innumerabiles, cæterùm celeberrimæ: Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico Ciriteæ circiter mille. In Siculo Æoliæ VIII. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, & Menynx, & Girrha.

De

De marium ambitu.

MAre quo cingimur universum vocatur Oceanum, Hoc quatuor regionibus inrumpit in terras. A septentrione, vocatur Caspium. Ab oriente, Persicum. A meridie, Arabicum, idem Rubrum & Erythræum. Ad occasum, Magnum mare, idem Atlanticum, quòd commerciis totius generis humani peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos Abinnam & Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissimè simul & longissimè fusum medium terrarum orbem inundat, & nomina adquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Hadriaticum, idem superum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium & Ægæum, quæ Achaiam, eandem Peloponneson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo pæne insulam faciant. Myrtoum & Icarium, quæ adhærent Ægæo mari, illud à Mirtylo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes; Sestos Asiæ, Abydos Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Æ-

gyptium ab Ægyptio, Libycum à Libya cognominatur. Syrticum, à duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

Miracula Mundi.

MIracula quæ in terris sunt. Ab Apollinis Athamantia millia passus quinque, in monte Nympheo, ibi ignis est, & de terra exit flamma. In sylva Pania symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacûs aquæ pleni, unde pix exit & bitumen. Cùm manibus supplodas pix altè attollitur, & quasi ab aqua bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor & Pollux & Helena, manu Autochthonis, & nemo invenit potest quis pinxerit. Arcis in Epiro quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus duplex, quem Medea ædificari imperâsse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt duo qui descenderunt Jovem ipsum videre. Leucade mons: unde se Sappho dejecit propter virum. In summo monte fanum est Apollinis, ubi facta fiunt. Et cum homo indè desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia, in foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita Agamemnonis Clypeus & Machæra, Ulyssis Chlamys & Thoracium, Teucri sagittæ & arcus Adrasti, arca

arca quam depositit, in qua quid sit ignoratur, sed & illa ærea in qua Pellas coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Martis autem quoque corium, remi Argonautarum, & gubernaculi brachia, cauculus quem Minerva fortita est. De Orestæ cervice una proci parasiti palla pendet, quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela, ibi de terra oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnifice ornatum, quod Asylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balenæ costa est magna secundùm mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laïdos, Bœotiæ lacus sacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi à vento moveatur. Athenis Minervæ ædes nobilis, cujus ad sinistram Clypeus oppositus quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago ità collocata, quam si quis imaginem è Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si antè rangas aut fricueris, lac demittit; ex altera autem parte similiter si frices, ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare, qui locus Rhœte vocatur, ibi est Achillis & Patrocli

vultus, & flumen Scamandras. Epheſo Dianæ fanum nobiliſſimum maximum pulcherrimúmque orbis terrarum. Introitu dextrâ ſiniſtrâ poſtes marmorei monolithi longi cubitis xx, quâ ſuper templum aſcenſu ſunt cxl millia. Samo in templo Junonis Scyphus factus ex hedera, cujus capita foras iv. Arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea magna, alta pedes xl, cum maximis ſculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo ſignum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod ſtat ſub divo cœlo, nec cùm pluit aqua tangitur. Argyro eſt fanum Veneris ſuper mare: ibi eſt lucerna ſuper candelabrum poſita, lucens ad mare ſub divo cœlo, quam neque ventus aſpergit, nec pluvia extinguit. Sed & Herculis ædes antiqua; ibi columna pendet cavea ferrea rotunda in qua concluſa Sibylla dicitur. Ibi jacent oſſa balænæ, quaſi lapides quadrati. Marmeſiæ apud Sipilum columnæ ſunt iv, inter has columnas eſt victoria ferrea pendens ſine aliquo vinculo in aëre ludens: ſed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædes Dianæ Epheſo, quam conſtituit Amazon. Ibi & ſepulcrum Icari ſtertentis quaſi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalcho & ferro. Rhodo Coloſſi ſignum Solis altum ſuper columna marmorea cum quadriga. Columna verò habet cubitos centum. Cypro ſignum Jovis Olympii

lympii æreum, facies ex auro, quem fecit Rhidias in cubitis centum quinquaginta, & lata cubitis sexaginta. Domus illîc Cyri regis ædificata lapidibus candidis, & nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, & innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, & tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babyloniæ quem Memnon ædificavit lapide cocto, id est calce & sulphure, ferro intermixtus ut sunt junctura. Latitudo ejus cubitis xxx, altus cubitis cxxx, cingitur millia passuum xxx. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto quas ædificavit. Agattus oppidum, ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis ccc, cujus facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu & bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maximè colunt.

Quot fuêre Joves, vel alii in loco Dii Deæque.

JOves fuêre tres. Primus in Arcadia Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpina Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni & Opis filius optimus maximúsque est appellatus. Martes fuêre duo. Primus ex Enoposte, ut eum

Homerus

Homerus ait, & noster est Mars Leucarpis & aliter Marsenius. Secundus ex Jove & Junone. Soles fuêre quinque; Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui Rhodi natus est, cujus etiam Zemintus est filius. Quintus Colchi filius, ex quo Circe & Medea & Phaëton nati sunt. Vulcani fuêre quatuor. Primus Crio & Ioppe natus. Secundus Nili filius. Tertius Saturni & Junonis. Quartus in Sicilia Meletis filius. Mercurii IV. Primus Cœli & Diei filius. Secundus Jovis & Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius Croni filius & Maiæ, qui est inventor lyræ. Quartus Quileni filius; qui Ægyptiis literas & numerum dixit. Apollines quinque. Primus, Vulcani & Minervæ. Secundus, ex Corybante. Tertius, Jovis filius ex Latona. Quartus, Sileni filius in Arcadia. Quintus, Ammonis filius in Libya natus. Dianæ III. Prima, Jovis vel Croni filia ex Proserpina, quæ est Liberi soror. Secunda, Jovis & Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur Ops, de Glauco. Æsculapii tres. Primus, Apollo dictus, Vulcani filius. Secundus, Laï filius. Tertius, Aristeti & Alcippei filius. Veneres IV. Prima, Hacdeli & Diei filia. Secunda, quæ ex spumâ nata esse dicitur, & Aëris & Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit, quæ cum Marte se miscuit, unde Cupido natus

esse

esse dicitur. Quarta, Cypri & Syriæ filia, quam Adon habuit. Minervæ quinque. Prima, Vulcani filia; unde Athenarum est civitas. Secunda, Nili filia, quam Ægyptii colunt. Tertia, Jovis filia, quæ in secillis rebus se exercuit. Quarta, Solis filia, quadrigas junxit. Quinta, Pallantis & Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde & Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus, ex Jove & Proserpina. Hic agricola, & inventor vini. Cujus soror Ceres. Secundus, Liber ex Merone, & Flora, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius, de Cabiro, qui regnavit in Asia. Quartus, ex Saturno & Semele, dicunt. Quintus, Nisi & Hesionæ filius. Hercules sex. Primus, Jovis & Alcheris filius. Secundus, Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. Tertium, conditorem loci sui Hellenes dicunt. Quartus, Croni filius, & Cartheres, quem Carthaginienses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus, Ioab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus, Jovis filius ex Alcmena: qui Atlanta docuit.

De Imperiis.

IMperia ab ineunte ævi memoria fuerant septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses,

thenienſes; poſt bos indè Macedones; ſic deinde Romani.

Reges Aſſyriorum.

NInus Rex; qui primus exercitu prope totam Aſiam ſub ſe redegit, & clariſſimam urbem nominis ſui condidit Ninon, Belus Rex Jovis filius, cujus poſteri primùm Aſiæ regnaverunt; per Ægyptum Libyæ, per Darium Europæ. Semiramis, Circetis nymphæ filia, à columbis educta, uxor Nini regis. Cujus poſt mortem Regnum Nini ampliavit; armis Indiam quoque parùm proſperâ expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ unquam fuerunt, Babylona conſtituit, ſupra flumen Euphratem. Sardanapalus, qui ob nimias delicias & luxuriam perdito regno, nè in poteſtatem hoſtium veniret, cum exoletis ſuis venenum bibit, & igni ſubjecto cum regia ſua conflagravit.

Reges Medorum.

ARſaces, primus Rex, qui everſas Aſſyriorum opes luxuria Sardanapali tranſtulit, eóſque juſtiſſimè rexit. Aſtyages, vir fortis & juſtus, qui per inſidias victus à Cyro eſt, & diſſolutum eſt Mediæ regnum.

Reges

Reges Persarum.

CYrus rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subacta Europam quoque inrupisset, ni à Tomyre Scytharum regina victus oppressúsque esset. Cambyses, filius erat Cyri; qui, cùm lxx millia hominum subegisset in Ægypto, & regem ejus Amasin, Æthiopiam profectus, magna parte militum per famem amissa, invitus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, ira deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, extinctúsque est. Darius rex unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum cclxx millibus Europam transivit. Victus ab Athenienſibus ducenta millia apud Pseudomarathona deceſſit. Xerxes, Darii filius, cùm receſſiſſet pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. Contabulato Helleſponto & forato Atho monte, nè quidquam aliud egit, quàm ut Athenas incideret mari. Victus à Lacedæmoniis & Athenienſibus, in Asiam rediit, ibíque ſuorum fraude interfectus est.

Duces & Reges Lacedæmoniorum.

EUryſtenes & Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes primis, parte regna regnaverunt. Lycurgus

curgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem mvii fuerunt. Theopompus & Polydorus reges, qui Messenium bellum xx annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messenio bello, quo centeni, id est, quinquageni, concertaverunt, & trophæum suo sanguine scripsit, tertiúsque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Athenienſibus per ludibrium missus, pœnateas vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prælium victoriâ consummarent. Leonidas, dux Perſico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Perſici belli morte ſua ac ſuorum obtinuit. Pauſanias, qui Perſico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedeſtribus copiis apud Aſopum Bœotiæ flumen debellavit: mox proditionis à rege ſuſpectus idem Mardonius, ideóque accuſatus in aſylum Minervæ confugit, & ibi fame confectus eſt. Leander dux, qui dominantem toto mari claſſem Atticam apud Ægæos primus oppreſſit, & victis Athenienſibus xxx tyrannos impoſuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortiſſimus, qui bello Punico primus Carthaginienſibus dux miſſus Regulum cœpit. Ageſilaus, cujus inventum eſt, in hoſtili, quàm in ſua terra, pugnare; ideóque in Aſiam miſſus, vaſtata ea, cùm jam Regi immineret, revocatus Athenienſes apud Crotonem vicit.

Poſtea

Postea apud Corinthios flevit, quòd decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum delegare cùm posset.

Clarissimi Reges & Duces Atheniensium.

CEcrops rex, qui urbem condidit Athenas, & ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulosè, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ constituit. Celeus cum Euboleo sacerdote, filiabus virginibus ministris, Treptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen & Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus Aegæi filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute & victoria patriæ, secundùm oraculum Apollinis, bello Peloponnesio se devovit. Pisistratus vir fortis, & sapiens, qui adversùs principes populari causa tyrannidem invasit, eámque justissimè administravit. Armodius & Aristogeiton, homines plebeii, qui Hippian & Hipparchum Pisistrati filios sævè dominantes facta conjuratione oppresserunt, ideóque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti.

constituti. Miltiades dux, qui lxxx millia militum Persarum Darii regis, præfectis Date & Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello, Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit Peloponnesi bello, &, cùm feciſſet eos superiores, adflictorum civium misertus, rediit in patriam, & dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes facta conjuratione adflixit, & libertatem Athenienſibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, & imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliæ centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritiſſimus, qui arma habiliore pondere & modo fecit. Phocion, qui vir bonus cognominatus est, neque ullâ pecuniâ à Philippo potuit sollicitari ut ad eum discederet, qui admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret, Si boni, inquit,

inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet; si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit; Cypron & Naxon, & omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, & circa Thion navali bello occidi maluit, quàm abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideóque ob insignem justitiam statuis ccc est honoratus. quas ei pro libertate posuerunt in facie publica.

Reges Macedonum.

PHilippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: &, cùm transire in gratiam vellet, sub ipso belli apparatu in theatro à Pausania est interfectus. Alexander, Philippi & Olympiadas filius ex urbe Pella Macedoniæ cum xl millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primum apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciæ; tertiò apud Arbela, tribus prœliis, triginta peditum legionum, equitum bis mille falcatorum curruum vicit. Mox regem Indorum, & omnes Asiæ gentes sub potestate sua redegit, & nobilissimas urbes Asiæ cepit, Sarbactran, Sua, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentiâ, an veneno, cùm tamen priùs & Africam peragrâsset usque ad Jovem Ammonem, & Oceanum primus

mus omnium navigâſſet. Philippus, qui poſt Alexandrum Macedonem ſeptimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam cùm ſævè dominaretur, à Sulpicio conſule in Phocide victus eſt, mox à Flaminio in Macedonia, Theſſalia apud Cynocephalas, ubi dato obſide filio Demetrio regni parte multatus eſt. Perſes Philippus, Philippi filius, cum maximis copiis Macedoniis eſſet, & cùm impetum in Græciam feciſſet, cum inanibus elephantorum ſimulacris à Marco conſule apud Scyriam paludem victus, præcipitatis in mare theſauris, profugit; mox ab Aemilio Paulo totâ Macedoniâ fugatus, Samothraciam confugit in aſylum: unde, datâ fide cum ſe Paulo commiſiſſet, ante currum ejus in triumphum productus, mox liberâ cuſtodiâ in Albano conſenuit. Pſeudophilippus, vir plebeius & degener, cùm ex ſimilitudine formæ Philippi filium ſe perſuaſiſſet, & Macedonas in bellum excitâſſet, inter initia tumultus comprehenſus, ſub cuſtodia miſſus eſt Romam, ubi cùm ex cuſtodia aufugiſſet, concitata rurſus Macedonia, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox à Cæci filio Metello ingenti prœlio victus, cùm profugiſſet in Thraciam, à regibus deditus, & in triumphum deportatus.

Reges

Reges & Duces Romanorum.

ROmulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui ſacra conſtituit. Tullius Hoſtilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, & Hoſtiam coloniam conſtituit. Servius Tullius, qui primum cenſum egit. Priſcus Tarquinius, qui inſignibus magiſtratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam ſuperbiam regno pulſus eſt.

Clariſſimi duces Romanorum.

BRutus, qui pro libertate publica liberos ſuos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eandem libertatem adversùs Tarquinios bellum exercuit. Idem jus libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam caſtrorum diſciplinam filium ſuum interfecit. Quintius Concinnatus, idem Serranus, cui aranti dictatura delata eſt. Camillus, qui Senonum gente deleta Gallorum, incenſam ab eis urbem reſtituit. Fabii duo: quorum alter una pugnâ Etruſcos, Samnitas, Umbros, Gallóſque ſubegit, Libertinos è tribubus repurgavit, ideóque Maximus cognominatus: alter Fabius Hannibalem morâ fregit, ex quo Cunctator eſt cognominatus. Papirius Curſor; hic Samnites, qui Romanos ſub jugum pugnando miſerant, victos ignominia

minia pari adfecit, & à velocitate Cursor est appellatus. Curius, cùm in foco rapas torreret, offerentibus, Malo, inquit, in fictilibus meis & aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ & avaritiæ damnatum, quòd decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prœlio vicit, idémque docuit, in bello quomodo equites sine fuga cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem & in eo Africam debellavit, alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem & Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hispaniam fregit. Quintus Nero, qui Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hispania Hasdrubalem excepit, copiásque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, qui sese cùm Annibali junxisset, dubitari non potest, paria eis præstiturum non fuisse. Paulus, qui cùm Macedoniam vicisset, & Græciam liberâsset, & opulentissimum triumphum reportâsset, inter ipsos triumphi dies, amissis duobus liberis, pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quòd in suam potiùs domum, quàm in rempublicam sæviisset. Duo, Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere

& vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victa Numidia; qui cùm pernicioſas reipublicæ leges ferret, Apuleius tribunus plebis totiúsque ſenatûs in eas jurâſſet, maluit in exilium ire, quàm jurare. Hujus filius, Pius cognominatus eſt, quòd patrem in exilium ſecutus eſt. Gaius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibúsque ſuperatis à caliga pervenit uſque ſeptimum conſulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invaſit imperium, ſoluſque depoſuit. Sertorius, qui proſcriptus à Sylla cùm in exilium profugiſſet, quàm breviſſimo tempore prope totam Hiſpaniam redegit in ſuam poteſtatem, & ubique adverſante fortuna inſuperabilis fuit. Lucullus, qui Aſiaticæ provinciæ ſpoliis maximas opes eſt conſecutus, & ædificiorum, tabellarúmque pictarum ſtudioſiſſimus fuit. Pompeius, qui Armenios ſub rege Tigrane, Ponticos ſub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, infra quadrageſimum diem vicit, & magnam partem Aſiæ inter oceanum Caſpium Rubrúmque victoriis ſuis triumphíſque peragravit. Caius Cæſar, qui Gallias Germaniáſque ſubegit, & primus Romanorum navigavit Oceanum: in quo Brittaniam invenit, & vicit. Julius Cæſar Auguſtus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe

be terrarum disposuit, & Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

Romani qui in Toga fuerunt illustres.

MAnius Agrippa, qui diffidentem populum senatui conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, nè populus qui suis parere noluerat sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus à tribunis in carcerem duci, quòd diceret, nefas ibi esse Scipionem ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, cum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus Calæcius, qui Gracchum generum agrariis legibus Reipublicæ statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Brutus, qui Pompeii partes secutus, mox à Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quòd affectare nomen regium videretur. Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum pro eo favorem consecutus, nè promissa perficeret, per insidias à Philippo Consule domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem ad-

moto exercitu Italiâ fugavit, & solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, & ut Sallustio Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus mori maluit quàm superstes esse reipublicæ servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello Cyprico deseruerat. Scipio Nasica, quia non ritè inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, & domitis Dalmatis oblatum à Senatu triumphum repudiavit, statuásque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in senatu tamen, Carthaginem non esse delendam, propterea optimus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum quòd cum Catilina conjurásset, morte multandum censuit. Tullius Cicerò, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissimè oppressit.

Qui pro salute se obtulerunt.

Horatius trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorum; qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui crescenti, cùm omnes patriciæ stirpis essent, bellum Vejens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cor-

dus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, mortuo exercitu, populum Romanum liberarunt, ut planè ccc. Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii; quorum alter Latino bello, alter Samnitico diis manibus se devovêrunt. Fulvius Pontifex; qui, urbe à Gallis Senonibus incensa, se aliósque senes diis manibus devovit. Regulus; qui tormenta Carthaginiensium maluit pati, quàm ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius; qui se in hiatum terræ immisit, cùm ex oraculo, quòd optimum esset in urbe Romana, poscretur. Spurius Postumius; qui à Pontio Telesino Samnium duce sub jugum missus cum exercitu, autor fuit rumpendi fœderis, séque hostibus censuit esse dedendum. Gaius Metellus Pontifex, ardente templo Vestæ Palladium extulit, & oculos amisit.

Qui spolia opima retulerunt.

ROmulus de Acrone Ceninensium rege. Cossius Cornelius de Lartho Tolumne Vejentium rege. Claudius Marcellus de Virodomaro rege Gallorum.

Qui provocati ab hostibus manu contenderunt.

MAnlius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eúmque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui à Gallo provocatus cùm pugnaret, corvus galeam ejus insedit, & hostem perturbavit. Scipio Æmilianus cùm esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius sub Luctatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

Qui pro Romanis gentes superaverunt.

SCipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaïcus, Paulus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Quot illustres Scipiones qui magnis rebus gestis cognominati sunt.

SCipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, & Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui à Senatu vir optimus est judicatus.

Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, & victus se interfecit.

Secessiones plebis.

SEcessiones plebis à patribus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, cùm in montem plebs armata secessit. Secunda, propter impotentiam Decemvirûm, cum interfecta filia sua Virginius Appium & totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut abdicato magistratu accusati, atque damnati variis suppliciis punirentur. Tertia propter matrimonia plebei: ut nè patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Ianiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebei consules fierent, quam Sulpicius Stolo concitavit.

Seditiones.

SEditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis & agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius consul, cum Decimo Bruto Callæcio socero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apulcii Saturnini Tr. Pl.

Pl. & Glauciæ Consulis; quos comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, & conficiendos fustibus saxísque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, & Quinti Cæpionis, cùm ille Senatus equestrem ordinem adsideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit causa, quòd Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur, sed tum à Philippo Consule in domo sua interfectus.

Qui adversùs patriam nefaria inière consilia.

CCoriolanus ob asperiorem annonam in exilium actus Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo confusus est. Marcus Melius, frumentaria largitione cùm videretur, jussu Quintii Cincinnati dictatoris à Magistro equitum in rostris occisus est. Spurius, cum Agrariis legibus factione dominationem pararet, Manlius Capitolinus, cùm pecuniâ conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio Saxo præcipitatus est. Catilina cùm in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurâsset, & in id facinus Allobrogas sollicitâsset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in Apulia debellatus est.

Qui Reges vel Duces cum Romanis bella gesserunt.

POpulus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, priùs propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitarum; qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum, qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastatâq; Campaniâ ad vicesimum lapidem ad urbem pervenit, mox à Curio & Fabricio victus in patriam concessit, & cùm Achaiam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, & militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum patrem in Hispaniam secutus, minor annorum quindecim imperator factus; triennio in Hispania vicit, & eversione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum & Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paulum & Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum in Campania superavit.

Status Populi Romani quas commutationes habuerit.

POpulus Romanus primùm ſub regibus fuit. Deinde, poſt ſuperbiam Tarquinii, & illatum Lucretiæ ſtuprum, expulſis regibus, tutelam ſui conſulibus tribuniſque commiſit. Deinde tribunitiis ſeditionibus agitatus, abdicatis omnibus magiſtratibus, Decemviros, legum ferendarum & Reipublicæ conſtituendæ cauſâ, paravit. Horum quoque dominationem & libidinem deteſtatus, rurſus ad conſules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæſarem & Pompeium, & oppreſſa per vim libertate, ſub unius Cæſaris poteſtatem redacta ſunt omnia. Ex eo perpetua Cæſarum dictatura dominatur.

Initium Regni Mithridatis.

CYrus, Rex Perſarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambyſen & Smerden. Horum Cambyſes, defuncto patre, quòd major eſſet, Smerden in ſolio ſedentem, capite cœlum pulſare per ſomnium videns, occidendum eum curavit ipſe: & deinde, revertens ab Æthiopia, rebus perfractis, cùm in Ægyptum veniſſet, incolaſque ejus loci lætantes advertiſſet; ratus, illos adverſis ſuis inſultare, Apin in femine vulneravit: eodémque ictu occidit.

Interim Magus quidam Smerdes, Patibiatæ frater, abutens nomine ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nunciatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod cùm conaretur efficere, femen suum vulneravit, & eam partem, quâ Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuncius ad Persas venit, Potanes Pedimam filiam suam, qua cum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut cùm ille sopitus esset, utrùm aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, à Cyro Smerdi Mago ademptas aures. Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, Potanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobrias, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti excepto posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit. illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnum hinnitum dedit. Ità Darius regnum obtinuit. A quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

Reges

Reges Partborum.

SEleucus, Alexandri Macedonis amicus, Hujus post mortem Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, & tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces formâ & virtute præcipuus, cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt: qui pacem cum Sylla imperatore fecit. Orodes; cum fœdus Cnæo Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Cartas funesta clade delevit. Pacorus; qui filium ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse à Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

Reges Cappadociæ & Armeniæ.

TIgranes, qui jam scriptus est; qui tertio Punico bello perdomuit sub Macino Consule & Scipione Aemiliano. Bellus, rex Armeniæ; qui cùm impetum in Græciam fecisset, & Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate & frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ; qui somniavit Solem & Lunam uri; qui à præfecto Darii regis occisus est. Epaminon, ejus filius, rex; qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander, rex qui Corinthi regnavit;

omnia terrâ & mari Romanis ſubjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem ſuum regnantem interfecit. Idem & Dionyſium Siciliæ regem expulit, neque ipſe ab offerentibus regnum accepit, ſed arcem quoque demolitus eſt. Hic cùm convitia mala audiret, ait, Totâ vitâ meâ id egi, ut omnes liberi eſſemus.

Reges Aſiæ & Pergami.

EUmenes Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicoſiſſimus, ſed parùm proſperâ fortunâ uſus, adeò tamen terribilis, ut vivente eo nemo auſus ſit Rex appellari. Antiochus jam ſcriptus eſt. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juuit cum milite ſuo. Attalus, qui pro Romanis ſæpe pugnavit. Nam teſtamento ſuo Populum Romanum hæredem fecit.

Reges Ponti & Bithyniæ.

PHarnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharſalica geſtum eſt, milite patris ſui Syriam invaſit, & adventu Cæſaris, antequàm in congreſſum ejus veniret, ipſo terrore nominis ſui victus refugit in Pontum. Pruſias Rex amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit, & cùm à rege expoſceretur per legatos,

tos, veneno ſe liberavit. Nicomedes, ſocius & amicus populi Romani; in cujus amicitia prima ætate Cæſar fuit. Qui moriens teſtamento & ipſe Populum Romanum hæredem dimiſit.

Reges Alexandriæ.

POſt mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ Aegyptum octo Ptolomæi nomine, multi clariſſimi viri. Ptolomæus Euergetes; qui Alexandrum apud Ozydaceras objecto clypeo protexit. Ptolomæus, filius Philadelphi, literatiſſimus; qui plurimos libros Græcos ſcripſit. Ptolomæus Soter; qui ingenti claſſe Rhodios vicit. Ptolomæus Tryphon; qui ſeditioſos in theatro ſagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius Cypris pro Romanis multa bella geſſit, adverſus Garamantas & Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus; qui Pompeium tutorem à Senatu accepit, donec pubeſceret, & poſtea civili bello Pontino interfectus eſt.

Duces & Reges Carthaginienſium.

HAnno, & Mago; qui Punico bello Cornelium Conſulem apud Liparas ceperunt. Hamilcar qui Boccor cognominatus eſt, primo Punico bello magnam partem Hiſpaniæ ſub imperium

imperium Carthaginiensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Hamileare, & Magone. Asdrubal, frater Annibalis; qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, à Claudio Nerone expoliatus est.

Reges Numidiæ.

SYphax; quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex; qui Scipionem adversùs Carthaginem & Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii Numidiæ regno donatus est. Jugurtha; qui scriptus est.

Reges Mauritaniæ.

JUba Rex; qui Curionem legatum Cæsaris oppressit; mox, occiso Pompeio, Catonis & Scipionis partes firmare conatus, cùm se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, & magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

Qui

Qui adversùs Populum Romanum arma sumpserunt.

TAtius, Rex Sabinorum; qui occupata arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit, & interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Metius Suffetius, Rex Albanorum; qui, contra fœdus, à Fidenatibus destitutus, & jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, & in adversa actis equis, laceratus est. Porsenna, rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinios. Tiridates, qui à Corbulone Consulari viro victus, & restitutus est.

Bella civilia quot.

CIvilia bella quatuor mota sunt in urbe à Romanis. Civile bellum primum Sulpicius Tribunus excitavit, quòd subscriptam provinciam Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum Siciliæ expoliatæ. Tertium bellum Cæsar & Pompeius. Belli species magìs, quàm causa fuit, negatus à Senatu Cæsari consulatus. Cæterùm utriusque æmulatio & cupiditas imperii occupandi. Nam, cùm secundùm mores legémque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, & docere Senatum de rebus

rebus à se gestis, atque ità triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui posita fuisset. Quamobrem hostis à Senatu judicatus, statuit in bello vindicare. Ac sic non consulatum modò ac triumphum, sed totum populi Romani imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversùs complures duces; contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem; mox adversùs Cassium & Brutum in ultionem interempti patris; deinceps adversùs Antonium & Cleopatram ultro bellum patriæ inferentes.

Quot genera bellorum.

BEllorum genera sunt quatuor. Gentile; quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile; quod Romani adversùs fugitivos gesserunt, & contra duces eorum, Spartacum, Crixum, & Oenomaum. Civile; quo inter se certant sicut Marius & Sylla, Cæsar & Pompeius, Augustus & Antonius.

Ordo Belli Mariani.

INexplebilis honoris Marii cupiditas, decretam Syllæ Ponticam provinciam

vinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuò ad exercitum perrexit, & eum urbi admovit, & in patriam ingreſſus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Aſiam Sylla, Marius exul cùm profugiſſet, ac primùm Minturnis in palude latuiſſet, tum conjectus in carcerem evaſiſſet, interim Cinna & Octavius in urbe eſſent; ob hoc, occaſione data, Marius redit, & ſe cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies conſul creatus ſæviſſimis cædibus totam urbem funeſtavit, Sylla interim victo Mithridate in urbem reverſus, prope totam Italiam in armis invenit, ſub juvene Mario Marii filio: ſed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam proſtravit: & reliquias adverſariorum eorum, qui ſe dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proſcripſit, jure præmiſſo ut interficerentur.

Ordo Belli inter Cæſarem & Pompeium.

CÆſar, & Pompeius, & Craſſus, inita ſocietate, imperium Romanorum poſſidebant. Cæſar Gallicos, Craſſus Syriacos exercitus habebat.

bat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi mortem apud Parthos Musus Barbarus Asculanus, Quintus Luctatius Catulus.

De Bello Macedonico.

POpulus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paulo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli causa, quòd de injuriis Macedonum Græci quærebantur. Secundi, quòd fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quòd falsò nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

De variis Cladibus Populi Romani.

ETrusco bello; cùm Porsenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello, cùm Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino bello; cùm Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam Campaniam populatus accesserat. Punico bello; cùm Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cymbrico bello; cùm Cymbri Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello; cùm Spartacus, Crixus, & Oenomaus gladiatores, populatâ prope Italiâ, cùm ad incendendam

dam urbem pergerent, in Lucania à Craſſo, in Etruria à Pompeio Conſule, opprimuntur.

De tribus Punicis bellis.

POpulus Romanus cum Carthaginienſibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis geſtum eſt. Cauſa motûs prætendebatur duplex. Altera, quòd Carthaginienſes Tarentinis adfuiſſent. Altera, quòd Mamertini adversùs Pœnos auxilium poſcerent. Cæterùm, revera præmium fuit Siciliæ & Sardiniæ poſſeſſio, fertiliſſimarum inſularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commiſit; Manlius & Regulus in ipſa Africa profligaverunt: Duillius Conſul apud Liparas inſulas; Luctatius Catulus apud Ægates, merſis hoſtium claſſibus, conſummaverunt. Secundum Punicum bellum longè omnium cruentiſſimum fuit. Cauſa, quòd Annibal contra fœdus Saguntum evertiſſet. Prima clades hujus belli apud Liſternum, vulnerato Patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, Vulnerato Flacco Conſule. Tertia apud Thraſymenum, vaſtato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Pauli Conſulis morte, Terentii fuga Varronis. Poſtea verò quatuor duces Punici belli gloriam ſibi vindicant. Fabius ſive Cunctator; qui immi-

imminentem urbis excidio Annibalem morâ fregit. Marcellus; qui primus Annibali apud Nolam restitit, & inclinatam ejus aciem pæne ictus cruciavit. Claudius Nero; qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, & ingenti prœlio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quàm operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit; unà cum Tigrane cum incensa Carthagine totius Africæ urbes in perpetuum repressit, quòd contra fœderis pactionem Carthaginienses reparâssent classes, & arma finitimis intulissent.

Usque ad Imperium Trajani qui vicit sunt, & per quos, CCIV.

PEr Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginenses. Per Paulum Consulem, Persen in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, & Numantiam. Per eundem Scipionem Lusitaniam, & ducem Viriatum. Per Decimum Brutum Galliam. Per Mummium Achaïcum, & Corinthum, & Achæos. Per Fluvium Nobiliorem Ætholos & Ambraciam. Per Marium Numidas & Jugurtham. Per eundem Cymbros & Teuthones. Per Syllam Ponticos & Mithridatem. Per Lucullum

item

item eosdem Ponticos & Mithridatem: item Cilicas piratas, & Armenios cum rege Tigrane, & plurimas Asiaticas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, & Rubrum mare usq; pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias & Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantùm vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptos, Germanos, Cantabros, totúmque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quòd eos fortuna Trajani Principis triumphis reservavit.

De Comitiis.

COmitia dicuntur à comitatu & frequentia, quòd Patres & Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum causâ. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc Curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur; quia hæc per curias & per tribus & per centurias explicantur. Si translatitium sit, & solitum, de quo populus curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum miles ad suffragia vocatur, & Comitia centuriata dicuntur.

De populi Romani distributionibus.

ANtiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in Senatum, in Populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem, Lucerem, Ramnetem

mheretem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias divisit. Ab iteratione censûs, ut optimus & locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimùm valeret. Et tertia divisio est in Patronos & clientelas, quâ inferiores superiorum se fidei committebant.

De Rebus-publicis.

RErum-publicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate; ut Seleucia Parthorum. Aut Senatûs; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est & quartum genus, quod Romani comminiscuntur; ut ex his tribus unum efficerent. Nam & regiam potestatem Consules habent, & pænes Senatum Consilii publici summa est, & plebs habet suffragiorum potestatem.

FINIS.